

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Renata LILEIKYTĖ

Ekonomikos studijų programos studentė

**KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS LIZINGO
BENDROVĖSE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Renata LILEIKYTĖ

**KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS LIZINGO
BENDROVĖSE**

Magistro darbas
Ekonomika (L100)

Darbo vadovė:
doc. dr. Angelė LILEIKIENĖ

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Renata Lileikytė

Kredito rizikos vertinimas Lizingo bendrovėse.

Magistro darbas.

Kredito riziką įtakoja lizingo paslaugų portfelio kokybė, kuri labai keitėsi ekonomikos nuosmukio laikotarpiu ir lizingo paslaugų portfelio diversifikacijos lygis. Magistro darbe atskleidžiami kredito rizikos vertinimo ir rizikos valdymo metodai bei priemonės, išskiriami lizingo paslaugų portfelio pokyčiai bei kredito rizikos atsiradimą įtakojuojantys veiksniai. Įvairių statistinių metodų pagalba atlikta AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčius lemiančių veiksnių analizė, paslaugų portfelio diversifikacija įvertinta, taikant Herfindahl–Hirschman indeksą (HHI) ir Shannon entropijos koeficientą (S), o remiantis M. A. Segoviano Basurto (2006) modeliu, panaudojant CoPoD ir CIMDO metodologijas, atliktas kredito rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Atliktų tyrimų metu nustatyta, kad ekonomikos nuosmukio laikotarpiu didėjantis skolininkų nemokumo lygis, mažėjantis finansinis pajėgumas, blogėjantys makroekonominiai rodikliai bei pasikeitęs lizingo paslaugų portfelio diversifikacijos lygis, įtakojo kredito rizikos atsiradimą Lizingo bendrovėse.

Magistro darbo tyrimų pagrindu, autorės parengtas straipsnis „Kredito rizikos vertinimas lizingo bendrovėse“ publikuojamas *Journal of Managemet*, 2012, Nr. 2 (21), p. 71-76.

SUMMARY

Renata Lileikytė

The credit risk assessment of Leasing companies. Master's work.

Credit risk is influenced by the quality and diversification rate of the portfolio of leasing services. The former experienced significant changes during the economic recession. This master thesis examines the methods and tools for credit risk assessment and management. In addition to this, it also focuses on changes in the portfolio of leasing services and factors influencing the emergence of credit risk. The research has been conducted using the data of two companies, namely JSC ‘SEB lizingas’ and JSC ‘DNB lizingas’. Determinants of changes in the portfolio of services were analyzed using various statistical methods. Moreover, the diversification of the portfolio of services was evaluated applying the Herfindahl–Hirschman index (HHI) and Shannon entropy coefficient (S). Finally, using M.A.Segoviano Basurto’s model (2006) together with CoPoD and CIMDO methodologies, credit risk testing was carried out in the most unfavourable conditions. According to the results of the research, the factors that influenced the emergence of credit risk in leasing companies during the economic recession are the following: the insolvency of debtors, decreasing financial capacity, worsening macroeconomic indicators and a changed diversification rate of the portfolio of Leasing companies.

TURINYS

IVADAS.....	8
1. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI	11
1.1. Kredito sampratos lizingo bendrovėje konceptualizavimas.....	11
1.2. Kredito rizikos konceptuali apžvalga	13
1.3. Lizingo bendrovių teikiamų paslaugų (kredito) rizika: vertinimas ir valdymas	16
1.3.1. Lizingo paslaugos koncepcija.....	16
1.3.2. Kredito rizikos vertinimo ir valdymo specifika Lizingo bendrovėse	19
1.4. Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio pokyčius bei kredito rizikos atsiradimą įtakojančius veiksniai.....	30
2. KREDITO (PASLAUGŲ) RIZIKOS LIZINGO BENDROVĖSE VERTINIMO ANALIZĖ.....	33
2.1. Tyrimo metodologija	33
2.2. Lietuvos lizingo paslaugų portfelio analizė	36
2.3. Didžiausių Lietuvoje veikiančių lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio analizė	42
2.4. AB „SEB lizingas“ IR AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų palyginamoji analizė	45
2.4.1. AB „SEB lizingas“ lizingo paslaugų analizė	45
2.4.2. AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų analizė	47
2.4.3. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų analizės palyginimas	48
2.5. Lizingo bendrovių kredito (paslaugų) rizikos vertinimas.....	50
2.5.1. AB „SEB lizingas“ kredito rizikos vertinimas	50
2.5.2. AB „DNB lizingas“ kredito rizikos vertinimas	56
2.5.3. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kredito (paslaugų) rizikos vertinimo palyginimas.....	59
2.6. Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio ir jį lemiančių veiksnių tarpusavio priklausomybės vertinimas	61
2.6.1. AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelį lemiančių veiksnių analizė.....	61
2.6.2. AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelį lemiančių veiksnių analizė.....	64
2.6.3. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelį lemiančių veiksnių palyginimas.....	66
2.6.4. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio diversifikavimo analizė, vertinant kredito riziką.....	68
3. KREDITO (PASLAUGŲ) RIZIKOS LIZINGO BENDROVĖJE TESTAVIMAS NEPALANKIAUSIOMIS SĄLYGOMIS.....	72
3.1. Kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis metodika.....	72
3.2. Kredito rizikos vertinimas nepalankiausiomis sąlygomis ir kapitalo pakankamumo vertinimas	73
3.3. Veiksnių, įtakančių lizingo bendrovės paslaugų portfelio pokyčius, testavimas nepalankiausiomis sąlygomis.....	76
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	81
LITERATŪRA.....	85
PAGRINDINIŲ SAVOKŲ ŽODYNAS.....	93
PRIEDAI.....	95
<i>1 priedas.</i> Skolininko vertinimo skalė	

- 2 priedas.** Lietuvos lizingo paslaugų portfelis 2007-2011 m. (mln. Lt)
- 3 priedas.** Lietuvos lizingo paslaugų portfelio struktūra pagal lizingo rūšį 2007–2011 m. (mln. Lt)
- 4 priedas.** Lizingo paslaugų portfelio struktūra pagal turto rūšį 2007-2011 m. (proc.)
- 5 priedas.** Trijų didžiausių Lizingo bendrovių paslaugų portfelio dalis bendrajame lizingo paslaugų portfelyje 2007-2011 m. (proc.)
- 6 priedas.** AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio struktūra pagal kliento grupę 2007 – 2011 m. (mln. Lt.)
- 7 priedas.** Rizikos grupių išskyrimas
- 8 priedas.** AB „SEB lizingas“ gautinų lizingo įmokų pagal rizikos grupes struktūra 2007-2011 m.
- 9 priedas.** AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ portfelio kokybę apibūdinantys rodikliai
- 10 priedas.** Nepriklausomi kintamieji 2007 – 2011 m.
- 11 priedas.** AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų porinė koreliacija
- 12 priedas.** Helvigo metodo taikymas AB „SEB lizingas“ tinkamiausių veiksnių kombinacijai nustatyti
- 13 priedas.** AB „SEB lizingas“ duomenų išskirčių analizė
- 14 priedas.** AB „SEB lizingas“ autokoreliacija, Durbin-Watson testas
- 15 priedas.** AB „DNB lizingas“ lizingo portfelio ir nepriklausomų kintamųjų porinė koreliacija
- 16 priedas.** Helvigo metodo taikymas AB „DNB lizingas“ tinkamiausiai veiksnių kombinacijai nustatyti
- 17 priedas.** AB „DNB lizingas“ duomenų išskirčių analizė
- 18 priedas.** AB „DNB lizingas“ autokoreliacija, Durbin-Watson testas
- 19 priedas.** AB „SEB lizingas“ nemokumo tikimybės (pradelstų įmokų dalis paslaugų portfelyje) ir nepriklausomų kintamųjų koreliacijos matrica
- 20 priedas.** AB „DNB lizingas“ nemokumo tikimybės (pradelstų įmokų dalis paslaugų portfelyje) ir nepriklausomų kintamųjų koreliacijos matrica
- 21 priedas.** Kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis scenarijai
- 22 priedas.** AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kapitalo pakankamumo rodiklis (proc.) ir privalomasis rezervas (mln. Lt) 2007-2011 m.
- 23 priedas.** AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kapitalo pakankamumo įvertinimas 2012-2013 m. (mln. Lt)
- 24 priedas.** Lizingo paslaugų portfelio pokyčius lemiančių makroekonominių rodiklių reikšmės 2012-2013 m.

LENTELĖS

1.1 lentelė. Lizingo ir banko kredito palyginamoji charakteristika.....	12
1.2 lentelė. Sąvokos „kredito rizika“ apibrėžimas.....	14
1.3 lentelė. Skolininko pajėgumą gražinti kreditą vertinimo metodai.....	24
1.4 lentelė. Kliento finansinę būklę apibūdinantys santykiniai rodikliai.....	28
2.1 lentelė. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kredito rizikos vertinimo rodikliai 2007-2011 m.....	60
2.2 lentelė. Lizingo paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų porinė koreliacinės analizės rezultatai.....	62
2.3 lentelė. Lizingo paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų dauginės regresinės analizės rezultatai.....	64
2.4 lentelė. Lizingo paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų porinė koreliacinės analizės rezultatai.....	65
2.5 lentelė. Lizingo paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų dauginės regresinės analizės rezultatai.....	66
3.1 lentelė. Nemokumo tikimybės ir makroekonominių rodiklių koreliacijos koeficientai.....	74
3.2 lentelė. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugo portfelio prognozės 2012-2013 m. (mln. Lt).....	78

PAVEIKSLAI

1.1 pav. Kredito rizikos lygio kitimas.....	15
1.2 pav. Lizingo bendrovių patiriama rizika.....	20
1.3 pav. Kredito rizikos valdymo sistemos elementai ir paskolos rizikos įvertinimo kriterijai.....	22
1.4 pav. Kredito rizikos valdymo principai.....	22
1.5 pav. Skolininko finansinės būklės vertinimo kriterijai.....	26
1.6 pav. Penkių „C“ metodas.....	26
2.1 pav. Analitinės dalies tyrimo etapai.....	33
2.2 pav. Lietuvos lizingo rinkos dalis pagal paslaugų portfelį 2011 m. (proc.).....	37
2.3 pav. Lizingo bendrovių portfelio dinamika 2007-2011 m. (mln. Lt).....	38
2.4 pav. Lizingo bendrovių paslaugų portfelio struktūra pagal lizingotipą 2007-2011 m. (mln. Lt).....	40
2.5 pav. Lizingo paslaugų portfelio struktūra pagal turto rūšį 2007 - 2011 m. (proc.).....	41
2.6 pav. AB „SEB lizingas“, UAB „Swedbank lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo portfelio dinamika ir šio portfelio dalis bendrajame lizingo portfelyje 2007-2011 m.....	46
2.7 pav. Užimamos lizingo rinkos dalies palyginimas 2007 m. ir 2011 m. pagal didžiausias Lietuvoje veikiančias Lizingo bendroves (proc.).....	44
2.8 pav. AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio dinamika ir struktūra 2007 – 2011 m. (mln. Lt).....	45
2.9 pav. AB „SEB lizingas“ suteiktos lizingo paslaugos pagal ekonominės veiklos šakas 2007-2011 m. (mln. Lt).....	46
2.10 pav. AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio dinamika ir struktūra 2007 – 2011 m. (mln. Lt).....	48
2.11 pav. AB „DNB lizingas“ suteiktos lizingo paslaugos pagal ekonominės veiklos šakas 2007-2011 m. (mln. Lt).....	48
2.12 pav. AB „SEB lizingas“ gautinų lizingo įmokų pagal rizikos grupes struktūra 2007-2011 m. (proc.).....	51
2.13 pav. 11-12, 13-16 rizikos grupės ir homogeninės grupės gautinų lizingo įmokų dalis bendrame AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje 2007-2011 m. (proc.).....	52
2.14 pav. Uždelstos gautinos lizingo įmokos AB „SEB lizingas“ 2007-2011 m. (mln. Lt).....	53
2.15 pav. Pradelstų gautinų lizingo įmokų ir jų dalies, nevertėjusių gautinų lizingo įmokų ir specialiųjų atidėjimų dalies AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje dinamika 2007-2011 m. (proc.).....	54
2.16 pav. Nuvertėjusių gautinų lizingo įmokų dalis atitinkamame AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje 2007-2011 m. (proc.).....	55
2.17 pav. Uždelstos gautinos lizingo įmokos AB „DNB lizingas“ 2007-2011 m. (mln. Lt).....	57
2.18 pav. Pradelstų gautinų lizingo įmokų ir jų dalies, nevertėjusių gautinų lizingo įmokų ir specialiųjų atidėjimų dalies AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelyje dinamika 2007-2011 m. (proc.).....	58
2.19 pav. Nuvertėjusių gautinų lizingo įmokų dalis atitinkamame AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelyje 2007-2011 m. (proc.).....	58
2.20 pav. Lizingo paslaugų portfelio (mln. Lt) ir įmonių materialinių investicijų (mln. Lt), įmonių bankrotų bei nedarbo lygio (proc.) kitimo tendencijos 2007-2011 m.....	67
2.21 pav. Lizingo paslaugų portfelio (mln. Lt) ir infliacijos (SVKI) pokyčio (proc.), vidutinės palūkanų normos (proc.) kitimo tendencijos 2007-2011 m.....	68
2.22 pav. AB „SEB lizingas“ (a) ir AB „DNB lizingas“ (b) paslaugų portfelio diversifikavimo pagal kliento grupę koncentracijos rodikliai.....	69
2.23 pav. AB „SEB lizingas“ (a) ir AB „DNB lizingas“ (b) paslaugų portfelio diversifikavimo pagal ekonominės veiklos šaką koncentracijos rodikliai.....	70
3.1 pav. AB „SEB lizingas“ (a) ir AB „DNB lizingas“ (b) kredito (paslaugų) testavimas nepalankiausiomis sąlygomis.....	75

IVADAS

Verslo plėtrai yra būtinos investicijos. Tačiau, dėl lėšų stygiaus daugelis įmonių nepajėgia įsigyti brangiai kainuojančių įrengimų ir įrangos, transporto priemonių ar nekilnojamojo turto. Taip pat susiduriama ir su įvairiomis problemomis siekiant gauti iš banko paskolas. Kaip viena iš bankinių paskolų alternatyvų bei Vakarų šalyse vienu iš populiariausių finansavimo šaltinių įvardijamas lizingas. Šis finansavimo šaltinis spartina verslo plėtrą didindamas verslo bei namų ūkio subjektų finansines galimybes, skatina investicijų bei inovacijų plėtrą, gerina finansinius bei ekonominius verslo rodiklius.

Tyrimo aktualumas. Kredito rizika finansinio pobūdžio literatūroje traktuojama kaip viena iš svarbiausių rizikos rūšių, turinčių lemiamą reikšmę sprendimų priėmimui visuose finansiniuose sandoriuose (Zelgalve, 2000, 2009, Leipus, Valužis, 2006, Koch, MacDonald, 2008, Gagilaitė, 2008 ir kt.). Ši savybė galioja ne tik komerciniams bankams bet ir mažesnio kapitalo jų dukterinėms įmonėms - Lizingo bendrovėms. Bet kuris lizingo sandoris susijęs kredito rizika, t.y. tikimybe, kad skolininkas dėl tam tikrų priežasčių nesugebės įvykdyti įsipareigojimų numatytų lizingo sutartyje. Kredito rizikos vertinimo modelių, tinkančių bankų sektoriui, mokslinės literatūros atžvilgiu, įvairovė, leidžia teigti, kad daugelis autorių plačiai išnagrinėjo kredito riziką bankiniame sektoriuje. Tuo tarpu kredito rizika Lizingo bendrovėse analizuojama retai, kadangi lizingas, tiek lizingo teikėjo, tiek ir gavėjo atveju, apibūdinamas kaip mažiausiai jautrus kredito rizikai (Baršauskas, Šarapovas, Cvilikas, 2007). Lizingo paslaugas tyrinėję mokslininkai (Schmit, 2002, 2003, Sing ir Tang, 2004, Bauselinck, 2000, Danys, Milašauskas, 2000, Baršauskas, Šarapovas ir Cvilikas, 2007 bei kt.) pažymi, jog būtina skirti dėmesį kredito rizikos valdymui lizingo sektoriuje, kadangi bet kuri lizingo sutartis yra susijusi su didesne ar mažesne kredito rizika, kurios vertinimas pasižymi tam tikra specifika susijusia su lizingo paslaugos ypatybėmis.

2007 metais JAV būsto paskolų rinkoje prasidėjusi finansų krizė, sukėlė didžiausią nuo JAV Didžiosios depresijos laikų ekonomikos nuosmukį. Šis nuosmukis pasireiškė globaliu poveikiu, pasiekęs Europą, paveikė ir Lietuvos ekonomiką. Poveikis finansų sektoriui pasireiškė tuo, jog norėdamos apsisaugoti nuo didėjančių kredito rizikos nuostolių, Lizingo bendrovės buvo priverstos atsargiau vertinti klientų finansinius pajėgumus įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, ko pasėkoje sulėtėjo lizingo portfelio augimas. Sulėtėjusi ekonomika pakoregavo įmonių bei šalies gyventojų lūkesčius, augančios palūkanos pabrangino skolinimąsi. Įmonių veikla vis dažniau tapdavo nuostolinga, didėjo įmonių bankrotų skaičius, buvo mažinami darbuotojų atlyginimai, bei jų skaičius įmonėje. Visa tai sąlygojo nemokių klientų ir probleminių lizingo sutarčių augimą. Ekonominio nuosmukio poveikis Lietuvos ekonomikai yra gana naujas reiškinys, todėl dar nėra išsamių mokslinių publikacijų, analizuojančių kredito riziką ir jos poveikį Lizingo bendrovių veiklai. Lietuvos autoriai T. Šarapovas, A. Cvilikas, P. Baršauskas (2007) moksliniame straipsnyje

analizavo kredito rizikos pasireiškimo specifiką ir vertinimo lizingo sektoriuje problemas, o A. Vasiliauskaitė, A. Civilikas (2008) - kredito rizikos vertinimo lizingo sektoriuje efektyvumo didinimo galimus sprendimus.

Tyrimo problema. Nuostoliai, atsirandantys dėl kredito rizikos, ypatingai pastebimi ekonomikos nuosmukio periodu. Ekonomikos augimo laikotarpiu sparčiai augusi lizingo paslaugų pasiūla, dėl neigiamų makroekonominių rodiklių (didėjančio nedarbo, augančios infliacijos, mažėjančio darbo užmokesčio) pokyčių išaugus kredito rizikos lygiui, sumažėjo. Todėl svarbu įvertinti kaip ekonominis nuosmukis įtakojo Lizingo bendrovių kredito riziką, ar keitėsi lizingo paslaugų portfelio kokybė bei diversifikacijos lygis.

Tyrimo objektas - kredito rizika Lizingo bendrovėse.

Tyrimo tikslas – įvertinti kredito riziką Lizingo bendrovėse.

Uždaviniai:

- išnagrinėti kredito rizikos vertinimo Lizingo bendrovėse teorinius aspektus;
- pateikti Lizingo bendrovių kredito rizikos vertinimo kriterijus, metodus bei būdus;
- išskirti kredito rizikos atsiradimą Lizingo bendrovėse lemiančius veiksnius bei jų kitimo tendencijas;
- atlikti Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių paskolų portfelio retrospektyvinę analizę, atskleidžiant paslaugų portfelio struktūros, dinamikos pasikeitimus;
- atlikti kredito rizikos Lizingo bendrovėje testavimą nepalankiausiomis sąlygomis.

Tyrimo metodai. Konceptualioje mokslinio darbo dalyje naudota mokslinės literatūros lyginamoji ir aprašomoji analizė bei pritaikyti abstrahavimo, indukcijos, dedukcijos metodai. Analitinėje dalyje panaudoti statistinių duomenų analizės metodai (retrospektyvos, augimo/mažėjimo tempų skaičiavimas), dinaminė analizė, grafinis duomenų vaizdavimas, atlikta lizingo portfelio diversifikacija skaičiuojant koncentracijos rodiklius (Herfindahl – Hirschman indeksą, Shannon entropijos koeficientą) bei lizingo portfelio pokyčius įtakančių veiksnių analizė atlikta panaudojant daugianarės regresijos analizę. Daugianarė regresijos analizę atlikta naudojant statistinę programą SPSS 17.0. Kredito rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis, atliktas remiantis M. A. Segoviano Basurto (2006) modeliu, pagrįstu sąlyginės nuostolio tikimybės (CoPoD) ir suderintos informacijos daugiamačio tankio pasiskirstymą optimizuojančiu (CIMDO) metodais.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių bei anglų kalbomis, įvadas ir trys pagrindiniai skyriai. Pirmasis skyrius apima konceptualiąją darbo dalį, kurioje analizuojamas kredito rizikos vertinimas teoriniu aspektu: pateikiama lizingo, kaip kredito substituto, ir kredito rizikos samprata lizingo bendrovėje, nurodomi lizingo kredito (paslaugų) rizikos vertinimo ir valdymo principai, išskiriami pagrindiniai makroekonominiai veiksniai įtakančiantys kredito rizikos

atsiradimą bei lizingo paslaugų portfelio pokytį. Antrasis skyrius - analitinė darbo dalis, kurioje atliekama Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio retrospektyvos analizė 2007-2011 m., AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelių palyginamoji analizė, atliekant lizingo paslaugų portfelio ir makroekonominių rodiklių (infliacija (SVKI), nedarbo lygis, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, įmonių materialinės investicijos, vidutinė palūkanų norma, įmonių bankrotai) dinaminę analizę bei paslaugų portfelio diversifikacija skaičiuojant koncentracijos rodiklius (Herfindahl–Hirschman indeksą (HHI) ir Shannon entropijos koeficientą (S)). Trečiame magistro darbo skyriuje atliekamas kredito (paslaugų) rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis, vertinant kapitalo pakankumą lizingo bendrovėje ir veiksmų, įtakančių paslaugų portfelio pokyčius, 2012-2013 m. prognozuojamus pokyčius, atliekant optimistinį, pesimistinį ir labiausiai tikėtiną testavimą nepalankiausiomis sąlygomis. Tai pat magistro darbą sudaro: išvados, literatūros sąrašas, pagrindinių sąvokų žodynas bei 24 priedai. Tyrimo duomenis bei rezultatus iliustruoja 11 lentelių ir 30 paveikslų. Darbo apimtis 94 p. (116 p.).

Tyrimo rezultatų reikšmingumas. Atlikta kredito (paslaugų) rizikos vertinimo analizė leidžia įvertinti Lizingo bendrovių kredito rizikos vertinimo efektyvumą ir numatyti galimas kredito rizikos valdymo tendencijas. Tyrimo metu nustatytomis tendencijomis bei atliktu testavimu nepalankiausiomis sąlygomis ir jo metu panaudota metodika, gali pasinaudoti savo praktinėje veikloje lizingo bendrovės.

1. KREDITO RIZIKOS VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Kredito sampratos Lizingo bendrovėje konceptualizavimas

Analizuojant Lizingo bendrovių paslaugų portfelį, jo formavimą, bei kredito rizikos įtaką šiam portfeliui, aktualu pateikti kredito sąvokos sampratas. Mokslininkų darbuose pastebimos įvairios kredito sampratos ir įvairios jų skirstymo bei grupavimo galimybės. N. Žaltauskienė, A. Novošinskienė (2002) komercinį pasitikėjimą, kurį kreditorius išreiškia kredito gavėjui tiesiogiai (skolindamas pinigus) arba netiesiogiai (parduodamas prekes ir paslaugas skolon), įvardija kreditu. E. Bikas, I. Čepienė, M. Jasienė (2007) kreditą apibūdina, kaip prekių ar pinigų skolinimą, už tam tikrą atlygį t. y. Palūkanas. Kai tuo tarpu B. Martinkus, V. Žilinskas (2008), kreditą įvardija paskolos ir kitokio atidedamojo mokėjimo metodu, įgalinčiu vartotojus ir firmas pirkti prekes, paslaugas, žaliavas, medžiagas ar dalis. Vis dėlto kreditas tai pinigų skolinimas, kuris rytdienos pinigus leidžia naudoti šiandien, t.y. suteikia galimybę išnaudoti ateities (būsimas) pajamas, o gauti naudą jau dabar (Jimenez, Saurina, 2005).

Minėtų autorių darbuose pateikiamos bankinio kredito sąvokos interpretacijos pabrėžiant piniginio kredito formą (banko kreditas, overdraftas, kreditinė linija, kredito kortelės, faktoringas, forfeitingas ir kt). Tačiau mokslinėje literatūroje lizingo sąvoka nėra tapatinama su piniginio kredito apibūdinimu. I. Dainauskienės (1996), D. Kuzmicko (1999), S. Zablockio (2012) teigimu, lizingas, vienijantis ilgalaikės nuomos ir kreditavimo elementus, įvardijamas, kaip netradicine finansavimo forma. Todėl ekonominiu požiūriu lizingas suprantamas kaip ilgalaikis kreditas prekių forma, kai išnuomos priemonės savininkas už suteiktą daiktinį kreditą gauna iš anksto numatytas palūkanas. N. Wilson ir B. Summers (2002) savo darbe pažymi, kad prekinis kreditas reikėtų laikyti - prekių ir paslaugų tiekimą su atidėto mokėjimo sąlyga, t.y. suteikiant pirkėjui tam tikrą atsiskaitymo laikotarpį. Tuo tarpu M. Jasienė, A. Laurinavičius (2009) pabrėžia, kad prekinis kreditas (tuo pačiu ir lizingas) yra tarsi bankinio kredito pakaitalas, t.y. kredito substitutas. Lizingo, kaip kredito substituto svarba, ypač mažų bei vidutinių įmonių finansavimuisi, išauga ekonominio nuosmukio laikotarpiu, o bankinių kreditų suteikimas, atvirkščiai – turi tendenciją mažėti. Mažoms ir vidutinėms įmonėms, dėl veiklos nepatikimumo ir garantijų nepakankamumo, sunku gauti kreditą iš finansų rinkoje veikiančių bankų, todėl dėl nesudėtingų kredito suteikimo ir gavimo procedūrų, lizingas tampa viena iš naujų ir greitai besivystančių finansavimo formų šioms įmonėms (Jasienė, Laurinavičius, 2009, Neuberger, Rähke-Döppner, 2012).

Vis dėlto, lizingas kaip kreditas prekių ir paslaugų forma, nutolsta nuo kredito, kaip bankinės paskolos, koncepcijos, tačiau finansine prasme lizingas yra labai artimas kreditavimui (Baršauskas, Šarapovas, Cvilikas, 2007, Zablockis, 2012, Neuberger, Rähke-Döppner, 2012). Remiantis

aukščiau minėtų autorių nuomone, 1.1 lentelėje pateikiami bankinio kredito ir lizingo panašumai ir skirtumai.

1.1 lentelė

Lizingo ir banko kredito palyginamoji charakteristika

Lizingas	Banko kreditas
Suteikiamas kreditas kilnojamojo ir nekilnojamojo turto įsigijimui.	Suteikiamos piniginės lėšos
Suteikiamas nuo 6 mėn. iki 20 metų laikotarpiu.	Suteikiamas nuo 12 mėn., maksimalus laikotarpis nėra apibrėžtas.
Reikalaujamas pradinis 10-30 proc. turto vertės įnašas. Finansuojama suma sudaro 100 proc. – pradinis įnašas.	Pradinis įnašas nereikalaujamas, todėl maksimali finansuojama suma standartinėmis sąlygomis sudaro 70 proc.
Užstatas pats lizinguojamas objektas, kai kuriais atvejais prašomas akcininkų laidavimas visai kredito sumai ir visam kredito laikotarpiui.	Reikalingas užstatas (materialus ar nematerialus).
Turtą perka Lizingo bendrovė.	Įsigijamas turtas perkamas paties kliento.
Kredito išdavimo laikotarpis trunka nuo 1 iki 1,5 savaitės.	Išdavimo procesas užtrunka apie 3 savaites.
Galimi atsiskaitymai įvairiomis formomis. Mokėjimai gali būti mokami anuitetiniu, linijiniu būdu ar net atsižvelgiant į veiklos sezoniskumą.	Atsiskaitymai pinigine forma, dažniausiai mokant linijiniu būdu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Tiek bankinio kredito, tiek lizingo sutarties esmė bei pagrindinis tikslas yra namų ūkio ar verslo subjekto finansavimas. Tačiau vienu iš svarbiausių panašumų tarp banko paskolos ir lizingo galima įvardyti tai, kad tiek paskolos gavėjas, tiek lizingo gavėjas už naudojimąsi kreditu moka palūkanas. G. Kazlaitė (2007), vienu iš svarbiausių daugelio įmonių pasirinkimui įsigyti turtą lizingo būdu ar imant paskolą banke, kriterijų išskiria – palūkanų normą. Visuomenėje yra susidariusi nuomonė (Jurevičienė, Čeponytė, 2008, Mačerinskienė, Adomytė, 2005), kad lizingo būdu įsigyjant turtą palūkanos yra mažesnės, tačiau autorė pažymi, kad įvertinti metines palūkanas tiek bankinės paskolos, tiek lizingo atveju sudėtinga, kadangi siekiant pritraukti galimai naudingą klientą, kredito įstaiga gali sumažinti palūkanų normą, taip sumažindami savo pajamas iš palūkanų gavimo, o ateityje tikintis gauti papildomų pajamų šiam klientui suteikiant papildomas paslaugas. Vis dėlto už naudojimąsi lizingo paslauga ūkio subjektas moka pastovias arba kintamas palūkanas, kurios paprastai būna kiek aukštesnės negu paskolų palūkanos. S. Zablockio (2012) teigimu, nereikėtų painioti lizingo palūkanų ir lizingo būdu perkamo turto vidutinio metinio pabrangimo normos. Vidutinis metinis pabrangimas skaičiuojamas visą procentais išreikštą turto pabrangimą per lizingo sutarties galiojimą padalinus iš lizingo sutarties galiojimo metų skaičiaus. Tuo tarpu metinės palūkanos apskaičiuojamos ne nuo visos lizingo būdu perkamo turto vertės, o tik nuo likusios neišpirktos palūkanų apskaičiavimo dieną turto vertės. Todėl vidutinio metinio pabrangimo norma būna žymiai mažesnė, negu metinių palūkanų norma. Skirtingai nei G. Kazlaitė, užsienio autoriai (Chung, 2009, Callimaci, Fortin, 2011, Neuberger, Rätthke-Döppner, 2012) svarbiausiu lizingo

paslaugos pasirinkimo kriterijumi įvardija, tai kad nėra būtinybės įkeisti turto, t.y. nereikia įkeisti turto. Tai ypač aktualu verslininkams, turintiems perspektyvius verslo planus, tačiau jiems įgyvendinti neturi reikiamų lėšų. Būtent todėl lizingas suteikia galimybę naudotis norimu daiktu, susiradus lizingo objektą (transporto priemonę, technologinę įrangą, nekilnojamąjį turtą), sumokėjus administracinį mokestį bei pradinį įnašą (Kazlaitė, 2007, Chung, 2009, Callimaci, Fortin, 2011, Neuberger, Rätke-Döppner, 2012).

Daugelis autorių (Danys, Milašauskas, 2000, Baršauskas, Šarapovas, Cvilikas, 2007, Callimaci, Fortin, 2011, Zablockis, 2012 ir kt.), nagrinėjančių lizingo tematiką, pažymi, kad lizingas lyginant su kreditu verslininkui suteikia geresnių galimybių: prekės įsigijimo ir finansavimo klausimai sprendžiami iš karto, trumpas ir nesudėtingas sutarties sudarymo procesas, įsigytą prekę ar turtą galima eksploatuoti dar nesumokėjus visos jo vertės, palūkanų norma mažesnė už analogiškos trukmės bankinę paskolą, galima mokėti nepinigine forma (paslaugomis, prekėmis), nereikalaujama užstato ir t. t.

Atskleisti bankinio kredito ir lizingo skirtumai leidžia teigti, jog kreditas lizingo bendrovėje turi būti suprantamas ne kaip tiesioginis (piniginis) kreditas, bet kaip kredito substitutas, t. y. Ilgalaikis prekinis kreditas, kurio specifinė finansavimo forma jį priartina prie kredito. Todėl, finansiniu aspektu lizingą, galime įvardyti – specifine gamybos priemonių, nekilnojamo turto bei ilgalaikio vartojimo priemonių įsigijimo finansavimo forma.

Apibendrinant galima teigti, kad banko kreditas yra paskola piniginio kredito forma, kuriuos metu kredito davėjas suteikia pinigines lėšas, paskolos gavėjui už tam tikras, nustatyto dydžio palūkanas. Tuo tarpu lizingas, vienijantis ilgalaikės nuomos ir kreditavimo elementus, suprantamas kaip ilgalaikis kreditas prekinė forma, kai išnuomos priemonės savininkas už suteiktą daiktinį kreditą gauna iš anksto numatytas palūkanas. Todėl lizingas turi būti apibūdinamas kaip bankinio kredito substitutas arba lizingo paslaugos.

1.2. Kredito rizikos konceptuali apžvalga

Beveik kiekviename kreditiniame sandoryje egzistuoja kreditinės rizikos elementas t.y. paskolos negražinimas. P. Baršauskas, T. Šarapovas, A. Cvilikas (2007), F. Jasevičienė, V. Valvonis (2003) pažymi, kad kiekviena kredito įstaiga savo veikloje susiduria su įvairių rūšių rizika, kuri kyla tiesiogiai iš jų veiklos specifikos ir atliekamų funkcijų. Kreditai šiose įstaigose yra pagrindinis pajamų šaltinis, tačiau tuo pačiu gali būti ir veiklos nuostolio dalimi. Pasak J. Mackevičiaus (2005), pelno siekimas neišvengiamai susijęs su galima rizika, o konkurencijos sąlygomis šio poveikio išvengti neįmanoma. V. Lissausko (1996) teigimu, dauguma kredito įstaigų atlikusios pagrįstus ekonominius skaičiavimus, nevengia rizikos ir pasiekia maksimalų rezultatą. A. Citavičiūtės (2005) požiūriu, sėkminga kredito įstaigų veikla tiesiogiai priklauso nuo jų sugebėjimo

užkirsti kelią galimų nuostolių atsiradimui bei tinkamų prevencinių priemonių, siekiant valdyti atsiradusią riziką, taikymo.

Pažymėtina, kad mokslinėje literatūroje pateikiamos įvairios rizikos klasifikacijos (likvidumo, palūkanų normos, valiutų kurso), tačiau pasak P. Baršausko, T. Šarapo, A. Cviliko (2007), R. Leipaus, M. Valužio (2006), F. Jasevičienės, V. Valvonio (2003), A. Vasiliauskaitės, A. Cviliko (2008), L. Streckytės, A. Džikevičiaus (2003), viena iš skaudžiausiai kasdien kredito institucijų veiklą paliečiančių rizikų yra kredito rizika.

Skirtingose literatūros šaltiniuose kredito rizika suprantama skirtingai, todėl tam, kad būtų galima detaliau analizuoti kredito riziką, jos atsiradimą bei įvertinimą lizingo bendrovėse 1.2 lentelėje pateiktos kredito rizikos apibrėžimo interpretacijos. Šią temą savo darbuose nagrinėjo tokie autoriai kaip V. Vaškelaitis (2003), R. Leipus, M. Valužis (2006), F. Jasevičienė, V. Valvonis (2003), T. W. Koch, S. S. MacDonald (2008), E. Zelgalve (2000) ir kiti.

1.2 lentelė

Sąvokos „kredito rizika“ apibrėžimas

Autorius	Apibrėžimas
J. Bessis (1998)	Kredito rizika - nuostolių kategorija, kuri gali kilti dėl skolininko nesugebėjimo vykdyti sutartinių įsipareigojimų arba iš skolininko kreditingumo kokybės pablogėjimo.
E. Zelgalve (2000)	Kredito rizika - tai tikimybė, kad banko skolininkas gali neįvykdyti savo įsipareigojimų, t.y. negrąžinti paskolos pagrindinės sumos arba palūkanų.
V. Vaškelaitis (2003)	Kredito rizika reiškia, kad skolininkas dėl tam tikrų priežasčių (ekonominiai, politiniai pakitimai, bankrotas ir kt.) negalės įvykdyti savo įsipareigojimų, arba kad savo įsipareigojimus jis įvykdys nepilnai ir dėl to bus prarasta dalis arba visas kreditas.
F. Jasevičienė, V. Valvonis (2003)	Kredito rizika – tai rizika, kad sandorio šalis nesugebės atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka.
O. Buckiūnienė (2005)	Kredito rizika - galimybė patirti nuostolį, skolininkui arba kitai sandorio šaliai negalint arba nenorint vykdyti įsipareigojimų (mokėti palūkanų, mokesčių, atlikti dalinių paskolos grąžinimų) sutartyje nenumatytomis sąlygomis.
R. Leipus, M. Valužis (2006)	Kredito rizika – finansinė rizika atsirandanti dėl sandorio šalies, įsipareigojusios grąžinti paskolą, nesugebėjusio arba nenoro tai padaryti sutartyje numatytomis sąlygomis.
T. W. Koch, S. S. MacDonald (2008)	Kredito rizika – tai potencialus įplaukų nepastovumas, sąlygojamas skolininko atsakymo grąžinti paskolą ir mokėti palūkanas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Įvairūs autoriai pateikia beveik identišką apibrėžimą, kad kredito rizika – tikimybė, kad kredito gavėjas nustatytu laiku negrąžins pasiskolintos sumos (visos sumos ar jos dalies) ir/ar nemokės palūkanų, ar neatliks kitų sutartimi prisiimtų įsipareigojimų.

Daugeliu atveju kredito rizika yra siejama su kreditavimo verslu, t.y. bankininkyste, paskolomis, kreditavimu, lizingu, faktoringu ir pan. Kitaip tariant, kredito rizika siejama su tokiu verslu, kuriame, piniginės lėšos ar kreditas, kreditoriaus yra suteikiamas kitam asmeniui, mainais už tai gaunant iš anksto sutartas palūkanas. Šiuo atveju kredito rizika pasireiškia tikimybe, kad kredito gavėjas neįvykdys savo įsipareigojimų grąžinti gautas lėšas ir sumokėti palūkanas (Juodka, 2006).

V. Valvonis (2004), apibendrinamas Bazelio banko priežiūros komiteto dokumentus, teigia, kad „daugiausia problemų kredito įstaigoms kelia per daug liberalios kreditavimo sąlygos, prastas

paskolų portfelio valdymas, nepakankamas besikeičiančios ekonominės ir kitokios aplinkos vertinimas“. Bazelio banko priežiūros komitetas išnagrinėjęs ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse įvykusias bankų krizes, nustatė, kad 11 iš jų sietinos su kredito rizika ir tik po 4 krizes – su rinkos ir operacine rizika (Valvonis, 2004). Todėl suprantama, kad kredito rizikos identifikavimas, įvertinimas bei valdymas yra gyvybiškai svarbus kredito įstaigų sėkmingai veiklai.

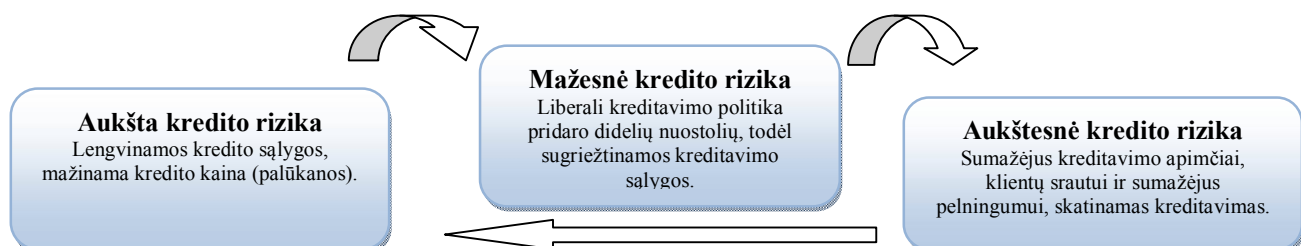
T. C. Johnson (2008), B. J. Barnett, K. H. Coble (2009), K. F. Adams (2008), V. Simaitienės (2005), J. B. Hardaker ir kt. (2004) teigimu, kredito rizika pasireiškia tada, kai vienas iš partnerių nevykdo savo įsipareigojimų, todėl bendra kredito rizika susidaro, jei mokėjimas (visas arba jo dalis) negaunamas arba vėluojama mokėti įmokas. Patikimos informacijos stoka trukdo kredito įstaigoms teisingai įvertinti klientų galimybes mokėti palūkanas ir grąžinti kreditus, ko pasekoje ir atsiranda kredito rizikos tikimybė. Pasak V. Vaškelaičio (2003), kredito įstaigos skolininkas savo įsipareigojimų gali nevykdyti ir dėl svarbių priežasčių, tokių kaip ekonominiai, politiniai pakitimai, darbdavio bankrotas, sveikatos sutrikimai ir kt. Ši rizika daugiausia kyla iš kreditavimo veiklos, nes paprastai kreditų išdavimas kelia didžiausią riziką.

Vis dėlto L. Streckytė ir A. Džikevičius (2003) pažymi, kad „kredito rizika yra daug platesnė sąvoka nei skolininko nesugebėjimo vykdyti bankui duotų įsipareigojimų rizika, bet suprantama kaip nuostolių rizika, susijusi su skolininko ar vertybinių popierių emitento pablogėjusia būkle.“

L. Steckytė, A. Džikevičius, 2003, V. Valvonis, 2006, remdamiesi šiuolaikine mokslinė - metodine literatūra, taip pat pateikia dvejopą kredito rizikos sampratą:

- Kredito rizika suprantama kaip atskiro, konkretaus skolininko rizika, t.y. skolininko nesugebėjimas vykdyti savo įsipareigojimų bankui pagal pradines kredito sutarties sąlygas.
- Kredito rizika suprantama kaip banko paskolų portfelio pelningumo rizika, t.y. tikimybė, kad sumažės tam tikros dalies aktyvų (suteikti kreditai ir ilgalaikiai įsipareigojimai) vertė arba tikimybė, kad gautos pajamos bus mažesnės nei laukiamos.

R. Leipaus, M. Valužio (2006), I. Mačerinskienės, L. Ivaškevičiūtės (2000), G. Kancerevyčiaus (2009) teigimu, bet kuri kredito įstaiga kiekvieną kartą suteikdama kreditą rizikuoja. V. Vaškelaitis (2003) bei G. Kancerevyčius (2009) savo darbuose pažymi, kad kredito rizikos lygis ir jo priimtumas kinta ciklais. 1.1 pav. pateikiamas kredito rizikos lygio kitimas.

1.1 pav. Kredito rizikos lygio kitimas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis V. Vaškelaičiu (2003, p. 69). Piniagai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. Vilnius: Lietuvos mokslas.

Kaip matyti, pateiktame 1.1 paveiksle atspindėti kredito rizikos lygio kitimo atvejai. Norint užimti kuo didesnę rinkos dalį, kredito įstaigose siūlomos palankios kreditavimo sąlygos mažinant palūkanų normas, t.y. kredito kainą. Tokios liberalios kreditavimo politikos skatinama kredito įstaiga suteikia paskolas klientams, kurių finansinė padėtis nėra stabili, taip palaiapsniui didindama kredito įstaigos nuostolius. To pasėkoje sugriežtinamos kreditavimo sąlygos, siekiant sumažinti kredito rizikos atsiradimą. Siekiant vėl stabilizuoti veiklą, didinant pelną bei pasireiškus rinkos dalies poreikiui, kredito įstaigos priverstos atsisakyti rizikos politikos ir vėl skatinti kreditavimą. G. Kancerevičiaus (2009) teigimu, norint, kad šis ciklas (žr. 1.1 pav.) būtų kuo švelnesnis, būtina suderinti rizikos valdymą su siekiamu pelnu.

Apibendrinant galima teigti, kad kredito rizika - skolininko nesugebėjimas vykdyti savo įsipareigojimų kredito įstaigai pagal pradines paskolos sutarties sąlygas. Ši rizika suprantama, kaip tikimybė, kad dėl tam tikrų priežasčių kredito gavėjas negražins kredito ar nemokės palūkanų. Tai viena iš svarbiausių rizikos rūšių, su kuria susiduria kredito įstaiga, teikdama kreditavimo paslaugas. Todėl kredito rizikos įvertinimas, valdymas bei tinkamas metodų parinkimas yra būtinas pelningam kredito įstaigos veiklos palaikymui.

1.3. Lizingo bendrovių teikiamų paslaugų (kredito) rizika: vertinimas ir valdymas

1.3.1. Lizingo paslaugos koncepcija

Šiuolaikiniame versle lizingas, kaip ilgalaikio prekinio kredito forma, yra plačiai paplitusi finansavimo forma, suteikianti galimybę neturint pakankamai apyvartinių lėšų naudoti pažangias technologijas, įsigyti naujausią įrangą. Lizingo paslaugomis daugiausiai naudojasi mažoms ir vidutinės įmonės. R. Adamonienės, D. Makutėnienės, J. Trifonovos (2008) teigimu, smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms, kur kas dažniau nesugeba laiku gražinti (arba iš viso gražinti) suteiktų kredito paslaugų. Todėl kredito institucijos, vengdamos kredito rizikos dėl nemokių skolininkų atsiradimo, šioms įmonėms kelia griežtus reikalavimus (verslo planų kokybė, užstatai nekilnojamuoju turtu, kitų ūkio subjektų garantijos) ir didina palūkanas, siekiant kompensuoti rizikos atsiradimą.

I. Dainauskienė (1996), D. Kuzmickas (1999), S. Zablockis (2012), lizingą įvardija netradicine finansavimo forma jungiančia ilgalaikės nuomos ir kreditavimo elementus. Nors lizingas dažnai vadinamas ilgalaikio turto nuoma, tačiau šių dviejų sąvokų tapatinti nereikėtų. Lizingas nėra elementari ilgalaikio turto nuoma, o finansavimo sistema, turinti pirkimo ir pardavimo kredito ir ilgalaikės nuomos elementų (Aleksavičienė, 2005). Tuo tarpu kitų autorių teigimu, lizingas – veiklos rūšis susijusi su laikinai laisvų arba skolintų lėšų investavimu į materialųjį turtą, kuris

perduodamas kredito prašantiems asmenims sutartyje numatytam laikotarpiui (Danys, Milašauskas, 2000, Taraila, 2001).

Lizingo, kaip vieno iš įmonės finansavimo šaltinių, naudojimas versle, pasak C. Bauselinck (2000), grindžiamas nuostata, kad įmonei pajamas garantuoja tik tam tikro turto naudojimas, o ne jo nuosavybės teisės. P. Baršausko, T. Šarapovo, A. Cviliko (2007) nuomone, ši nuostata charakterizuoja lizingo koncepciją – galimybė naudoti turtą iš kart, išvengiant didelių vienkartinių investicijų turto įsigijimui. Suteikiama galimybė naudoti mažiau kapitalo negu įsigyjant įrangą bei taip apsaugoti nuo įrangos senėjimo. Dažniausiai išskiriami du lizingo aspektai: turto naudojimas neturint nuosavybės teisės bei išorinio finansavimo veiksnys.

Ž. Baltrukonytė (2000) pažymi, kad juridiniu aspektu lizingas suprantamas kaip sutartis, kurios pagrindu lizingo davėjas perleidžia už tam tikrą atlygį naudotis lizingo gavėjui daiktu sutartam periodui. Pasak V. Mizaro (2000), lizingo sandoriams būdingos ekonominis naudingumas, kuris labiausiai reiškiasi ne įgyjant daiktą nuosavybės teise, o jį naudojant, lizingo gavėjo mokėjimai lizingo būdu finansuojami iš gaunamų pajamų ir taip išsaugomos bei apyvartinės lizingo gavėjo lėšos. Tuo tarpu techniniu požiūriu lizingas suprantamas, kaip vienas iš naujų, modernių ir greitai morališkai senstančių priemonių finansavimo šaltinių. Įmonės naudodamos lizingo paslaugas, gali būti užtikrintos, kad jų įrengimai, technika bei kitas kapitalas bus pakeistas į naujesnį ir tobulesnį.

Nors įvairiose šalyse lizingo apibūdinimai skiriasi, tačiau lizingas skirstomas į finansinį lizingą ir veiklos lizingą (dar kitaip vadinamą operatyvinį lizingą). Nors ir būdami panašūs, jie skiriasi savo trukme, atsakomybės ir įsipareigojimų apimtimi lizingo davėjui ir t. t. Finansinis lizingas nuo veiklos lizingo S. Zablockio (2012) teigimu, skiriasi tuo, kad pirmuoju atveju lizingo sutarties terminui pasibaigus išperkamas turtas pereina lizingo gavėjo nuosavybėn, o antruoju atveju lieka lizingo bendrovės nuosavybėje. Ž. Baltrukonytės (2000) nuomone, finansinio lizingo atveju visa rizika ir nauda, susijusi su turto nuosavybe, tenka lizingo gavėjui, todėl visos kitos lizingo formos, neatitinkančios šio lizingo požymių, laikomos veiklos lizingu. D. Treigienė (2010) pažymi, kad Lizingo bendrovės iš lizingo gavėjų reikalaujamos prisiimti atsakomybę už turto sugadinimą, viena iš svarbiausių sutarties sąlygų numato turto draudimą lizingo davėjo naudai.

Finansiniu lizingu (išperkamąja nuoma) naudojasi įmonės ir fiziniai asmenys, įsigyjantys gamybos įrangą, lengvuosius automobilius ir ūkines transporto priemones bei nekilnojamąjį turtą. D. Jurevičienė, Z. Čeponytė (2008) pažymi, kad gyventojams suteikiamos lizingo paslaugos yra tam tikra vartojamosios paskolos forma, kadangi gyventojai dažniausiai išsimokėtinai perka ilgo naudojimo prekes (automobilius, buitinę ar kompiuterinę techniką), turizmo agentūrose keliones ar kitas vartojimui skirtas prekes, o nekilnojamojo turto įsigyti, lizingo paslaugos suteikiamos retai, nors ir įstatymiškai tai nedraudžiama. Vienu svarbiausiu finansinio lizingo požymiu I. Dainauskienė (1996) išskiria, kad pagal lizingo sutartį išnuomoto turto terminas sutampa su visiška

jo amortizacija. Autorės nuomonei pritardami P. Baršauskas, T. Šarapovas, A. Cvilikas (2007) pažymi: „lizingo sutartis garantuoja nuomojamos priemonės savininkui investuotą į šį turtą lėšų grąžinimą ir pelno iš lizingo operacijos gavimą“. Pasibaigus sutarties galiojimo terminui bei visiškai padengus nuomojamo turto vertę, turto nuosavybės teisė pereina lizingo gavėjui. Atsakomybę už turto perleidimą lizingo gavėjui, P. Baršauskas, T. Šarapovas, A. Cvilikas (2007) pabrėžia finansinio lizingo atveju, svarbia savybe kredito rizikos kontekste. Lizingo gavėjas įsipareigodamas mokėti įmokas, kurių garantas yra lizinguojamas turtas, tampa atsakingu už lizinguojamo turto sugadinimą. Ši sąlyga mažina kredito riziką lizingo bendrovėje, kadangi lizingo gavėjo įsipareigojimai yra padengiami lizingo turto verte (Baršauskas, Šarapovas, Cvilikas, 2007).

Tuo tarpu veiklos lizingas – tai trumpalaikis lizingas. Nuomos sandorio metu, įmonė ar fizinis asmuo tik naudojasi turtu ir lizingo laikotarpiu moka sutartyje numatytą nuomos mokestį (Augustauskaitė, 2005). Remiantis I. Dainauskiene (1996), A. Daniu, T. Milašausku (2000), D. Treigienė (2010) pagrindinė veiklos lizingo ypatybė tai, kad sutarties terminas trumpesnis negu nuomojamo turto naudojimo laikas. Paprastai įmonė gauna pelną tuomet, jei turtas išnuomojamas ilgesniam laikotarpiui nei jo gyvavimo laikotarpis. Veiklos lizingas labiausiai patrauklus pramonės šakose veikiančioms įmonėms, kurioms būdingi ciklai, sezoninė turto paklausa arba tiesiog nesinori pirkti turto reikalingo trumpam laikui. Šia lizingo forma labiausiai naudojasi žemės ūkio, statybos, transporto įmonės, įsigydamos kompiuterinę ir informacinę techniką, kopijavimo ar kasos aparatus, automobilius, agrotechniką, žemės ūkio inventorių ir t. t. (Augustauskaitė, 2005, Lietuvos bankų asociacija).

S. Taraila (2001), analizuodamas veiklos lizingo specifiką, išskiria dar darbe nepaminėtus tokius šio lizingo ypatumus:

- ✓ lizingo davėjas nepadengia išlaidų, susijusių su lizingo objekto įsigijimu iš vieno lizingo gavėjo;
- ✓ už lizingo objekto galimus gedimus atsakingas lizingo gavėjas;
- ✓ lizingo objektas nuperkamas iš anksto, kai konkretus lizingo gavėjas dar nežinomas;
- ✓ lizingo davėjas pats draudžia lizingo objektą, atsako už jo techninę priežiūrą ir remontą.

Veiklos lizingas palaipsniui tampa populiarėjančia finansavimo paslauga, nes vartotojams suteikiama galimybė nuomotis vis naujesnį, šiuolaikiškesnį turtą, o nuomojamo turto savininkas gali tą patį turtą daug kartų nuomoti, tačiau neperleidžiant nuomininkui nuosavybės teisių į nuomojamą priemonę (Danys, Milašauskas, 2000). Pasibaigus nuomos sutarčiai klientui suteikiama galimybė, įsigyti turtą už kainą, lygią iš anksto sutartyje nustatytai likutinei turto verte. Taip pat veiklos lizingo sutartyje, kaip pabrėžia D. Treigienė (2010), yra numatoma galimybė nutraukti sutartį nepasibaigus lizingo terminui ir grąžinti turtą. Autorės nuomone, tai ypač aktualu įmonėms,

kurių gamybos priemonės paseno, tapo nebereikalingos ar atsirado finansinių išteklių įsigyti efektyvesnę bei techniniu požiūriu naudingesnę priemonę. Todėl veiklos lizingo atveju patiriama kredito rizika yra minimali dėl mažų lizingo gavėjo įsipareigojimų, kadangi lizingo objektas nuosavybės teise priklauso lizingo bendrovei. Pasak P. Baršausko, T. Šarapovo, A. Cviliko (2007), kredito rizika lizingo bendrovėse gali būti, minimizuojama iki vienos įmokos dydžio, sutartyje numatant įsipareigojimų nevykdymo atveju nutraukti lizingo sutartį.

Šiuo metu tenka pastebėti, kad dauguma Lietuvos lizingo bendrovių siūlo atgalinio lizingo paslaugą, kitaip tariant grįžtamąjį lizingą. Anot S. Zablockio (2012), šios paslaugos esmė – lizingo bendrovė gali nupirkti iš įmonės jos turtą ir jai pačiai parduoti tą turtą lizingo būdu. Tokie sandoriai paprastai sudaromi ūkio subjektams siekiant panaudoti ilgalaikiame turte išaldytas lėšas. Šių sandorių atveju palūkanos paprastai būna truputį aukštesnės, o nuosavo įnašo dalis didesnė, negu paprastų lizingo sandorių atveju. Grįžtamasis lizingas padeda įmonei sukurti daugiau veiklai reikalingų apyvartinių lėšų. A. Danio, T. Milašausko (2000) teigimu, įmonės pageidauja grįžtamojo lizingo siekdamas padidinti pelną ir likvidumą, refinansuoti skolą, jeigu esamas finansavimas yra trumpalaikis bei sumažinti skolinimosi kaštus, jei siūlomo lizingo palūkanos yra mažesnės negu refinansuojamo kredito.

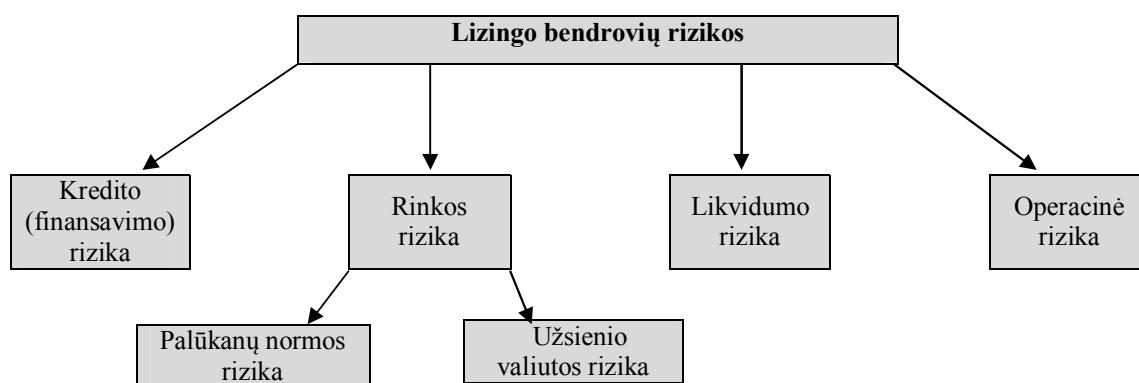
Apibendrinant lizingo sampratą, galima teigti, kad lizingas – tai specifinė finansavimo forma, sujungianti ilgalaikės nuomos ir kreditavimo elementus. Lizingas skirstomas į finansinį lizingą (išperkamoji ar finansinė nuoma) ir veiklos lizingą (dar kitaip vadinamą operatyvinį lizingą). Lizingo paslaugomis daugiausiai naudojasi mažos ir vidutinės įmonės, siekiančios turimus įrengimus, techniką bei kitą kapitalą pakeisti į naujesnį ir tobulesnį.

1.3.2. Kredito rizikos vertinimo ir valdymo specifika Lizingo bendrovėse

Kiekviena lizingo bendrovė nusprendusi suteikti lizingo paslaugą prisiima tam tikrą riziką patirti nuostolius dėl nemokių skolininkų atsiradimo. L. Kaleininkaitės, I. Trumpaitės (2007) nuomone, neigiamos nevaldomos rizikos pasekmės jaučiamos ne tik kredito įstaigų veikloje, bet daugelyje kitų visuomenės gyvenimo sričių. Visiškai rizikos išvengti neįmanoma, tačiau siekiant išvengti nuostolių atsiradimo arba bent kiek juos sumažinti, būtina tinkamai kredito riziką valdyti. Todėl suprantama, kad kiekviena įmonė siekia apsidrausti nuo neigiamų rizikos pasekmių ir garantuoti palankų rezultatą, aktyviai ieškant metodų ir priemonių aktyviai veikti ateitį ir kuo mažiausiai nukrypti nuo laukiamų rezultatų. Pasak A. Lileikienės (2002), tokio mažiausio nukrypimo paieška ir nustatymas ir yra rizikos įvertinimas. Todėl gera kredito rizikos valdymo sistema privalo apsvarstyti ir įvertinti sąveiką tarp galimų rizikų, kurios yra vienoje sistemoje.

Lizingo bendrovėse rizikos yra klasifikuojamos į finansines (lizingo/paskolos suteikimo, palūkanų normos, turto kainos) ir operacines (sistemų gedimas, verslo tęstinumo, apgavystės), tačiau yra daug kitokių rizikų, kurios dažniausiai yra sunkiai įvertinamos (pvz., reputacija, konkurencija, teisinė rizika). Nevaldoma rizika gali žymiai paveikti veiklos rezultatus, todėl vienas iš pagrindinių Lizingo bendrovės uždavinių yra apriboti ar minimizuoti riziką, kylančią dėl Lizingo bendrovės veiklos operacijų, bei sukurti patikimą patiriamos rizikos valdymo sistemą, leidžiančią pasiekti rizikos ir pelno santykį (Vaškelaitis, 2003).

Atsižvelgiant į Lizingo bendrovių, kaip finansinių institucijų specifika, jų dydį, veiklos sudėtingumą, išskiriamos keturios pagrindinės rizikų rūšys, patiriamos vykdant Lizingo bendrovių veiklą (1.2 pav.):

1.2 pav. Lizingo bendrovių patiriama rizika.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Rinkos riziką galima apibūdinti, kaip galimų nuostolių riziką dėl rinkos kainų ir normų svyravimo finansų ir kapitalo rinkose. Jai priskiriamos tos rizikos kategorijos, kurios susijusios su finansavimo rizika, užsienio rizika bei likvidumo (Dzikevičius, 2003).

Likvidumo rizika – tai rizika, kad savo įsipareigojimams laiku įvykdyti Lizingo bendrovė neturės pakankamai likvidžių lėšų ir nesugebės jų gauti per trumpą laikotarpį, skolindamasi ar parduodama savo turtą (Kropas, Čiapas, Šidlauskas, Vengraitis, 1998). Likvidumo rizikos valdymo procesas labai svarbus stabilios lizingo bendrovės veiklos užtikrinimo elementas. Šiam procesui pagal V. Vaškelaitį (2003) keliami tokie uždaviniai:

1. Palaikyti tokius resursus, kad būtų galima įvykdyti savo finansinius įsipareigojimus;
2. Patenkinti planuotų ir netikėtų paskolų ir investicijų paklausą;
3. Išvengti nuostolingų aktyvų pardavimo;
4. Išvengti brangių resursų įsigijimo.

Taip pat Lizingo bendrovės veikla neatsiejama ir nuo operacinės rizikos. *Operacinė rizika*, pasak B. Vasarevičienės (2009), suprantama, kaip rizika patirti nuostolių dėl netinkamų arba

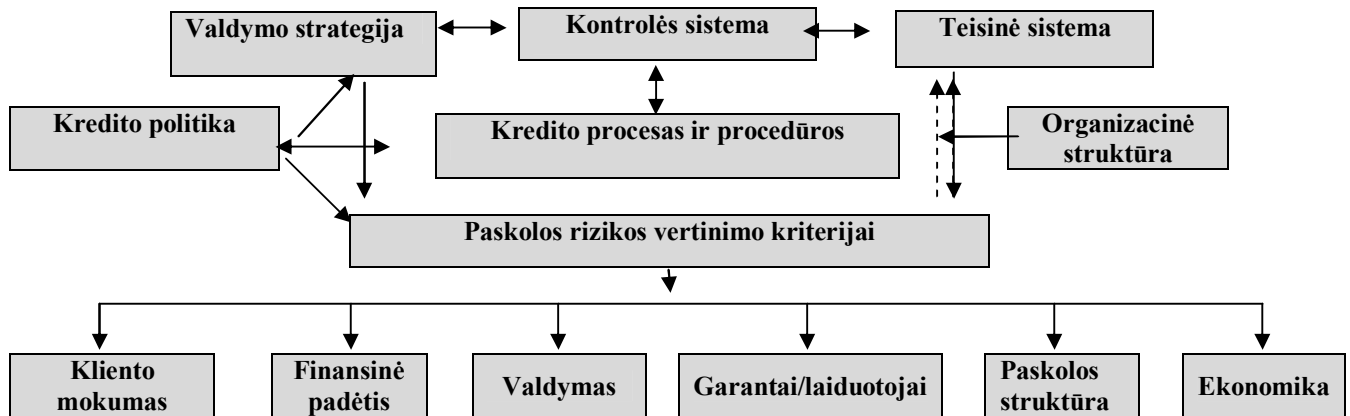
neįgyvendintų vidaus kontrolės procesų, darbuotojų klaidų ar neteisėtų veiksmų, informacinių sistemų veiklos sutrikimų bei išorės įvykių.

Tačiau, bet kokia kredito įstaiga, suteikusi kreditą ir paskolinusi pinigus, prisiima pačią svarbiausią riziką, t. y. kredito riziką - galimybę patirti nuostolį. Lizingo bendrovėse kredito rizika suprantama, kaip rizika patirti nuostolius dėl Lizingo bendrovės kliento nesugebėjimo laiku vykdyti savo finansinius įsipareigojimus Lizingo bendrovei. Daugelio autorių teigimu, kredito rizikos atsiradimą gali sukelti: skolininko nesugebėjimas esant nenumatytoms aplinkybėms sukurti reikiamus pinigų srautus; užstato, garantijų ar laidavimo būvimas, teisinės normos; skolininko reputacijos praradimas; ekonominės aplinkos pokyčių, tokių kaip nuosmukis ar net neprognozuojamų veiksnių (force majeure) būvimas (Urnėžius, 2002, Bessis, 1998, Kamienas, Valvonis, 2004, Jasienė, Laurinavičius, 2009).

Kredito rizikos valdymu daugiausia susirūpinusios didelės bendrovės, kuriose didesnis klientų skaičius turi įtakos blogų paskolų atsiradimo tikimybei. S. Kropo, L. Čiapo, G. Šidlausko, D. Vengraičio (1998) teigimu, kredito rizikos valdymas – tai procesas, kurio metu kredito rizika identifikuojama, stebima, vertinama bei kontroliuojama. Kredito rizikos valdymo tikslas, remiantis V. Vaškėlaičiu (2003), yra įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį bei pateikti informaciją kredito įstaigos vadovybei susidariusios padėties gerinimui. S. Taraila (2001), pritardamas šiam autoriui, nurodo platesnį kredito rizikos valdymo tikslą - turėti „sveiką“ paskolų portfelį ir subalansuoti riziką bei pelningumą, anksčiau aptikti ir valdyti problemines paskolas, užtikrinti specialiųjų atidėjinių pelningumą ir blogų paskolų administravimo efektyvumą. Panašaus požiūrio laikosi ir V. Valvonis (2006), tvirtindamas, kad nustatius riziką būtina ją stebėti, numatyti ir taikyti įvairias kontrolės priemones ir procedūras, bei apie tai informuoti įstaigos valdymo organus. Šis autorius taip pat pažymi, kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, būtina šią riziką tinkamai įvertinti (Valvonis, 2006).

K. Nijanike (2009) požiūriu, veiksminga kredito rizikos valdymo sistema apima rizikos nustatymą, jos lygio įvertinimą, įvairių kontrolės priemonių ir procedūrų taikymą bei kredito rizikos stebėjimą. V. Valvonio (2004) manymu, veiksminga kredito rizikos valdymo sistema be kredito rizikos valdymo priemonių ir procedūrų, taip pat apima ir kredito rizikos valdymo vidaus kontrolę, leidžiančią kontroliuoti nustatyto dydžio kredito riziką ir siekti pagal ją įvertinto pelno. Autoriaus nuomone, kiekviena kredito įstaiga, atsižvelgdama į savo veiklos specifiką, pasirenka sėkmingam kredito rizikos valdymui tinkančias priemones. Tinkama kredito rizikos stebėjimo ir vertinimo sistema yra svarbi sėkmingo kredito rizikos valdymo sąlyga. Remiantis šia sistema, stebint bei vertinant skolininkų finansinę būklę, galima kontroliuoti, kaip vykdomos paskolų sutarčių sąlygos, iš anksto nustatyti galimas problemines paskolas, tiksliai ir laiku nustatyti paskolos užtikrinimo priemonių vertę. Dauguma autorių (Greuning, Bratanovic, 2000, Jasevičienė, Valvonis, 2003,

Vaškelaity, 2009, Njanike, 2009), išskiria šiuos pagrindinius kredito rizikos valdymo sistemos elementus: kredito rizikos valdymo strategija, kredito politika, kredito rizikos valdymo kontrolė, organizacinė struktūra, teisinė sistema bei kitos kredito rizikos valdymo priemonės ir procedūros (žr. 1.3 pav.).

1.3 pav. Kredito rizikos valdymo sistemos elementai ir paskolos rizikos įvertinimo kriterijai.
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis V. Valvoniu (2003, 2004, 2006), G. Smalensku (2008), D. Kuršelyte (2012).

Remiantis mokslinės literatūros analize, galima manyti, kad kredito rizikos valdymo efektyvumą sąlygoja aiškiai apibrėžti kredito rizikos valdymo principai. Vertinant 1.3 paveiksle pateiktą informaciją, galima teigti, kad Lizingo bendrovėse kredito rizikos valdymo sistema apima organizuotus veiksmus, bei atsižvelgiant į pagrindinius kredito rizikos valdymo principus, yra suskirstyta į tokius 1.4 pav. pateiktus etapus.

1.4 pav. Kredito rizikos valdymo principai.
Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kredito rizikos valdymo metu išryškėja kredito rizikos faktoriai, kredito rizikos lygis, taip pat parenkama strategija (sprendimas priimti riziką, atsisakyti išduoti kreditą), numatomos tinkamos priemonės rizikos minimizavimui bei atliekama kredito rizikos lygio kitimo stebėsena ir kontrolė.

Akivaizdu, kad skolininko rizika tiesiogiai priklauso nuo kredito rizikos vertinimo organizavimo bei tinkamo kreditavimo įvertinimo. Atliekant kreditavimo įvertinimą, pasak Njanike (2009), svarbu vadovautis sudaryta nuoseklia sistema, kuri pateikta 1.3 pav. Todėl norint sumažinti kredito riziką, Lizingo bendrovės numatydamos kredito rizikos strategijas, pasitvirtina tinkamą kreditavimo politiką. Pasak L. Streckytės (2002), strategijos turi atspindėti bendrovės rizikos toleravimo ir pelningumo lygį, kurį tikisi pasiekti patiriant įvairias kredito rizikas. Kredito politikoje, pasak H. Greuning, S. B. Bratanovic (2000), privaloma nurodyti kredito rizikos

vertinimo principus (skolininko finansinės būklės vertinimo principai, finansuojamo projekto rizikos vertinimo principai ir kt.), palūkanų normos nustatymo principus, gražinimo užtikrinimo priemonės, suteiktų paslaugų rizikos limitus, ir žinoma, veiksmus, kurių numatoma imtis, padidėjus kredito rizikai. Kredito rizikos valdymo strategija suprantama, kaip sprendimo įvertinimas dėl sandorio įvykdymo ir priemonių nustatymas kredito rizikai mažinti. Tuo tarpu kredito rizikos valdyme, šiuo atveju Lizingo bendrovės organizacinė struktūra, kaip teigia J. A. S. Ramos, K. B. Staking, A. A. Calle (2000), padeda užtikrinti efektyvų ir rezultatyvų kredito rizikos valdymą, tinkamai priskiriant užduotis atitinkamiems padaliniams. Tam, kad kredito rizika būtų valdoma veiksmingai, kredito rizikos valdymo sistemoje naudojama teisinė sistema, kuri visa tai užtikrina. H. Greuning, S. B. Bratanovic (2000) pažymi, kad ši sistema prasideda nuo teisinių, administracinių ir operacinių tvarkų sudarymų administruojant.

Pasak K. Njanike (2009), tik efektyvus kredito rizikos valdymas sumažina klientų įsipareigojimų neįvykdymo riziką. Autoriaus nuomone, kredito įstaigos konkurencinis pranašumas tiesiogiai priklauso nuo kredito įstaigos sugebėjimo, valdyti kredito riziką vertinant skolininko būklę suteikiant paslaugą, numatyti egzistuojančias problemas bei tiksliai įvertinti užtikrinimo priemonių patikimumą. Klaidingų sprendimų bei nemokių skolininkų atsiradimas, gali kredito įstaigą privesti net prie žlugimo (Njanike, 2009). Todėl būtina pabrėžti, kad kredito rizikos valdymas Lizingo bendrovėse turi apimti sprendimų priėmimo procesą tiek prieš paslaugos suteikimą, tiek ir po, taip pat visą kontrolės ir ataskaitų sudarymo procesą.

Todėl Lizingo bendrovės prisiima riziką tik tose srityse, kurios jai yra gerai žinomos ir kuriose ji turi pozityvios patirties, vengdama pernelyg didelės sandorių rizikos, galinčios neigiamai paveikti didelę akcininkų nuosavybės dalį, tačiau siekdama pakankamo pelningumo, kuris, didėjant konkurencijai, užtikrintų stabilią Lizingo bendrovės poziciją rinkoje (Urnėžius, 2001, Vaškelaitis, 2006). Pagal savo įtaką galimiems Lizingo bendrovės veiklos rezultatams kredito rizika yra pati svarbiausia rizikos rūšis. Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių finansavimo politika orientuota į smulkaus ir vidutinio verslo klientus, tuo siekiant sudaryti jiems kuo geresnes finansavimo sąlygas, tuo pačiu atsižvelgiant į bendrovės galimybes ir interesus, todėl daugelis Lizingo sektoriuje veikiančių įmonių, nustatydamos priimtina finansavimo rizikos dydį, atsižvelgdamos į Lietuvos banko apibrėžiamus kredito riziką ribojančius normatyvus, siekia laikytis atitinkamų **kreditavimo rizikos kriterijų**:

1. Bendras lizingo paslaugų portfelio didėjimas per metus neturėtų viršyti 40 %;
2. Lizingo sutarčių dalis, kuri netenkina tipinių suteikimo sąlygų, per metus neturėtų viršyti 30 %;
3. Maksimali skola vienam skolininkui neturėtų viršyti 15 % banko kapitalo, jei banko

taryba nėra patvirtinusi didesnio limito (*Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas*).

Be šių kriterijų, kredito rizika įvertinama atliekant išsamią kliento analizę prieš suteikiant jam lizingo paslaugą bei stebint ją po paslaugos suteikimo. V. Valvonis (2003) pažymi, kad kredito rizikos vertinimas banke, tuo pačiu ir Lizingo bendrovėse prasideda nuo paskolos ir skolininko rizikos vertinimo (žr. 1.4 pav.). Skolininko rizikingumo lygį padeda įvertinti skolinimo rizikos vertinimo kriterijai: kliento mokumas, finansinė padėtis, valdymas, garantai ir laiduotojai, paskolos struktūra bei ekonomika. Būtent todėl, teikdamos lizingo paslaugas, Lizingo bendrovės pirmiausia analizuoja kliento finansinį pajėgumą bei lizingo gražinimo galimybes iš kliento finansinių srautų (žr. 1.3 pav.). Lizingo bendrovė siekdama išvengti kredito rizikos iš skolininko reikalauja gauti tiek informacijos, kad suteikiant paslaugą, bendrovės darbuotojai, paskolų komitetas, galėtų atlikti objektyvų skolininko finansinės būklės, labiausiai mokumo ir finansinio stabilumo įvertinimą, tiek prieš suteikiant paskolą, tiek ir per visą paskolos gražinimo laikotarpį.

Mokslinėje literatūroje pateikiama gana nemažai skolininko finansinį pajėgumą įvertinančių būdų bei metodų, tačiau kiekviena kredito įstaiga, taip pat ir Lizingo bendrovė turėdama savo kriterijus bei jais remdamasi įvertina būsimo kliento patikimumą. E. Zelgalve (2002) savo darbe, atsižvelgdama į teorinius modelius, siūlo skolininko pajėgumą gražinti kreditą vertinti remiantis 1.3 lentelėje pateiktais metodais.

1.3 lentelė

Skolininko pajėgumą gražinti kreditą vertinimo metodai

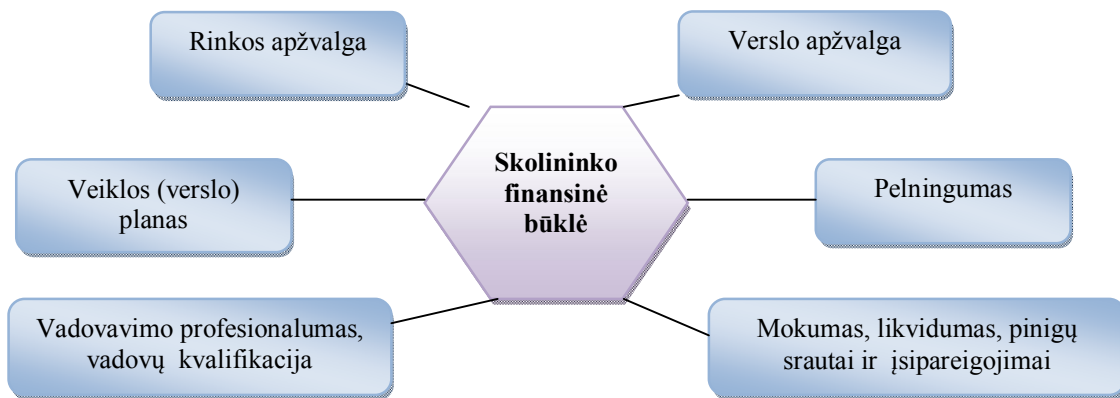
Metodas	Metodo elementai	Metodo apibūdinimas
Šešių „C“ metodas	Character (Charakteristika)	Įvertinamas skolininkas atsižvelgiant į šiuos pagrindinius kriterijus: <i>charakteristika</i> (aiškiai apibrėžtas tikslas paskolos ėmimui bei pagrįstas ketinimas paskolą gražinti);
	Capability (Teisė)	<i>teisė</i> (kliento „teisė“ skolintis pinigų, turi būti visi įgaliojimai priimti sprendimus ir pasirašyti paskolos sutartį);
	Capital (Kapitalas)	<i>kapitalas</i> (pinigų srautai, likvidus turtas, kapitalas sukauptas išleidžiant skolos ar kitus vertybinius popierius);
	Collateral (Užstatas)	<i>užstatas</i> (pakankamas turto dydis, turto amžius, kokybė, technologijos);
	Conditions (Sąlygos)	<i>sąlygos</i> (ekonomikos pokyčiai ir perspektyvos);
	Control (Kontrolė)	<i>kontrolė</i> (įstatymų pakeitimų įtaka, paskolos atitikimas kredito įstaigos paskolų politikai).
PARS metodas	Purpose (tikslas)	Įvertina paskolos panaudojimo tikslą, prašomos paskolos sumą, paskolos gražinimo šaltinį, užstatą.
	Amount (suma)	
	Repayment (šaltinis)	
	Security (užstatas)	
CAMARI sistema	Charakter (charakteris)	Ši sistema, plačiai naudojama užsienio bankuose, apima ir įvertina didesnę veiksmų spektrą: kliento kokybines savybes; gebėjimą gražinti paskolą; maržą (pajamas, kurias bankas gaus suteikęs paskolą), paskolos sumą; paskolos gražinimo sugebėjimą; užstatą ar tam tikros rizikos mažinimo priemones. Apima tiek šešių „C“ metodą, tiek PARS metodą.
	Ability (galimybė, produktyvumas)	
	Margin (marža)	
	Amount (paskolos suma)	
	Repayment (paskolos gražinimo periodiškumas)	
Insurance (grąžinimo užtikrinimas)		

„Z” metodas	Turto pelningumas	Nustatomas tam tikras dydis (riba), nuo kurio įmonės stabilumas mažėja ir veikla gali būti vadinama nuostolingesnė. Pagal formulę apskaičiuota reikšmė apibūdina įmonės bankroto tikimybę.
	Turto grąža	
	Nuosavo kapitalo padengimo rodiklis	
	Grynasis turto pelningumas	
	Nuosavo kapitalo dalis aktyvuose	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis E. Zelgalve (2000). Credit risk management and credit woethiness. *Organizacijų vadyba:sisteminiai tyrimai.*

Išanalizavus 1.3 lentelėje pateiktus skolininko pajėgumą grąžinti kreditą vertinimo metodus pastebėta, kad Lietuvos autoriai, pritardami E. Zelgalve (2000) savo darbuose dažniausiai mini šešių „C” metodą, tiksliau šio metodo penkis kredito „C“ (Danys, Milašauskas, 2000, Martinkus, Žilinskas, 2008) ir CAMARI sistemą (Jurevičienė, 2008). Tačiau apžvelgus mokslinę literatūrą dėl „Z“ metodo (Altman modelis) taikymo įmonės bankroto tikimybės vertinimui, aptinkama didžiulių prieštaravimų dėl jo pritaikymo Lietuvos sąlygomis (Garškaitė, 2008, Rugenytė, Menciūnienė, Dagilienė, 2010). M. Tvaronavičienės (2001) teigimu, šio metodo nereikėtų naudoti vertinant Lietuvos įmonių nemokumą, kadangi šis metodas buvo sukurtas 1968 m., ištyrus 66 JAV įmonių finansinius rezultatus, pasiektus atitinkamomis ūkinėmis sąlygomis. Pasak Č. Purklio (2001), šio „metodo nereikėtų taikyti ekonomikai jos pertvarkos laikotarpiu, kai nesusiformavusios kapitalo rinkos, esant netobuliems mokesčių ir darbo įstatymams, sudarantiems sąlygas nuslėpti pelną, išvengti mokesčių”. Taip pat taikant šį metodą, būtina turėti tikslus bei labai atidžiai patikrinti įmonės finansinių ataskaitų duomenis, tačiau dėl kai kurių įmonių aplaidaus finansinių ataskaitų sudarymo ir vengimo pateikti tikrus įmonės veiklos rezultatus, pasitaiko įvairių klaidų ir apgaulių, ko pasėkoje nėra tikslus įmonės mokumo ir galimo bankroto tikimybės įvertinimas. Todėl, akivaizdu, kad kiekvieno modelio patikimumas ir veiksmingumas priklauso tik nuo įmonės sugebėjimo tiksliai bei išsamiai pateikti informaciją apie savo veiklą (Garškaitė, 2008).

E. Zelgalve (2000) apibendrinama, savo išskiriamus kliento patikimumą įvertinančius metodus, pabrėžia, kad tik kompleksinė skolininko analizė gali garantuoti, kad suteiktas kreditas bus grąžintas ir sumokėtos visos palūkanos numatytu terminu. Skolininko finansinė analizė lizingo atveju iš esmės būna tokia pati kaip ir imant paskolą banke, tačiau kadangi Lizingo bendrovė pasilieka nuosavybės teisę į perduodamą turtą (žr. 1.3.1. poskyrį), Lizingo bendrovės savo skolinimui linkusios taikyti paprastesnius kriterijus (Danys, Milašauskas, 2000). Tačiau bendrąja prasme Lizingo bendrovėse skolininko finansinė būklės analizė atliekama prieš išduodant paskolą, prisiimant įsipareigojimus ir visą laiką tęsiama, kol grąžinama paskola. Remiantis literatūra bei atsižvelgiant į Lizingo bendrovių vidaus tvarkas, skolininko finansinė būklė įvertinama pagal 1.5 paveiksle pateiktus kriterijus.

1.5 pav. Skolininko finansinės būklės vertinimo kriterijai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis V. Vaškėlaičiu (2003), E. Freitaku (2006).

P. Newbold, W. L. Carlson, B. M. Thome (2003) pažymi, kad kredito įstaiga prieš vertindama skolininko finansinę būklę, turi apžvelgti ir ekonominę aplinką, kurioje skolininkas veikia. Todėl būtina atlikti išorinės aplinkos analizę, įvertinant makroekonominis veiksnius (ekonominiai rodikliai, politiniai, socialiniai, technologiniai veiksniai), to paties sektoriaus įmonių ypatybes, įmonės veiklos aplinką (darbuotojai, pirkėjai, finansavimo ištekliai, konkurentai). Autorių teigimu, šių veiksnių įvertinimas suformuoja grėsmes ir galimybes su kuriomis susiduria organizacijos (Newbold, Carlson, Thome, 2003).

Lietuvoje lizingo paslaugas teikiančiose Lizingo bendrovėse kredito rizikos vertinimas atliekamas skolininko kredito analizę suskirsčius į penkias sritis, padedančias įvertinti pateiktą informaciją ir priimti tinkamą sprendimą dėl paskolos suteikimo. Penki kriterijai arba kitaip „penkios „C““ pateikiamos 1.6 pav.

1.6 pav. Penkių „C“ metodas.

Šaltinis: A. Danys, T. Milašauskas. (2000). Lizingas. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.

Pasak A. Danio, T. Milašausko (2000), šios penkios kredito „C“ yra plačiai naudojamos visose pasaulio šalyse kredito rizikos vertinimui finansų institucijose, ir puikiai tinka lizingo kredito rizikos vertinimui.

Skolininko *charakteris* turi parodyti jo aiškiai apibrėžtą tikslą paskolos paėmimui, taip pat parodyti atkaklumą bei pagrįstus teiginius vykdyti savo finansinius įsipareigojimus. D. Jurevičienė

(2008) skolininko charakteriu įvardija, tam tikrą pasitikėjimą skolininku, kurį gali nulemti ankstesnė jo kreditavimo istorija ar informacija apie jo veiklą. Tuo tarpu A. Danys, T. Milašauskas (2000) pažymi, kad įvertinant skolininko charakterį reikia atsižvelgti į jo moralines savybes, gebėjimą vadovauti įmonei, sugebėjimą dirbti bei įmonės specifiką. E. Zelgalve (2000) pabrėžia, kad suteikiant kreditą, būtina įsitikinti, kad skolininkas atsakingai naudos pinigus, kad į visus klausimus buvo atsakyta sąžiningai ir kad skolininkas dės visas pastangas paskolos grąžinimui.

Kapitalas - vienas iš pagrindinių skolininko pajėgumo grąžinti paskolą aspektų, parodančių, ar skolininkas turi sukaupęs pakankamai kapitalo, kad būtų užtikrinamas paskolos grąžinimas. Skolininkas grąžinti paskolą gali iš šių šaltinių:

- ✓ pinigų srautai;
- ✓ likvidus turtas, kurį galima parduoti;
- ✓ lėšų pritraukimas, išleidžiant skolos ar kitus vertybinius popierius.

Lizingo bendrovėse pinigų srautų analizei yra skiriamas didelis dėmesys. Skolininko kapitalo pakankumą rodo įmonės veiklos pajamų stabilumas, jų didėjimas, galimybės, kad toks didėjimas tęsis ir toliau ir bus pakankamas grąžinti paskolą (Danys, Milašauskas, 2000).

Skolininko **pajėgumas** grąžinti lizingo įmokas Lizingo bendrovėse įvertinamas skaičiuojant skolos padengimo koeficientą. Jis skaičiuojamas remiantis pinigų srautų analize, metinį pinigų srautą padalinus iš mokamų palūkanų ir grąžintinų paskolos įmokų. A. Danys, T. Milašauskas (2000) pažymi, kad santykis tarp pinigų srautų ir mokamų palūkanų ir įmokų 1:1, reiškia, kad pinigų srautai yra vos pakankami vykdyti finansinius įsipareigojimus, šis santykis turi būti 1:5, jei norima, kad įmokos Lizingo bendrovėms būtų mokamos laiku.

Lizingo **sąlygos** nustatomos apsvarsčius skolininko stipriąsias ir silpnąsias veiklos puses. Šios sąlygos apima skolininko ir Lizingo bendrovės reikalavimus, atspingi lizingo davėjo numatomą kredito riziką ir atitinka bendruosius terminus ir sąlygas (Danys, Milašauskas, 2000). Taip pat šios analizės metu Lizingo bendrovės darbuotojai turi domėtis šakos, kurioje veikia skolininkas, situacija, pokyčiais ir perspektyvomis, sekti ekonominius pokyčius, kurie gali įtakoti skolininko veiklą ir paskolos grąžinimą (Zelgalve, 2000).

Lizingo bendrovės prieš suteikiant paslaugą (kreditą) didelį dėmesį kreipia ir į lizinguojamą turtą, kadangi jis nuosavybės teise priklauso bendrovei. Jei lizinguojamojo turto likvidumo procentas yra labai žemas, galimos užtikrinimo priemonės gali būti nekilnojamojo daikto hipoteka, kilnojamojo daikto ar turtinių teisių įkeitimas, laidavimas, garantija, kitos prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės.

Lizingo bendrovių vidaus tvarkose pažymima, kad pakankamas **užstatas** negali pakeisti tinkamos kliento finansinės analizės ar kompensuoti informacijos apie klientą trūkumą, nes bet koks prievartinis lizingo grąžinimas realizuojant užstatą gali atnešti Lizingo bendrovei nuostolių.

Be to, užstato vertės sumažėjimą gali įtakoti tos pačios priežastys, dėl kurių nebuvo grąžintas pats lizingas. Šiuo atveju kredito specialistai renka informaciją ar skolininkas turi pakankamai turto, galinčio užtikrinti paskolos grąžinimą. Šios analizės metu įvertinamas turto amžius, kokybė, technologijos. Svarbu nustatyti užstato rinkos vertę tiek esamu laiku, tiek jos kitimą ateityje.

Be šių penkių „C“ vertinimo kriterijų didžiausiose Lietuvos rinkoje veikiančiose Lizingo bendrovėse būsimo kliento finansinės būklės (mokumo) vertinimas atliekamas santykinųjų rodiklių pagalba. Vertinant kliento finansinę būklę pagal visus kriterijus, naudojama **penkių balų sistema nuo „vieneto“ iki „penketo“ (1 - 5)**, kur 1 - labai gerai, o 5 - blogai, kuri pateikta prieduose. Gautos santykinųjų rodiklių koeficientų reikšmės dauginamos iš pagal atitinkamą kriterijų numatytų svorių, taip gaunant bendrą įvertinimo balą (1 - 5). Susistemintas santykinųjų rodiklių analizės metodas pateikiamas 1.4 lentelėje.

1.4 lentelė

Kliento finansinę būklę apibūdinantys santykiniai rodikliai

Rodiklio pavadinimas	Formulė	Vertinimas					Svoriai
		Labai geras	Gerai	Patenkinamas	Nepatenkinamas	Blogas	
Pelningumo rodikliai							
Pardavimo pelningumas (%)	$GP / PP * 100$	> 10	> 5	< 5	< 2	neigiamas	0,09
Turto pelningumas ROA (%)	$GP / Turtas * 100$	> 10	> 5	< 5	< 2	neigiamas	
Nuosavo kapitalo pelningumas ROE (%)	$GP / NK * 100$	> 20	> 15	> 10	< 10	neigiamas	
Apyvartumo rodikliai							
Debitorių apyvartumas dienomis	$DĮ * \text{dienų skaičius} (360, 270, 180, 90) / PP$	< 30	< 45	< 60	> 60	> 90	0,09
Kreditorių apyvartumas, dienomis	$KĮ * \text{dienų skaičius} (360, 270, 180, 90) / PP$	< 30	< 45	< 60	> 60	> 90	
Atsargų apyvartumas, dienomis	$Atsargos * \text{dienų skaičius} (360, 270, 180, 90) / PS$						
Likvidumo rodiklis							
Einamasis likvidumas	$TT / \text{per vienerius metus mokėtinos sumos ir } TĮ$	> 1,5	1,1–1,5	< 1,1	< 1,0	< 0,6	0,09
Įsipareigojimų rodikliai							
Įsipareigojimų ir turto santykis (%)	$Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai / Turtas * 100$	< 50	< 70	> 70	> 80	> 100	0,09
Įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo santykis (%)	$Mokėtinos sumos ir įsipareigojimai / NK * 100$	< 50	< 80	> 80	> 100	> 150	
Pinigų srautas							
Pinigų srauto iš pagrindinės veiklos koeficientas (%)	$Grynieji pagrindinės veiklos pinigų srautai / TĮ$	> 2,0	> 1,3	> 1,0	< 1,0	< 0,7	0,09

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

I. Mačerinskienė, L. Ivaškevičiūtė (2000) pabrėžia, kad neskiriant pakankamai dėmesio

kliento analizei, paviršutiniškai peržvelgiant jo prašymą, neskiriant dėmesio dokumentacijos tvarkymui, atsiranda probleminių kreditų pasireiškimo tikimybė. Šių autorių teiginiams pritaria ir V. Valvonis (2004), N. Gagilaitė (2008), vienu iš kredito rizikos valdymo būdų išskirdami deramą skolininkų mokumo analizę (žr. 1.4 lentelė). Todėl Lizingo bendrovė turi užtikrinti, kad skolininkui būtų suteikta paslauga, atitinkantis tik jo finansines galimybes, nes pasak G. Hubner (2004), skolininko mokumą atspindi jo sugebėjimas gauti pajamų ir laiku gražinti paskolą. Finansinė skolininko padėtis parodo finansinį stabilumą ir pajėgumą valdyti savo finansinius įsipareigojimus. Pasak J. Mackevičiaus (2006), pelningumo rodikliai leidžia nuspręsti, kokią naudą gauna įmonės savininkai (akcininkai) rizikuodami investuoti savo kapitalą, o Z. Brazaičio, R. Subačienės (2006) teigimu, šie rodikliai taip pat parodo įmonės kolektyvo veiklą, įmonės darbo efektyvumą. Apyvartumo rodikliai, padeda nustatyti ar įmonėje nėra įšaldomos lėšos, ar turimi turto komponentai nėra per maži normaliai įmonės apyvartai. Likvidumo rodiklių pagalba įvertinamas įmonės sugebėjimas įvykdyti trumpalaikius įsipareigojimus turtą paverčiant pinigais, o įsipareigojimų rodikliais įvertinamas įmonės finansinis patikimumas (Mackevičius, 2006, Brazaitis, Subačienė, 2006). S. B. Block, G.A. Hirt, (2002) nuomone, be finansinio patikimumo, įsipareigojimų rodikliai gali parodyti ir įmonės turimų kreditų kiekį bei jos galimybes skolintis daugiau. Tuo tarpu įvertintas įmonės pinigų srautas, Lizingo bendrovei atskleidžia turimų lėšų judėjimo ypatumus vertinamoje įmonėje (Brazaitis, Subačienė, 2006).

Įvertinus kliento finansinę būklę pagal kiekvieną iš 1.4 lentelėje pateiktų rodiklių, toliau Lizingo bendrovėse skaičiuojamas bendras rezultatas t.y. sudedami balai, padauginėti iš atitinkamų svorių pagal kiekvieną rodiklį (žr. 1.3 lent.). Būtent šis gautas balų vidurkis rodo galutinę būsimo kliento finansinę būklę, nuo labai geros iki nepatenkinamos (žr. 1 priedą).

Lizingo bendrovės, be šių, prieš tai minėtų metodų, ieškant efektyvesnių kredito rizikos valdymo priemonių, palapsniui pradedama naudotis ir tokiais kredito rizikos valdymo priemonėmis, kaip: paskolų portfelio diversifikavimas, paskolų registras bei testavimas nepalankiomis sąlygomis.

Lizingo bendrovė siekdama sumažinti kredito riziką turi diversifikuoti paslaugų portfelį. *Paskolų portfelio diversifikavimas* suprantamas, kaip kreditavimo galimybių išskirstymas. Kreditai gali būti skirstomi pagal terminus, kredito paskirtį, užstato patikimumą, palūkanų už kreditą nustatymą, ūkio šakas, šalis ir kitus kriterijus (Vaškelaitis, 2003).

Kredito rizikos mažinimui būtina surinkti kuo daugiau informacijos apie skolininkus, todėl I. Kamieno, V. Valvonio (2004) teigimu, kad tam galima naudoti *paskolų registrus* - centralizuotas skolininkų duomenų bazes. Šių registrų pagalba kredito įstaiga gauna tiek teigiamą (paskolos dydis, terminas, duomenys apie skolininką, paskolos užtikrinimo priemonės), tiek ir neigiamą (įsipareigojimų nevykdymo faktai, pradelsti mokėjimai, skolų skaičius) informaciją. Visų kredito

įstaigų veiklos skaidrumo ir saugumo didinimas, įvardijamas pagrindiniu paskolų registru naudojimo tikslu.

Šiuo metu vienas iš naujausių ir vis plačiau kredito įstaigose naudojamų kredito rizikos valdymo priemonių – *testavimas nepalankiomis sąlygomis*. K. Ramono (2002) teigimu, atliekant testavimą nepalankiomis sąlygomis, galima nustatyti galimų įvykių ar ekonominių sąlygų pasikeitimus, neigiamai įtakojančius įstaigos veiklą, rinkoje susiklosčius tam tikroms nepalankioms aplinkybėms. Pasak M. Sorge (2004), testavimo nepalankiomis sąlygomis metu numatomi bankų kapitalo pokyčiai dėl rizikos faktoriaus pokyčių, tokių kaip palūkanų normos, valiutos kursas ar nekilnojamo turto kainos. Į testavimo nepalankiomis sąlygomis rezultatus, anot V. Valvonio (2004), reikia atsižvelgti numatant kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras. Todėl, testavimas nepalankiomis sąlygomis tampa veiksmingos kredito įstaigos veiklos valdymo sistemos dalimi.

Taigi, Lizingo bendrovėse kredito rizikos vertinimas ir valdymas prasideda nuo tinkamos kredito rizikos vertinimo ir rizikos valdymo sistemos sukūrimo. Veiksminga kredito rizikos valdymo sistema apima kredito rizikos valdymo strategiją, kredito politiką, kredito rizikos limitų sistemą, kitas kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras. Vienas iš pagrindinių kredito rizikos valdymo būdų – kliento finansinės būklės įvertinimas, naudojant skolininko finansinės būklės vertinimo kriterijus, penkių „C“ metodą bei santykinų rodiklių analizę. Svarbu lizingo bendrovės kliento finansinę būklę įvertinti atsižvelgiant ir į papildomus kriterijus, tokius kaip: ūkio šakos ir konkretaus kliento veiklos padėtį ir perspektyvas, reputaciją ir verslo patirtį bei produkto (paslaugos) paklausą rinkoje, realizacijos galimybes ir konkurencinę aplinką. Galima išskirti tokias naujausias kredito rizikos valdymo priemones: paskolų portfelio diversifikavimas, paskolų registras, testavimas nepalankiomis sąlygomis.

1.4. Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio pokyčius bei kredito rizikos atsiradimą įtakoiantys veiksniai

2007 m. JAV būsto paskolų rinkoje prasidėjusi finansų krizė, paveikė ir Lietuvos ekonomiką. Lietuvoje sumažėjęs investicijų augimas ir vartojimas, taip pat sumažėjęs skolinimasis bei padidėjusios palūkanos lėmė ekonominio augimo lėtėjimą. Tuo metu ekonominė Lietuvos situacija pasikeitė iš esmės: iki tol ženkliai mažėjęs nedarbas pradėjo vėl augti, BVP augimo tempas ženkliai sulėtėjo, sumažėjo vartotojų disponuojamosios pajamos. Prasidėjęs ekonominis nuosmukis vienas iš pagrindinių veiksnių, įtakojuusių esminius pokyčius kreditavimo sektoriuje ir tapo dideliu iššūkiu Lietuvos gyventojams ir verslo įmonėms. Šalies ekonominė raida ir skolininkų finansinė būklė, pasak A. Lakštutienės, A. Breikerytės, D. Rumšaitės (2009) ir lemia paslaugų portfelio kokybės

pokyčius bei patiriamus kredito rizikos nuostolius. Todėl suprantama, kad ekonomikos pakilimo laikotarpiu yra suteikiama ženkliai daugiau paskolos substitutų, negu ekonomikos nuosmukio metu, kuomet paslaugų portfelis susitraukia. T. Ramanausko (2005) teigimu, vartojimo paslaugų plėtrą skatino vidaus vartojimo išlaidų bei investicijų didėjimas. Autoriaus teigimu kreditavimo paslaugų didėjimą skatino ir tuo metu rinkoje buvusios mažos palūkanos. E. Freitakas (2010) pritardamas autoriaus nuomonei, patvirtino, kad auganti šalies ekonomika, didėjančios gyventojų pajamos, augančios nekilnojamo turto kainos bei palankios skolinimosi sąlygos skatino spartų vartojimo didėjimą ir tuo pačiu paslaugų portfelio augimą. Tuo tarpu G. Dudzevičiūtė (2006), analizuodama kredito įstaigų sektoriaus vystymąsi Lietuvoje, pastebėjo, kad sumažėjus palūkanų normoms, lygiagrečiai didėjo šalies gyventojų pajamos, ir kartu didėjo užimtumas, ir visa tai skatino kredito įstaigų konkurencijos atsiradimą. Todėl kreditavimo apimčių augimas dėl kylančių turto kainų ar aukšto investicijų lygio laikotarpiai, T. Ramanausko (2005), E. Martinaitytės (2008), A. Lakštutienės (2008), I. Mačerinskienės, L. Ivaškevičiūtės (2008) teigimu, beveik visada sukelia finansų sistemose problemų.

Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu blogėja makroekonominiai rodikliai, o blogėjanti ekonomikos būklė savo ruožtu skaudžiai paveikia skolininkų finansinę būklę. Ekonomikos lėtėjimo metu sumažėja darbo vietų skaičius, išauga nedarbo lygis, lėčiau didėja verslo įmonių ir gyventojų pajamos, sumažėja tiek gyventojų, tiek verslo įmonių valdomo nekilnojamojo turto vertė bei auga bankrotų skaičius (Lietuvos banko finansinio stabilumo apžvalga). Šalies gyventojų pajamas labiausiai veikia nedarbas. G. Debelle (2004) pažymi, kad jei nedarbo padidėjimas, susijęs su didėjančiomis palūkanų normomis, tuo pačiu neigiamai veikia ir nekilnojamojo turto kainą. Šalies gyventojų pajamas bei lizingo paslaugų suteikimą įtakojo ir mažėjantis darbo užmokestis. G. Nausėdos (2009) teigimu, augant nedarbui didėja darbo jėgos pasiūla ir darbdaviui, kuris dėl susiklosčiusios ekonominės padėties taip pat yra priverstas taupyti, atsiranda galimybių mažinti atlyginimus. Todėl suprantama, kad mažėjant darbo užmokesčiui, atitinkamai krenta ir žmonių perkamoji galia, o didėjant infliacijai, ypač jos didėjimas juntamas pirmo būtinumo prekių grupėje, neigiamai veikia ne pirmo būtinumo prekių paklausą.

Todėl, Lizingo bendrovės atsižvelgdamos į didėjančią kredito riziką sumažina kreditų pasiūlą bei sugriežtina lizingo suteikimo sąlygas. Lietuvos bankų asociacijos prezidentas Stasys Kropas (2009) savo pranešime teigė, kad bankų paskolų pasiūlos mažėjimą (tuo pačiu ir lizingo paslaugų suteikimą) sąlygojo, konservatyvus skolininkų vertinimas siekiant išvengti kredito rizikos. Todėl A. Lakštutienės, A. Breiterytės, D. Rumšaitės (2009), P. Stankevičiaus (2010) pritardami S. Kropui, pažymi, kad ekonomikos nuosmukio laikotarpiu, bankai sugriežtina paskolų suteikimo sąlygas nesuteikdami paskolų abejotiniems klientams, jautriai reaguojantiems į pasikeitus šalies ekonomikoje. Tuo tarpu G. Preidžio (2009) teigimu, kredito įstaigos ieško konkurencingų ir

pažangių veiklos sričių, į kurias investuoti pinigai sugrižtų, todėl dauguma ūkio šakų buvo finansuojamos vangiai.

Be jau paminėtų makroekonominių rodiklių, lizingo paslaugų portfelio pokyčius įtakoja bei didina (mažina) kredito riziką ir tokie ekonominiai veiksniai, kaip: įmonių materialinės investicijos, infliacija. Pasak AB „Swedbank“ verslo bankininkystės tarnybos vadovo Vytauto Bučiūno (2009) lizingo rinka stipriausią smūgį patyrė 2008 m. rudenį ir 2009 m. pradžioje, kai per keletą mėnesių sudarytų naujų sutarčių vertė vidutiniškai sumažėjo 3 – 4 kartus. Jo teigimu, ekonomikos sunkmetis pirmiausia palietė į eksportą orientuotus verslus, taip pat tarptautinių krovinių vežėjus, kurie sudarė nemažą lizingo portfelio dalį, nes šios bendrovės radikaliai sumažino išlaidas plėtrai, ir tai iš karto pasijuto lizingo rinkoje. Atsisakius investicijų, mažėjant įmonių produkcijos pardavimo galimybėms, o tai žinoma blogina įmonių finansinę padėtį, prasideda įmonių bankrotai.

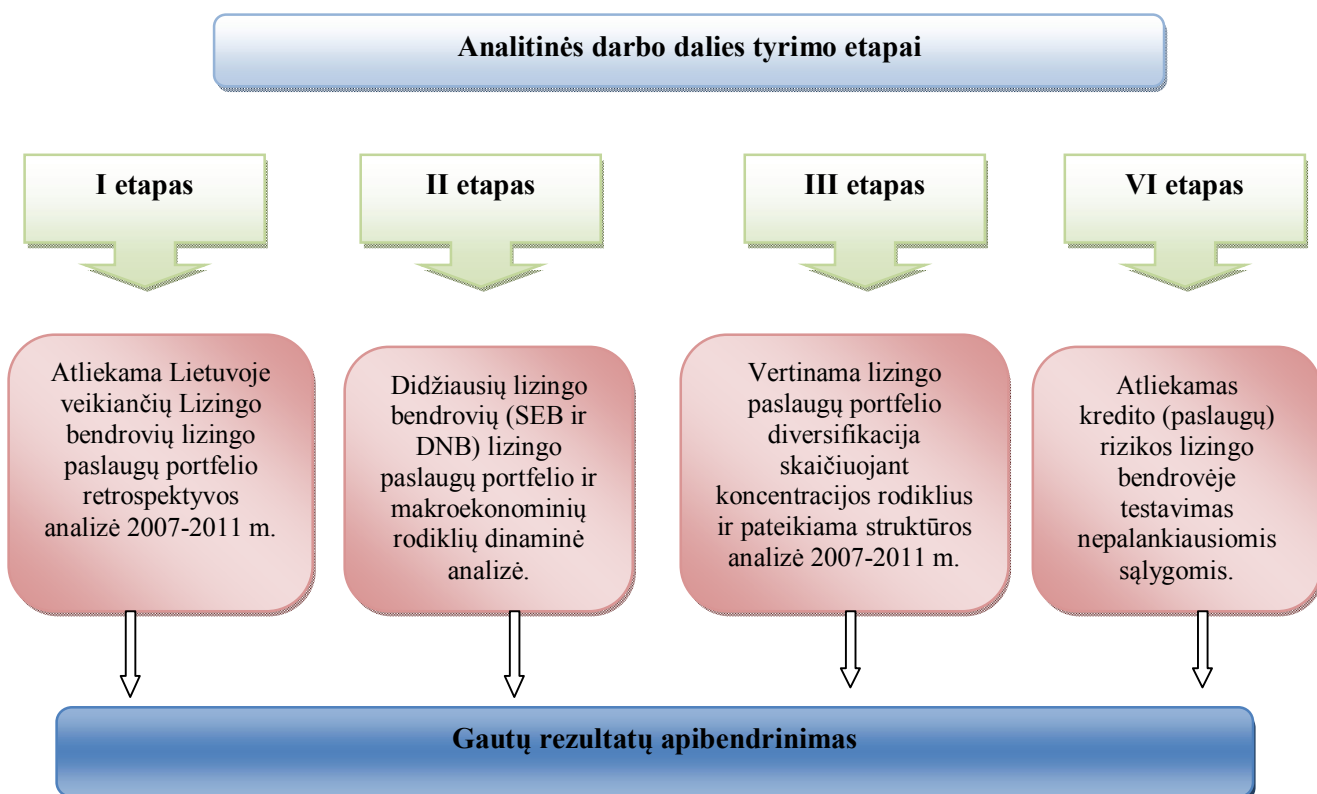
N. Žaltauskienės ir G. Masionytės (2008) teigimu, kreditavimo paslaugų pokyčius įtakoja ir bendrojo kainų lygio kilimas, dėl kurio krinta piniginio vieneto perkamoji galia, t. y. infliacija. Autorių teigimu, auganti vidutinė metinė infliacija mažina paskolų palūkanų normas ir taip palaikė palankią skolinimosi ir nepalankią taupymo politiką. Tačiau visa tai mažina finansavimo šaltinius, o vėliau stabilizuoja ir mažina patį kreditavimo paslaugų suteikimą. Todėl kredito įstaigos norėdamos išvengti kredito rizikos, yra priverstos didinti palūkanų normas.

Apibendrinant galima teigti, kad ekonomikos nuosmukio laikotarpiu lizingo paslaugų portfelio pokyčiams bei kredito rizikos didėjimui įtakos daro darbo užmokesčio mažėjimas, nedarbo lygio bei palūkanų normos didėjimas. Tačiau ir infliacijos, įmonių materialinių investicijų bei bankrutavusių įmonių skaičiaus pokyčiai įtakoja lizingo paslaugų portfelio pokyčius.

2. KREDITO (PASLAUGŲ) RIZIKOS LIZINGO BENDROVĖSE VERTINIMO ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodologija

Analitinėje darbo dalyje atliekama Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio analizė ir nustatomi veiksniai, turėję didžiausios įtakos paslaugų portfelio pokyčiams 2007-2011 m. laikotarpiu. Šioje darbo dalyje atliktas tyrimas skaidomas į atitinkamus etapus, kurie pateikiami 2.1 paveiksle.

2.1 pav. Analitinės dalies tyrimo etapai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Pirmajame etape renkami ir sisteminami Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio duomenys, naudojantis Lietuvos banko (LB) ir Lietuvos bankų asociacijos (LBA) duomenų bazėmis. Taip pat šiame etape atliekama Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio retrospektyvinė dinaminė ir struktūrinė analizė, skaičiuojant šiuos dinamikos eilutės analitinius rodiklius: absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas), padidėjimo (sumažėjimo) tempas, vidutinis lygis.

Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) rodo analizuojamo dydžio pasikeitimą absoliutine verte per tam tikrą laikotarpį. Jis gali būti apskaičiuojamas tiek baziniu, tiek grandininu būdu:

$$\Delta y_{\text{bazinis}} = y_i - y_0 \quad (2.1)$$

$$\Delta y_{\text{grandininis}} = y_i - y_{i-1} \quad (2.2)$$

Čia: y_i - ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės lygis (dabartinė reikšmė); y_{i-1} - lygis tiesiogiai esantis prieš lygį y_i ; y_0 - pradinis (bazinis) dinamikos eilutės lygis.

Padidėjimo (sumažėjimo) tempas parodo reikšmės pasikeitimą procentais, kai atskaita prilyginama 0. Neigiamas rodiklis vadinamas sumažėjimo tempu. Šio tempo išraiška yra tokia:

$$T_{p \text{ grandininis}} = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} * 100 \% \quad (2.3)$$

$$T_{p \text{ bazinis}} = \frac{y_i - y_1}{y_1} * 100 \% \quad (2.4)$$

Vidutinis lygis (\bar{y}) parodo, kiek vidutiniškai per vieną laikotarpį sudarė nagrinėjama reikšmė absoliutine verte. Vidutinis lygis skaičiuojamas pagal šią formulę:

$$\bar{y} = \frac{\sum y_i}{n} \quad (2.5)$$

Antrajame etape siekiant nustatyti makroekonominių rodiklių (infliacija, nedarbo lygis, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, vidutinė palūkanų norma, įmonių materialinės investicijos ir įmonių bankrotas,) pokyčių poveikį Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio apimties pasikeitimui, sudarytas daugialypės regresijos modelis. Šio modelio pagalba siekiama nustatyti, ar minėti makroekonominiai rodikliai turi stiprų poveikį lizingo portfelio apimties pasikeitimui.

Siekiant nustatyti, ar yra ryšys tarp nagrinėjamų kintamųjų egzistuoja ir kokia jo kryptis (tiesioginis ar atvirkštinis) bei stiprumas, skaičiuojamas koreliacijos koeficientas. Koreliacijos koeficientas kinta nuo -1 iki 1. Kuo šio koeficiento reikšmė artimesnė nuliui, tuo ryšys tarp nagrinėjamų kintamųjų yra silpnesnis. *Daugialypės koreliacijos koeficientas* rodo Y priklausomybę nuo visų kintamųjų X_1, X_2, \dots, X_n . Tuo tarpu *dalinės koreliacijos koeficientas* atskleidžia Y priklausomybę nuo vieno kintamojo, kai eliminuojama likusių kintamųjų įtaka (Bartosevičienė, 2006).

Siekiant įvertinti makroekonominių rodiklių įtaką Y įgyjamoms reikšmėms, skaičiuojamas *determinacijos koeficientas* bei *koreguotasis determinacijos koeficientas*. Kuo didesnė determinacijos koeficiento reikšmė (r^2), tuo daugiau informacijos glūdi nepriklausomose (x_1, x_2, \dots, x_n) kintamuosiuose apie Y reikšmes. Skaičiuojant *koreguotą determinacijos koeficientą* yra atsižvelgiamas į imties didumą ir nepriklausomų kintamųjų skaičių.

Prieš pradėdant daugianarę regresinę analizę Helvigo metodo pagalba nustatomi tinkamiausi, t. y. tikslingiausiai paaiškinantys lizingo paslaugų portfelio pokyčius, veiksniai. Taikant šį metodą

nustatomas kiekvieno pasirinkto makroekonominio rodiklio, t. y. kiekvieno nepriklausomo kintamojo (x_j) papildomas įnašas į skirtingų veiksnių kombinaciją priklausomo kintamojo (Y) pasikeitimą. Nepriklausomas kintamasis (x_j) teikia daugiau informacijos apie priklausomo kintamojo (Y) kitimą, pirma, jei jo koreliacijos koeficientas (r_{yx_j}) artimas vienetui ir, antra, jei jis mažiau koreliuotas su kitais kintamaisiais.

Nepriklausomo kintamojo (x_j) teikiamos informacijos apimtis apskaičiuojama:

$$h_j = \frac{r_{yx_j}^2}{1 + \sum_{i \neq j} |r_{ij}|} \quad (2.6)$$

O suminis nepriklausomų kintamųjų kombinacijų kiekis nustatomas:

$$H_k = \sum_{j=1}^p h_j; \quad (2.7)$$

Čia: k – įėjimo kintamųjų kombinacijų eilės numeris.

Dydis H_k kinta nuo 0 iki 1. Jei H_k artimas vienetui, tai k -oji įėjimo kintamųjų kombinacija teikia beveik išsamią informaciją apie y kitimą (Dudzevičiūtės, 2006).

Prieš sudarant regresijos modelį, reikia patikrinti regresijos modelio prielaidas, t.y. atlikti *autokoreliacijos ir multikolinearumo diagnostikas*. *Autokoreliacija* matematiškai reiškia, kad modelio paklaidas sieja ryšys, kas gali sąlygoti iškreiptus regresinio modelio rezultatus. Autokoreliacija tikrinama atliekant Durbin-Watson testą. Kriterijaus statistika d apskaičiuojama:

$$d = \frac{\sum_{i=2}^n (e_i - e_{i-1})^2}{\sum_{i=1}^n e_i^2}, \text{ kur } e_i - \text{paklaida.} \quad (2.8)$$

Galimi sprendimo variantai:

1. $d_u < d < 4 - d_u$ - autokoreliacijos nėra.
2. $0 < d < d_L$ arba $4 - d_L < d < 4$ - liekanų autokoreliacija statistiškai reikšminga.
3. $d_L \leq d \leq d_u$ arba $4 - d_u \leq d \leq 4 - d_L$ - jokių statistinių išvadų daryti negalime, bet galima toliau naudoti modelį.

Daugialypės regresijos modelis tinkamiausias naudoti tada, kai nepriklausomi kintamieji tarpusavyje nekoreliuoja, o priklausomybė sieja tik juos ir Y . Jei tarp nepriklausomų kintamųjų yra tokių, kurie tarpusavyje stipriai koreliuoja, tuomet susiduriama su *multikolinearumo* problema. Siekiant nustatyti, ar kintamieji nėra per daug multikolinearūs, taikoma *porinių koreliacijų matrica* ir skaičiuojamas *dispersijos mažėjimo daugiklis VIF*. Jei $VIF > 4$, tuomet kintamasis yra „per daug

multikolinearus“. Jei porinės koreliacijos koeficientas $|r_{ij}|$ yra didesnis už 0,80, tai regresinis modelis pasižymi multikolinearumu tarp x_i ir x_j veiksnių.

Atliekant regresinę analizę taip pat svarbu atlikti duomenų išskirčių analizę, t.y. nustatyti, ar nėra duomenų, kurie vienas nuo kito labai skiriasi ir gali iškreipti regresijos modelio parametrų įverčius. duomenų išskirtys nustatomos atsižvelgiant į:

- stebėjimo įtakos indeksą (h_j), jei $h_j > \frac{2(k+1)}{n}$, stebėjimas laikomas išskirtimi;
- standartizuotą liekaną e_i , jei $|e_i| > 3$, tai stebėjimas laikomas išskirtimi;
- Kuko matą D_i , jei $D_i > F_{0,5}(k+1; n-k-1)$, tai stebėjimą laikysime išskirtimi.

Trečiajame etape vertinant Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio diversifikaciją, skaičiuojami tokie koncentracijos rodikliai (Kamp, Pflingsten, Porath, 2005) :

- *Herfindahl – Hirschman indeksas (HHI)* – paskolų portfelio koncentracijos rodiklis, skirtas išmatuoti koncentracijos lygį atitinkamoje rinkoje. Jis skaičiuojamas remiantis portfelio dalimis, pakeltomis kvadratu, paskui jas susumavus pagal formulę:

$$HHI(x) = \sum_{i=1}^n x_i^2 \quad (2.9)$$

Indekso reikšmės yra vertinamos taip: $HHI < 0,1$ – rinka nekoncentruota; $HHI = 0,1 - 0,18$ – rinka vidutiniškai koncentruota; $HHI > 0,18$ – rinka stipriai koncentruota.

- *Shannon entropijos koeficientas (S)* - pasiskirstymo įvairovės rodiklis:

$$S(x) = \sum_{i=1}^n x_i \cdot \ln\left(\frac{1}{x_i}\right), \hat{S} = -S \quad (2.10)$$

Skaičiuojant Shannon entropijos koeficientą laikomasi nuostatos: jei $x_i = 0$, tai $\ln\left(\frac{1}{x_i}\right) = 0$.

Čia: n - portfelio diversifikacijos kriterijų skaičius; x_i - diversifikavimo kriterijui i suteiktų paskolų dalis lizingo portfelyje; v_i - kaupiamoji suma paskolų, suteiktų mažiausią reikšmę turinčiam diversifikavimo kriterijui j , dalių lizingo portfelyje; \hat{x}_i - diversifikavimo kriterijui i suteiktų kreditų dalys lizingo portfelyje, suskirstytos didėjimo linkme.

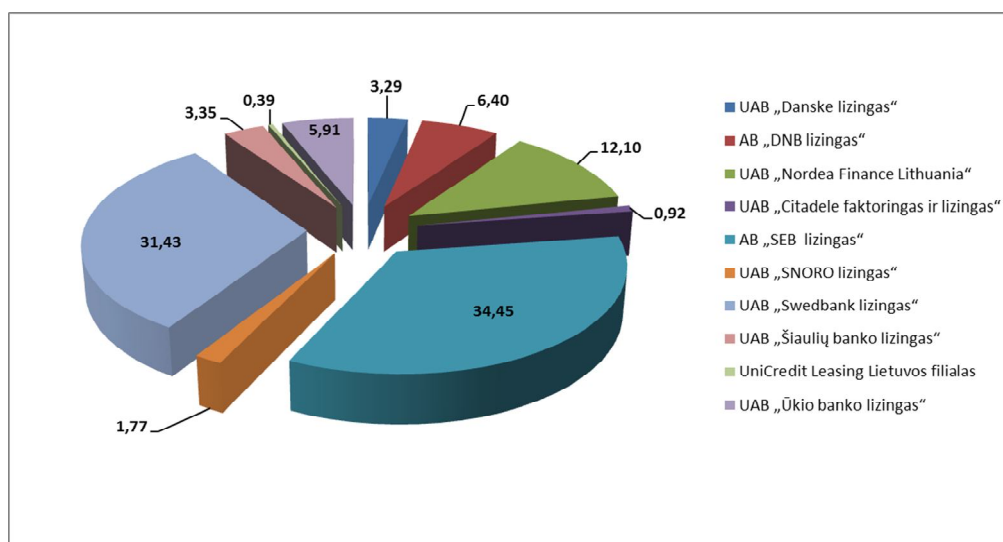
Skaičiuojant HHI koeficientą didesnės reikšmės rodo didesnę portfelio koncentraciją, tuo tarpu mažesnės reikšmės atspindi diversifikaciją (Kamp, Pflingsten, Porath (2005)).

2.2. Lietuvos lizingo paslaugų portfelio analizė

Lizingas yra viena iš naujesnių bei sparčiai augančių finansinių priemonių Lietuvoje. Tai efektyvus būdas smulkioms ir vidutinėms įmonėms gauti finansavimą, taip skatinti naujų įmonių

kūrimąsi, verslo plėtrą ir svarbiausia - užimtumo didinimą. Taip palaipsniui Lizingo bendrovės pripažįstamos patraukliomis finansų rinkos dalyvėmis, suteikiančiomis ilgalaikes investicijas įrengimų ir nekilnojamojo turto įsigijimui.

Šiuo metu Lietuvoje didžiausią lizingo rinkos dalį užima stipriausių Lietuvoje veikiančių komercinių bankų (SEB bankas, Swedbank, DBN bankas) dukterinės bendrovės, tačiau dėl vis populiarėjančio smulkaus vartojimo (vartojimo kredito), į finansų rinką bando prasiskverbti ir mažesnės apimties lizingo paslaugas teikiančios bendrovės, tokios kaip: UAB „Ūkio banko lizingas“, UAB „Danske lizingas“, UAB „Šiaulių banko lizingas“. Lizingo bendrovių turtas Lietuvos finansų sistemoje sudaro apie 9,5 % (Lietuvos bankų asociacija). Pagal Lietuvos bankų asociacijos (LBA) skelbiamus duomenis 2011 m. IV ketvirtyje Lietuvoje lizingo paslaugas teikė 10, Lietuvos bankų asociacijai priklausančių, Lizingo bendrovių. 2.2 paveiksle pavaizduota Lietuvos lizingo rinkos struktūra.

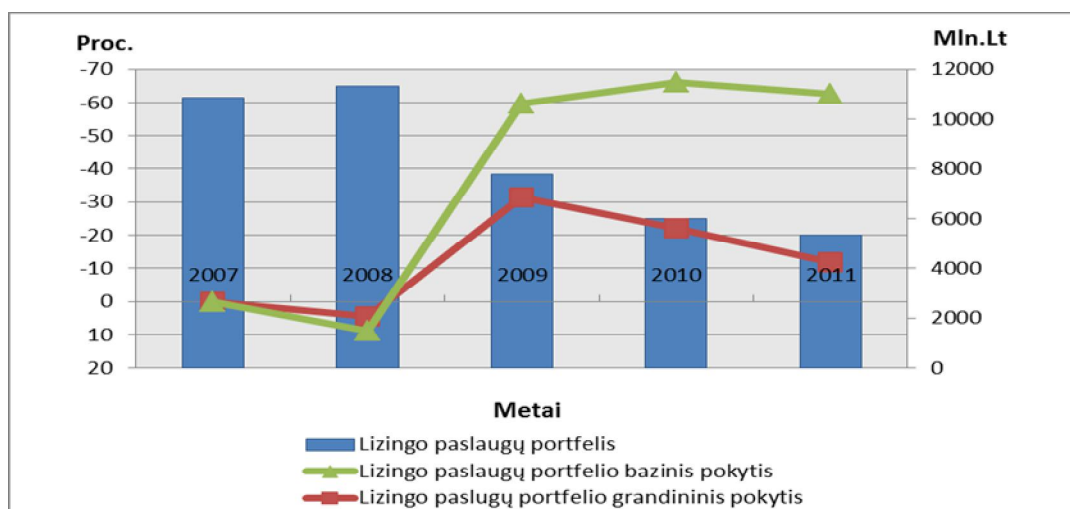
2.2 pav. Lietuvos lizingo rinkos dalis pagal paslaugų portfelį 2011 m. (proc.).
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LBA duomenimis.

Pagal Lietuvos bankų asociacijos pateiktus 2011 metų IV ketvirčio duomenimis daugiausia lizingo rinkos užėmė UAB „Nordea Finance Lithuania“ (12,10 proc.) ir AB „DNB lizingas“ (6,40 proc.). Kitos lizingo bendrovės dalinasi likusią (15,62 proc.) Lietuvos lizingo rinkos dalį.

Iš 2.2 paveiksle pateikiamų duomenų pastebėta, kad UAB „Šiaulių banko lizingas“ ir UAB „Danske lizingas“ 2011 m. užima beveik vienodą lizingo rinkos dalį. Šių bendrovių lizingo paslaugų portfelio skirtumas vos 0,07 proc. punktai ir atitinkamai sudarė 3,37 proc. ir 3,30 proc. visos lizingo rinkos. O mažiausia lizingo rinkos dalimi dalijasi tik nuo 2011 m. birželio mėn. veiklą Lietuvoje pradėjusi nauja Lizingo bendrovė „UniCredit Leasing“ Lietuvos filialas (0,39 proc.) bei UAB „Citadele faktoringas ir lizingas“ (0,92 proc.). Ženklus lizingo rinkos dalies sumažėjimas pastebimas UAB „Snoro lizingas“, kai iki 2011 m. užimdavusi 5 - 6 vietą lizingo rinkoje, 2011 m. lizingo

portfelis sudarė vos 1,77 proc. visos lizingo rinkos dalies. Šio portfelio sumažėjimą nuo 290,4 mln. Lt (2010) iki 94,3 mln. Lt įtakojo 2011 m. įvykęs AB banko Snoras bankrotas. Nors Lietuvos banko šaltiniuose buvo skelbiama, kad šio banko bankrotas neturėtų labai reikšmingai paveikti bankų sektoriaus, nes beveik 4 mlrd. valstybės apdraustų indėlių pasiskirstė kituose komerciniuose bankuose. Vis dėlto, sumenkęs pasitikėjimas komerciniais bankais, įtakojo komercinių bankų turto, paskolų ir indėlių portfelio sumažėjimą.

Lizingo bendrovių bendra portfelio vertė nuo 2007 iki 2009 metų pradžios turėjo tendenciją augti (padidėjo 4,42 proc.), o 2009 m. iki 2011 m. pastebimas lizingo portfelio mažėjimas (sumažėjo 52,87 proc.). Nagrinėjamu laikotarpiu net keletas Lietuvos Lizingo bendrovių nutraukė veiklą, 2007 m. lizingo paslaugas teikė 15 įmonių, o nuo 2011 m. birželio mėn. – paslaugų teikimu užsiima 10 Lizingo bendrovių, kurių veiklą kontroliuojama Lietuvos bankų asociacijos. Bankrutavusių Lizingo bendrovių portfeliai atskirai neanalizuojami, bet į suminį lizingo paslaugų portfelį įtraukiami. Lizingo bendrovių paslaugų portfelio 2007 - 2011 m. dinamika pavaizduota 2.3 pav.

2.3 pav. Lizingo bendrovių portfelio dinamika 2007-2011 m. (mln. Lt).

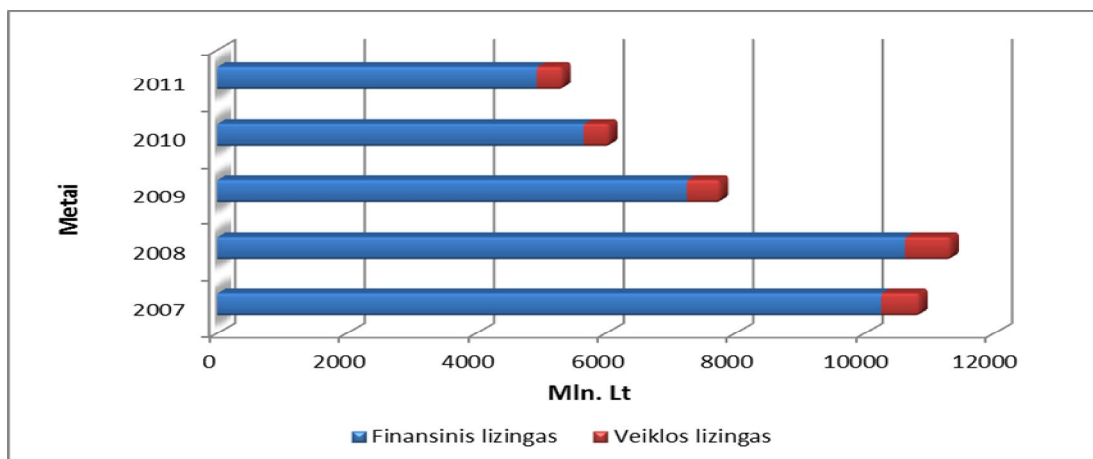
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LBA duomenimis.

Remiantis Lietuvos bankų asociacijos pateiktais duomenimis, galima teigti, kad visu analizuojamu laikotarpiu, didžiausią lizingo portfelio dalį sudarė UAB „Swedbank lizingas“ ir AB „SEB lizingas“, vidutiniškai per metus užima po 36,55 ir 36,27 proc. visos lizingo portfelio rinkos. Lizingo bendrovių portfelis aukščiausią tašką visu analizuojamu laikotarpiu pasiekė 2008 m., kai bendra paslaugų portfelio vertė buvo 11,34 mlrd. litų. Tokią lizingo rinkos plėtrą sąlygojo ekonominio pakilimo laikotarpiu sparčiai gerėjanti šalies ekonominė situacija, sumažėjęs nedarbas, didėjantis darbo užmokestis, mažėjančios lizingo palūkanos, mažėjanti pradinės įmokos suma. O 2009 m. lizingo paslaugų portfelio vertės sumažėjimą 31,41 proc., lėmė prasidėjęs ekonomikos nuosmukis, kurio metu Lizingo bendrovės atsivėlgdamos į padidėjusią kredito riziką sumažino

kreditų pasiūlą bei sugriežtino paslaugų suteikimo sąlygas. Lietuvos bankų asociacijos prezidentas Stasys Kropas (2009) savo pranešime teigė, jog skolintų pinigų srautas, iki tol tekėjęs į realią ekonomiką, prasidėjus ekonominiam nuosmukiui daugelyje šalių buvo įšaldytas. Jo teigimu, nors bankai turėdami pakankamai pinigų ir stiprią kapitalo bazę, 2009 metų pradžioje aktyviai neskolino todėl, kad blogėjanti ekonominė aplinka neigiamai veikė įmonių rodiklius ir finansinius srautus, o visa tai skatino blogų paskolų bei atidėjimų didėjimo tikimybę. Dėl ekonominio nuosmukio išaugus įmonių bankrotų skaičiui, padidėjus bedarbystei, sumažėjus realioms pajamoms, didėjant emigracijai ir sumažėjus žmonių perkamajai galiai, naujai išduotos paskolos ir kreditai galėjo labai greitai tapti naujais kredito įstaigų nuostoliais.

Vis dėlto ir ekonominio nuosmukio laikotarpiu mažesnio kapitalo Lizingo bendrovės sugebėjo padidinti savo lizingo paslaugų portfelį. UAB „Šiaulių banko lizingas“ portfelis 2009 - 2011 m. padidėjo beveik 131,79 proc. (43,24 mln. Lt), UAB „Ūkio banko lizingas“ – 93,85 mln. Lt (142,28 proc.), o UAB „Nordea Finance Lithuania“ net 260,50 mln. Lt. Viena pagrindinių priežasčių ta, kad UAB „Šiaulių banko lizingas“ ir UAB „Ūkio banko lizingas“ ėmė teikti vartojimo kreditus grynais pinigais, taip pat aktyviai pradėtas vykdyti paslaugų pardavimų skatinimas pasirašant vis daugiau naujų bendradarbiavimo sutarčių. Dauguma klientų renkasi šias bendroves ir dėl jų patikimumo bei atsakingumo, skaidriai ir lanksčiai teikiamų paslaugų. Tuo tarpu lizingo rinkos lyderių AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelis sumažėjo, atitinkamai 53,70 proc. (2135,12 mln. Lt) ir 63,67 proc. (599,19 mln. Lt). O didžiausia, Centrinėje ir Rytų Europoje, lizingo bendrovė „UniCredit Leasing“, 2011-ųjų birželį pradėjusi veiklą Lietuvoje, lizingo rinkos portfelį papildė 20,6 mln. litų. Šios lizingo bendrovės naujai pasirašytų sutarčių bendra suma sudarė 6,7 mln. Lt, o finansuojama suma - 5,0 mln litų. „UniCredit Leasing“ Lietuvos filialo vadovas L. Belickas, pažymi, pagal šiuos pateiktus rodiklius lizingo bendrovė jau netgi aplenkė keletą gerokai ilgiau rinkoje dirbančių senbuvių. Jo teigimu, nesivaikydami vien tik didelių sandorių, orientuodamiesi į vidutines sėkmingai veikiančias įmones, bei būdama savarankiška lizingo bendrovė, „UniCredit Leasing“ kur kas greičiau negu šiuo metu Lietuvoje bankų viduje veikiančios padaliniai gali įsigilinti į kliento lizingo paslaugų poreikius. Filialo vadovo manymu, tai gali suteikti ryškų konkurencinį pranašumą.

Kaip jau buvo minėta, Lietuvoje paplitusios dvi lizingo rūšys: finansinis ir veiklos. 2.4 pav. vaizduojami duomenys apie Lizingo bendrovių portfelio dinamiką ir struktūrą analizuojamu 2007 - 2011 m. laikotarpiu.

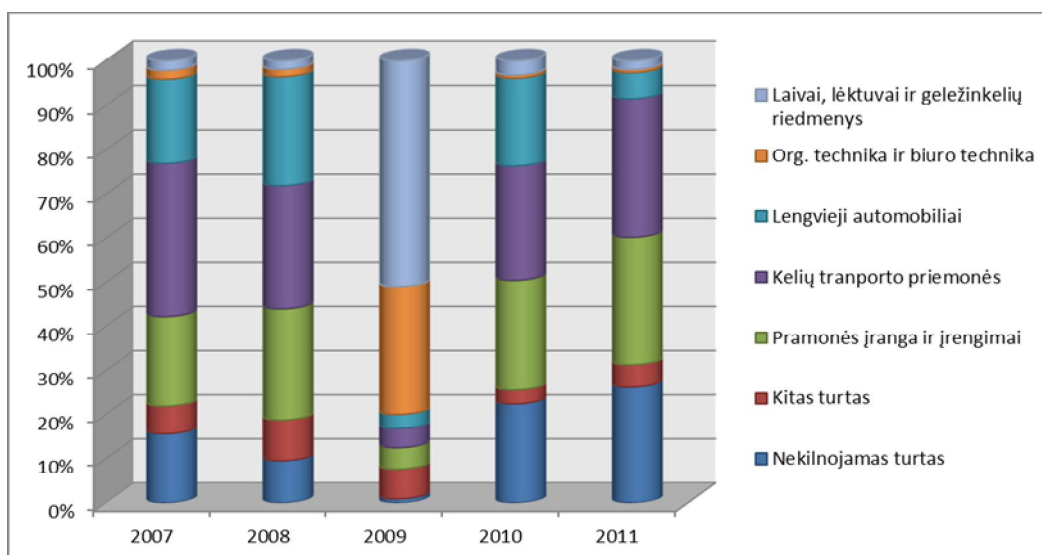
2.4 pav. Lizingo bendrovių paslaugų portfelio struktūra pagal lizingo tipą 2007 - 2011 m. (mln. Lt).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LBA duomenimis.

Lietuvoje lizingo bendrovių siūlomos verslo finansavimo paslaugos yra dviejų tipų: finansinis lizingas (finansinė nuoma, kitaip dar vadinama „išperkamoji nuoma“) ir veiklos lizingas. Pagal Lietuvos bankų asociacijos duomenis Lietuvoje finansinis lizingas sudaro 93 - 94 proc. visų lizingo sandorių ir vidutiniškai per metus šio lizingo vertė yra 7,75 mln. Lt, kai tuo tarpu, veiklos lizingo tik 527,8 tūkst. Lt (vidutiniškai per metus). Danske banko analitikų teigimu, finansinis lizingas plačiai naudojamas, nes šio lizingo atveju, pasibaigus lizingo sutarčiai, lizinguojamo turto nuosavybė pereina klientui, o veiklos nuomos atveju lieka bankui, o ne nuomotojui. Šio lizingo populiarumą įtakoja tokie privalumai kaip: galimybė naudotis preke dar nesumokėjus visos jos kainos; galimybė pagal savo poreikius paskirstyti išlaidų srautus (pasirenkant priimtina sutarties terminą, pradinį įnašą, mokėjimų dydį bei dažnumą ir kt.); nereikia papildomo užstato (įkeitimo ir pan.), kadangi pats lizinguojamas turtas yra užstatas.

2007 – 2008 m. laikotarpiu Lizingo bendrovių finansinio lizingo portfelio vertė padidėjo 367 tūkst. Lt. (3,58 proc.). Ekonomikos augimui sulėtėjus, ir nuo 2009 m. prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, finansinis lizingas sumažėjo 31,95 proc., nuo 10,62 mlrd. Lt (2008 m.) iki 4,94 mln. Lt (2011), vidutiniškai per metus 33,33 proc. Atitinkamai kito ir veiklos lizingo portfelio vertė, 2007 – 2008 m. 113 tūkst. Lt padidėjo, o 2009 – 2011 m. 68,05 proc. sumažėjo.

Vertinant lizingo paslaugų portfelio struktūrą pagal turto rūšį, galima teigti, kad Lietuvoje kilnojamojo turto nuoma sudaro pagrindinę paslaugų portfelio dalį ir daugiausia investuojama į pramonės įrangą ir įrengimus bei kelių transporto priemones (didžioji dalis vilkikai ir priekabos) (žr. 2.5 pav.). Tai įtakojo ekonomikos augimas kai sparčiai pradėjo augti pramonės gamyba ir prekyba, augo investicijos bei didėjo eksportas. Kaip tik tuo metu, dėl santykinai mažesnio nuvertėjimo bei didesnio jų likvidumo antrinėje rinkoje, smarkiai išpopuliarėjo ir naudotų automobilių įsigijimas.

2.5 pav. Lizingo paslaugų portfelio struktūra pagal turto rūšį 2007 - 2011 m. (proc.).
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LBA duomenimis.

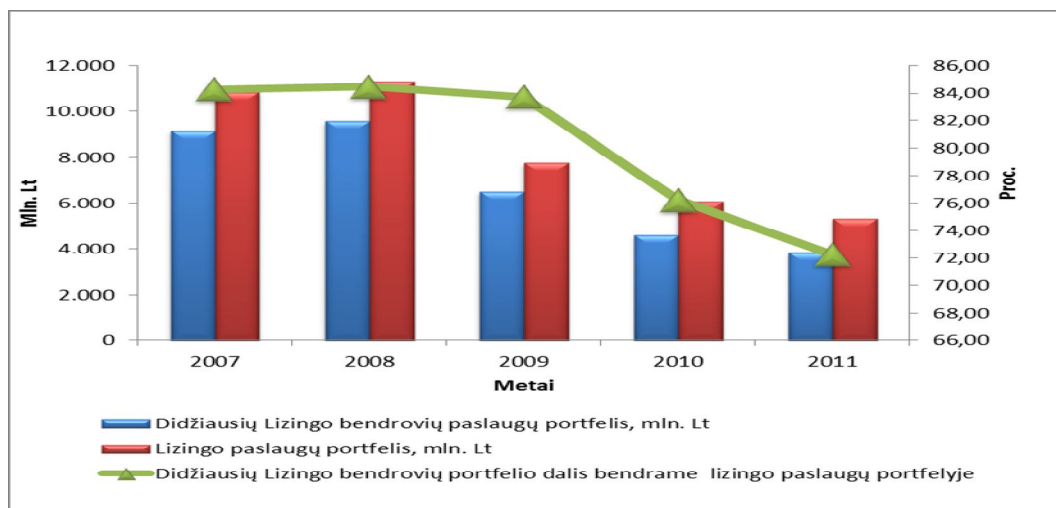
Lengvųjų automobilių įsigijimas bendrajame lizingo paslaugų portfelyje užima nemažą dalį, vidutiniškai apie 20 proc. portfelio lėšų. Pagal 2.5 pav. pateikiamus duomenis, galima teigti, kad šio turto pokytį galima suskirstyti į du laikotarpius: automobilių lizingo dalies paslaugų portfelyje didėjimo ir mažėjimo laikotarpius. 2007-2008 m. ir 2010-2011 m. transporto finansavimas didėjo, o 2009 m. pastebimas ženklus automobilių lizingo rinkos smukimas. Lizingo portfelyje šių lizingo sutarčių vertė sumažėjo 1394 mln. Lt, ir sudarė vos 3,19 proc. (147 tūkst. Lt) paslaugų portfelio. Didėjantis nemokių klientų skaičius, augantis įmonių bankrotų skaičius (vien per 2009 m. I pusmetį lyginant su 2008 m., Lietuvoje bankrutavo 2,2 karto daugiau) privertė lizingo klientus masiškai grąžinti neišmokėtus automobilius. Per mėnesį būdavo grąžinama šimtai automobilių, o nuošaliose aplink didmiesčius esančių rajonų vietose stovėjo ištisi išperkamosios nuomos būdu įsigytų naujų vilkikų parkai. Lizingo bendrovės siekdamos susigrąžinti bent likusią neapmokėtą turto dalį, buvo priverstos grąžintus automobilius kuo skubiau parduoti. Taigi galima, teigti, kad turto išsimokėtinai įsigijusių įmonių bankrotai Lietuvoje veikiančioms Lizingo bendrovėms kainavo 1,341 mlrd. litų nuostolių. 2009 - 2010 m. laikotarpiu Lizingo bendrovės daugiausia gyveno iš gaunamų įmokų, pagal ekonomikos pakilimo laikotarpiu sudarytas automobilių sutartis ir grąžinamų automobilių perpardavimo. Bet vertinant lizingo paslaugų portfelio struktūrą 2009 m. laikotarpiu pastebėta, kad didžiausią lyginamąjį svorį (50,98 proc.) portfelyje turėjo lėktuvų, laivų ir geležinkelių riedmenų finansavimas. Dėl 2007 – 2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo, 2009 m. Lietuvoje intensyviai buvo vykdomi geležinkelio linijų modernizavimo ir plėtros projektai. Šio turto paslaugų portfelis AB „SEB lizingas“ sudarė 51,08 mln. Lt, UAB „Swedbank lizingas“ 24,39 mln. Lt ir UAB „Citadele faktoringas ir lizingas“ – 21,23 mln. Lt.

Dažniausiai lizingo sutartys pasirašomos iki 5 metų, o mažesnės vertės (pvz. vartojimo kredito) sutartys - 3 metų laikotarpiui. Daugiau nei 90 proc. lizingo paslaugų pirkėjų sudaro privatus sektorius.

Atlikus Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio retrospektyvos analizę, galima teigti, kad ekonomikos nuosmukio laikotarpiu (2009-2011 m.) paslaugų portfelis sumažėjo daugiau nei penktadaliu (52,87 proc.). 2007-2011 m. daugiausia lizingo sutarčių buvo pasirašoma su privatus sektoriaus įmonėmis. AB „SEB lizingas“ ir UAB „Swedbank lizingas“ suteikė daugiausiai lizingo paslaugų, taip užimdami didžiausią lizingo rinkos dalį. Vertinant lizingo paslaugų portfelio struktūrą pagal lizingo paslaugos tipą pastebėta, kad finansinis lizingas sudarė daugiau kaip 90 proc. visos lizingo paslaugų portfelio vertės. Lietuvoje kilnojamojo turto nuoma sudaro pagrindinę paslaugų portfelio dalį (daugiau kaip 80 proc.) ir daugiausia finansuojamas pramonės įrangos ir įrengimų bei kelių transporto priemonių (didžioji dalis vilkikai ir priekabos) įsigijimas. Vertinant lizingo paslaugų portfelio struktūrą pagal turto rūšį, pastebėta, kad 2009 m. didėjantis nemokių klientų skaičius bei augantis įmonių bankrotų skaičius, sąlygojo transporto priemonių finansavimo sumažėjimą. Taip pat pastebėta tai, kad 2009 m. lėktuvų, laivų ir geležinkelių riedmenų finansavimas, net padidėjo, ir sudarė didžiausią lizingo paslaugų portfelio dalį.

2.3. Didžiausių Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio analizė

Analizuojant Lietuvos lizingo paslaugų portfelį bei Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių, priklausančių Lietuvos bankų asociacijai, veiklą (žr. 2 priedas), didžiausiomis Lizingo bendrovėmis galima įvardyti AB „SEB lizingas“. UAB „Swedbank lizingas“ ir AB „DNB lizingas“. Šių bendrovių paslaugų portfelis 2007 – 2011 m. laikotarpiu užėmė ketvirtadalį visos lizingo rinkos, ir vidutiniškai kasmet sudarė apie 80,21 proc. Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių portfelio (žr. 5 priedą). Todėl nustačius, kad Lietuvos lizingo rinkoje dominuoja šios trys didžiausios Lizingo bendrovės, atliekama AB „SEB lizingas“ ir UAB „Swedbank lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų portfelio dinamikos ir šių bendrovių dalies, bendrame Lietuvos lizingo paslaugų portfelyje, analizė. Gauti duomenys pavaizduoti 2.6 pav.

2.6 pav. AB „SEB lizingas“, UAB „Swedbank lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo portfelio dinamika ir šio portfelio dalis bendrajame lizingo portfelyje 2007-2011 m.

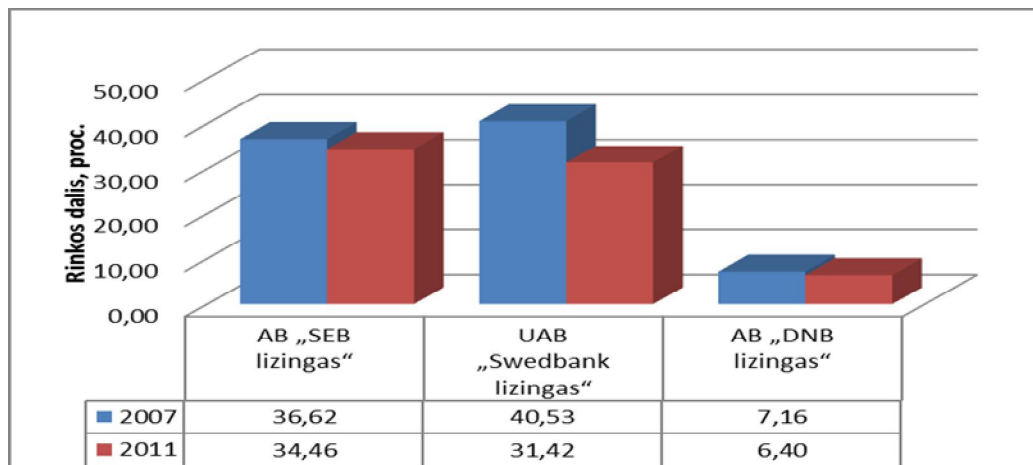
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LBA ir LB duomenimis.

Vertinant, trijų didžiausių, Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių (AB „SEB lizingas“, UAB „Swedbank lizingas“ AB „DNB lizingas“,) suteiktų lizingo paslaugų dinamiką 2007 - 2011 m. laikotarpiu, galima teigti, kad 2007 - 2008 m. laikotarpiu lizingo sutarčių apimtys, kaip ir bendrasis lizingo paslaugų portfelis, 4,66 proc. padidėjo, o nuo 2009 m. prasidėjo tendencingas mažėjimas, ir 2011 m. lyginant su 2008 m. laikotarpiu sumažėjo 59,69 proc. Kaip jau buvo minėta, atsiradus pirmiems ekonomikos lėtėjimo požymiams, vėliau susiformavus ekonominiam nuosmukiui, Lizingo bendrovės buvo priverstos pertvarkyti savo paslaugų portfelį griežtindamos paslaugų suteikimo sąlygas, mažindamos savo portfelį bei tuo pačiu ir potencialių klientų skaičių.

Analizuojant didžiausių Lizingo bendrovių, lizingo paslaugų portfelio dalį, bendrame Lietuvos lizingo portfelyje, galima teigti, kad visu analizuojamu laikotarpiu suteiktų lizingo paslaugų dalis bendrame paslaugų portfelyje mažėjo. Nors 2007 - 2008 m. laikotarpiu AB “SEB lizingas” ir UAB “Swedbank lizingas” paslaugų portfelis padidėjo 427 mln. Lt, tačiau didesniu tempu padidėjus bendrajam Lietuvos lizingo rinkos forteliui (padidėjo 4,42 proc.), šių lizingo bendrovių portfelio dalis visame lizingo paslaugų portfelyje nežymiai (0,20 proc. p.) padidėjo. O tolimesnį, šių trijų Lizingo bendrovių fortelio dalies bendrame paslaugų portfelyje, mažėjimą, lėmė nagrinėjamų Lizingo bendrovių, suteikiamų lizingo paslaugų mažėjimas didesniu tempu nei visų Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių, ir atitinkamai 2011 m. lyginant su 2008 m. šis sumažėjimas sudarė 59,69 proc. ir 52,87 proc. Būtent, 2011 m. įsigaliojus Vartojimo kredito įstatymui, kurio vartotojams suteikiama galimybė atsisakyti kredito sutarties bei grąžinti prekę, o kredito davėjas įpareigojamas grąžinti visas įmokas, Lizingo bendrovės privalėjo griežtinti finansavimo sąlygas ir riboti naudotų automobilių įsigijimą, lizingo būdu, fiziniams asmenims. UAB “Swedbank lizingas”

valdybos nario V. Daukšos (2011) teigimu „šis įstatymas naudotų automobilių įsigijimą stumia į „šešėlį“.

Užimamos lizingo rinkos dalies kaita didžiausiose Lizingo bendrovėse atskirai, lyginant 2007 m. su 2011 m., pavaizduota 2.7 paveiksle.

2.7 pav. Užimamos lizingo rinkos dalies palyginimas 2007 m. ir 2011 m. pagal didžiausias Lietuvoje veikiančias Lizingo bendroves (proc.).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LBA ir LB duomenimis.

Iš 2.7 paveikslo duomenų matyti, kad užimamos lizingo rinkos dalis per 2011 m. sumažėjo visose Lizingo bendrovėse. Nežymus skirtumas pastebimas AB „DNB lizingas“ (0,76 proc. p.), o žymiausias 2011 m. lyginant su 2007 m. rinkos dalies sumažėjimas pastebimas UAB „Swedbank lizingas“, net 9,11 proc. punktai. Dėl šios bendrovės užimamo didžiausio lyginamojo svorio bendrame Lietuvos lizingo rinkos portfelyje (vidutiniškai 36,55 proc.), dėl 2009 m. šalies bankininkystės sektoriuje įvykusių permainų bei patirtų nuostolių, pastebimas didžiausias lizingo paslaugų portfelio mažėjimas.

Apibendrinant galime teigti, kad Lietuvoje didžiausią lizingo rinkos dalį užima stipriausių Lietuvoje veikiančių komercinių bankų (SEB bankas, Swedbank, DNB bankas) dukterinės bendrovės. Tai galima paaiškinti tuo, kad šie bankai yra priskiriami prie užsienio bankų, turinčių skandinaviškojo kapitalo, kitaip tariant šie bankai yra užsienio bankų filialai, turintys dukterines įmones Lietuvoje. Todėl Lizingo bendrovės būdamos patronuojančiais bankais ir taip gaudamos lėšų iš savo „motininių“ bankų, kurie lėšų gauna iš užsienio bankų, turi didesnes galimybes suteikti lizingo paslaugas ir kredituoti šalies įmones. Tam pritardami, A. Rutkauskas, G. Dudzevičiūtė (2005) pažymi, kad: „ skandinaviškojo kapitalo bankai gali kredituoti šalies ūkį net ir tuo atveju, kai taupymo lygis šalyje žemas“.

Siekiant atlikti kredito rizikos vertinimą Lizingo bendrovėse, toliau šioje darbo dalyje atliekama, didžiausių Lizingo bendrovių kredito rizikos vertinimo palyginamoji analizė. Dėl

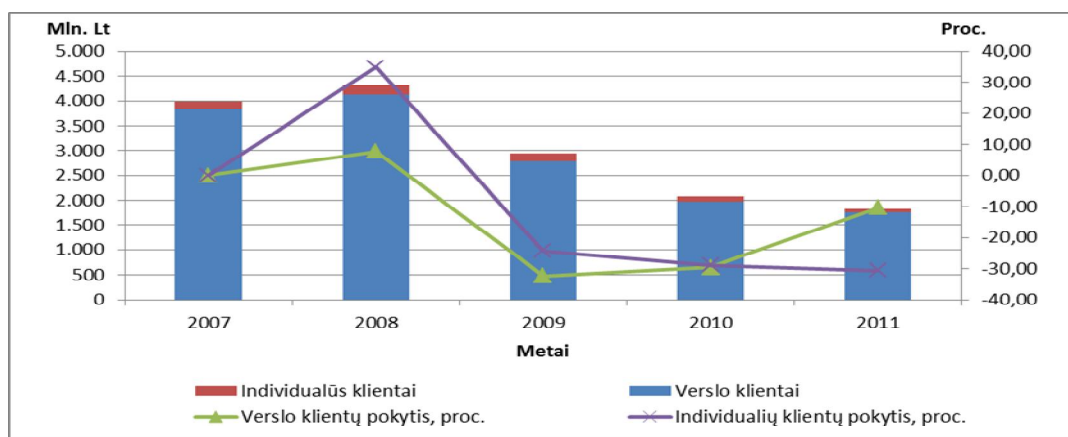
duomenų trūkumo analizuojami tik AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio duomenys.

2.4. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų palyginamoji analizė

2.4.1. AB „SEB lizingas“ lizingo paslaugų analizė

AB „SEB lizingas“ – viena iš pirmaujančių lizingo rinkos įmonių Lietuvoje, kurios 100 proc. akcijų valdo AB „SEB bankas“ (iki 2008 – SEB Vilniaus bankas). 1995 metais Lietuvoje įkurta įmonė buvo pirmoji šalyje, pradėjusi teikti išperkamosios nuomos paslaugas. Įmonės veiklos pradžioje dirbo tik trys žmonės, o įstatinis kapitalas buvo 1 mln. Litų. Šiandien AB „SEB lizingas“ teikia gyventojams ir įmonėms lizingo paslaugas visuose SEB banko klientų aptarnavimo skyriuose Lietuvoje. Gyventojams AB „SEB lizingas“ siūlo lengvųjų automobilių lizingo paslaugą, o įmonėms – ne tik lengvųjų automobilių ar krovininio transporto, bet ir specialiosios technikos ir įrangos lizingą. Įmonės Lizingo bendrovėje gali pasirinkti finansinio lizingo arba veiklos lizingo (veiklos nuomos) paslaugą. Didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžys, Alytus, Marijampolė, Mažeikiai ir Utena) įsteigė savo atstovybes. Be visų įprastinių lizingo paslaugų AB „SEB lizingas“ siūlo ir žaliojo lizingo paslaugą, t.y. bendrovė siūlo įsigyti naują automobilį, kurio CO₂ emisija mažesnė negu 130 g/km, ir mokėti 1 procentiniu punktu mažesnes, negu individualiai yra apskaičiuotos, lizingo palūkanas.

AB „SEB lizingas“ savo paslaugų portfelį pagal pirkėjus skirsto į suteiktas lizingo paslaugas verslo klientams ir individualiems klientams. 2.8 pav. vaizduojama AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio dinamika ir struktūra 2007 – 2011 m. laikotarpiu.

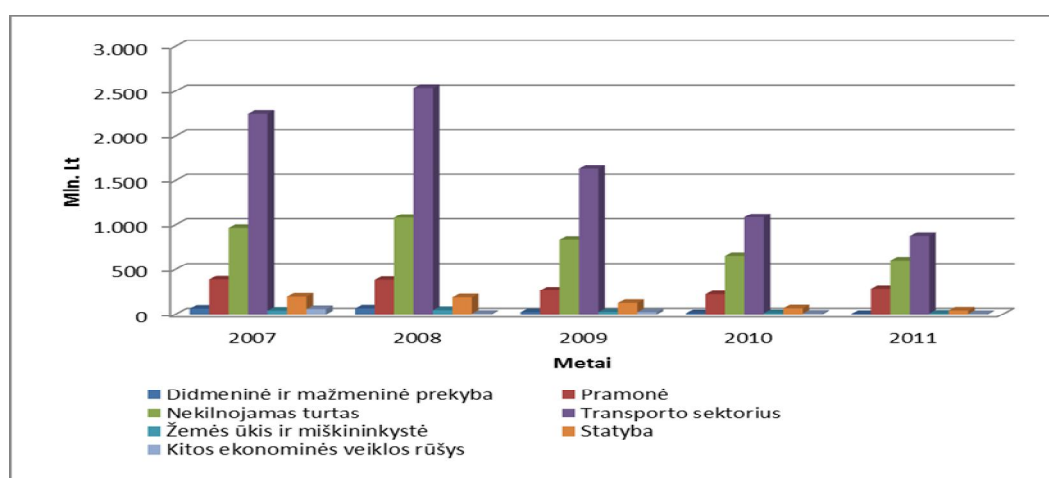
2.8 pav. AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio dinamika ir struktūra 2007 – 2011 m. (mln. Lt).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LBA duomenimis ir AB „SEB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Iš 2.8 pav. ir 6 priede pateiktų duomenų matoma, kad per visą analizuojamą laikotarpį daugiausia lizingo paslaugų suteikiama verslo klientams, kurie užima vidutiniškai 95,43 proc. Lizingo bendrovės lizingo portfelio. Vertinant lizingo paslaugų suteikimą pagal pirkėjus galime teigti, kad nuo 2007 iki 2008 m. pastebimas, lizingo paslaugų didėjimas, kuris sudarė 8,98 proc.

(375 mln. Lt). Ši didėjimą sąlygojo tai, kad ekonomikai esant pakilimo stadijoje, teigiami ekonominiai pokyčiai teigiamai įtakojo įmonių veiklą, jų finansinę būklę, o labiausiai dėl padidėjusių gyventojų gaunamų pajamų ženkliai išaugo individualiems klientams suteiktos lizingo paslaugos, t. y. padidėjo 34,90 proc., kai tuo tarpu verslo klientams tik 7,97 proc. Tačiau 2009 – 2011 m. laikotarpiu pastebimas tendencingas lizingo paslaugų mažėjimas (sumažėjo 44,46 proc.), nuo 4132 mln. Lt (2008 m.) iki 1765 mln. Lt (2011 m.). Ši lizingo apimties mažėjimą įtakojo ekonominis nuosmukis, pasiūlos ir paklausos pokyčiai, griežtesnis klientų vertinimas, forminant lizingo sandorius.

2.9 pav. pateikiami duomenys apie AB „SEB lizingas“ suteiktas lizingo paslaugas, vertinant pagal ekonominės veiklos šakas 2007 - 2011 m. laikotarpiu.

2.9 pav. AB „SEB lizingas“ suteiktos lizingo paslaugos pagal ekonominės veiklos šakas 2007-2011 m. (mln. Lt).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LBA duomenimis ir AB „SEB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

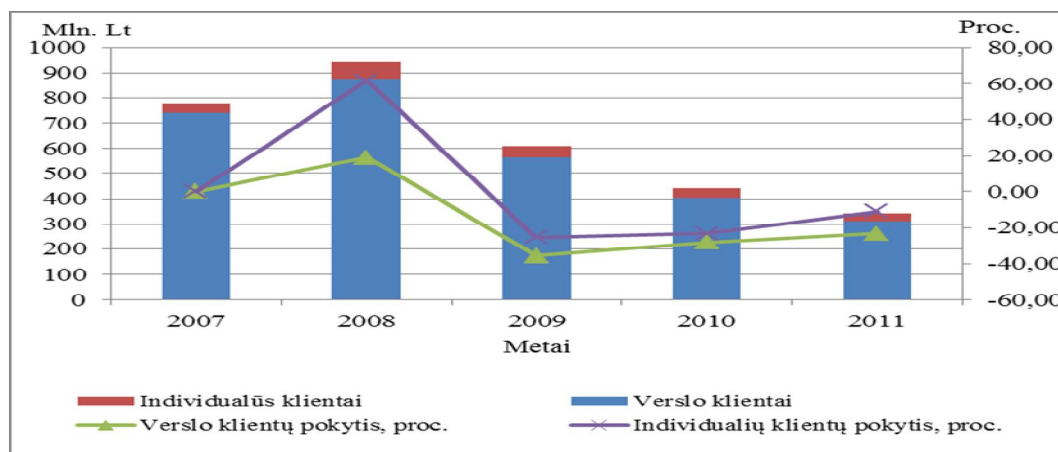
Analizuojant lizingo paslaugas pagal tai, kokioms ekonominės veiklos šakoms jos suteiktos, galima teigti, kad daugiausia finansuojamas transporto sektorius (žr. 2.9 pav.), kuris vidutiniškai AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje užima apie 54 proc. viso lizingo paslaugų portfelio. O stebint 2.9 pav. pateiktų duomenų dinamiką, matoma, ta pati tendencija, kuri išryškėjo analizuojant bendrą AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio dinamiką. 2007 – 2008 m. lizingo paslaugų portfelis didėjo, o nuo 2009 m. – mažėjo. Galime teigti, kad didžiausias AB „SEB lizingas“ finansavimas buvo nukreiptas sparčiai besivystantį nekilnojamojo turto rinką, transporto sektorių, bei dėl padidėjusio finansavimo iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų į žemės ūkį ir miškininkystę. Tačiau 2009 m. prasidėjus ekonominiam nuosmukiui, sumažėjus nekilnojamojo turto kainoms, padidėjus įmonių bankrotų skaičiui, sparčiai blogėjant ekonominiams verslo lūkesčiams, būtent šių ekonominių šakų, pastebimas didžiausias finansavimo mažėjimas ir daugiausiai 55,68 proc. sumažėjo nekilnojamojo turto finansavimas.

Apibendrinant galima teigti, kad didžiausią lyginamąjį svorį lizingo portfelyje sudaro verslo klientams suteiktos lizingo paslaugos, o didžiausias finansavimo srautas buvo nukreiptas į transporto sektorių. AB „SEB lizingas“ 2007 – 2008 m. laikotarpiu lizingo paslaugų portfelis didėjo, o nuo 2009 m. pastebimas tendencingas mažėjimas. Šį finansavimo mažėjimą įtakojo mažėjančios gyventojų pajamos, lėtėjanti šalies ekonomika, nekilnojamojo turto kainų nuosmukis, sugriežtėjusios skolinimo sąlygos.

2.4.2. AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų analizė

AB „DNB lizingas“ (iki 2011-09-15 UAB „DnB Nord lizingas“, nuo 2011-11-11 AB „DNB lizingas“) įkurta 1998 metais ir sėkmingai įsitvirtino tarp kitų lizingo bendrovių. 100 proc. bendrovės akcijų valdo AB „DBN bankas“ (iki 2011-11-11 DnB Nord bankas). Siekdama operatyviau palaikyti tiesioginius kontaktus su savo klientais, Lizingo bendrovė taip pat kaip ir AB „SEB lizingas“ yra įsteigusi savo atstovybių tinklą didžiuosiuose Lietuvos miestuose: Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje ir Marijampolėje, taip pat Rusijos Federacijoje, Kaliningrado srityje. Lizingo paslaugos teikiamos visame AB „DNB bankas“ tinkle, taip užtikrinant paslaugų prieinamumą ir patogumą klientams visoje Lietuvoje. Lizingo bendrovė teikia išperkamosios nuomos paslaugas finansuojant transporto priemonių, įrangos ir nekilnojamojo turto įsigijimą.

AB „DNB lizingas“ savo lizingo portfelį pagal pirkėjus skirsto į suteiktas lizingo paslaugas verslo ir individualiems klientams. 2.10 pav. vaizduojama AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio dinamika ir struktūra 2007 – 2011 m. laikotarpiu.

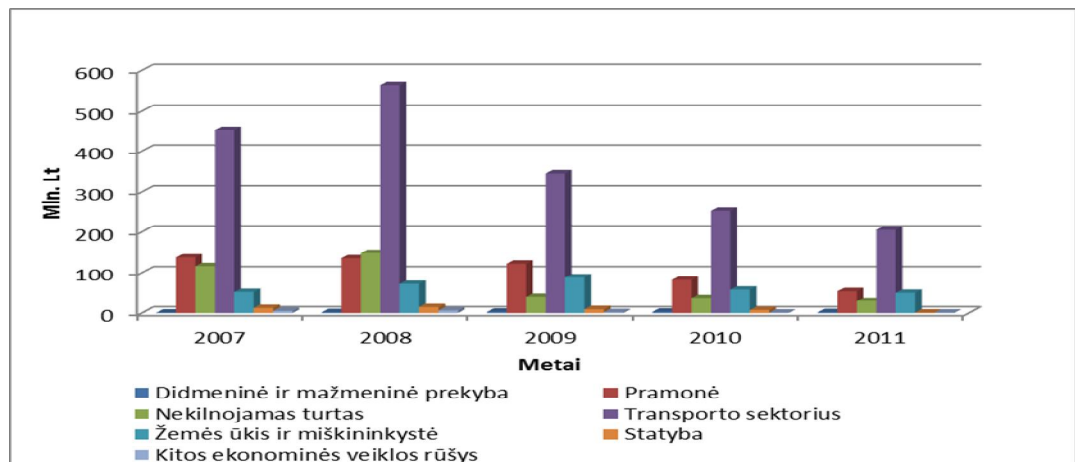

2.10 pav. AB „DnB lizingas“ paslaugų portfelio dinamika ir struktūra 2007 – 2011 m. (mln. Lt).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LBA duomenimis ir AB „DnB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Iš 2.10 pav. matoma, kad visu analizuojamu laikotarpiu daugiausia lizingo paslaugų AB „DnB lizingas“ suteikė verslo klientams, kurie vidutiniškai kasmet užima 92,61 proc. lizingo bendrovės lizingo paslaugų portfelio. Vertinant lizingo paslaugų portfelio dinamiką, galima teigti, kad iki 2008

m. lizingo paslaugų suteikimas tiek verslo, tiek individualiems klientams, didėjo (padidėjo 21,11 proc.), o nuo 2009 m. tendencingai ėmė mažėti. Lyginant 2011 m., kuomet AB „DNB lizingas“ suteikė mažiausiai lizingo paslaugų, su 2008 m., kai paslaugų portfelis buvo didžiausias, pastebimas net 63,66 proc. (arba 599 mln. Lt) sumažėjimas. Šį mažėjimą sąlygojo blogėjanti šalies ekonominė situacija, padidinusi kredito rizikos galimybę bei privertusi sugriežtinti lizingo suteikimo sąlygas. 2.11 pav. pateikiami duomenys apie AB „DNB lizingas“ suteiktas lizingo paslaugas, vertinant pagal ekonominės veiklos šakas 2007 - 2011 m. laikotarpiu.

2.11 pav. AB „DNB lizingas“ suteiktos lizingo paslaugos pagal ekonominės veiklos šakas 2007-2011 m. (mln. Lt).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LBA duomenimis ir AB „DNB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Analizuojant 2.11 pav. pavaizduotus duomenis, galima teigti, kad AB „DNB lizingas“ daugiausia lizingo paslaugų suteikia transporto sektoriui finansuojant lengvųjų, vilkikų ir kitų sunkiųjų transporto priemonių įsigijimą. Šioje lizingo bendrovėje transporto sektorius užima apie 58,39 proc. viso paslaugų portfelio, kai tuo tarpu pramonė sudaro vidutiniškai apie 17,33 proc., o nekilnojamojo turto įsigijimas 10,84 proc. lizingo bendrovės paslaugų portfelio. O bendrovės lizingo paslaugų, pagal ekonominės veiklos šakas, suteikimo dinamiką, galime teigti, kad analizuojamu laikotarpiu lyginat su bendruoju lizingo portfelio, išryškėja ta pati tendencija, kad iki 2008 m. lizingo portfelis didėjo, o nuo 2009 m. pradėjo mažėti. Dėl prasidėjusio ekonominio nuosmukio, ko pasėkoje sulėtėjo ekonomikos augimas, labiausiai AB „DNB lizingas“ 2011 m. lyginant su 2008 m. net 93,86 proc., nuo 14 mln. Lt (2008) iki 1 mln. Lt (2011), sumažino statybos sektoriaus finansavimą.

Apibendrinant galima teigti, kad lizingo paslaugų portfelyje didžiausią lyginamąją svorį sudaro verslo klientams suteiktos lizingo paslaugos, o didžiausias finansavimo srautas buvo nukreiptas į transporto sektoriaus įmonių finansavimą. AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelis iki 2008 m. didėjo, o nuo 2009 m. tendencingai mažėja. Šį finansavimo mažėjimą įtakojo neigiami ekonominiai pokyčiai bei sugriežtėjusios skolinimo sąlygos.

2.4.3. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų analizės palyginimas

Atlikus AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų analizę, galima teigti, kad 2007-2008 m. laikotarpiu pastebimas lizingo paslaugų augimas. Lizingo rinkos augimą 2008 m. sąlygojo gerėjanti bendroji šalies ekonominė padėtis: didėjo užimtumas, darbo užmokestis, mažėjo nedarbas, buvo jaučiama svari Europos Sąjungos finansinė parama. Gerėjantys Lietuvos gyventojų lūkesčiai sudarė sąlygas, savo galimybes vertinti optimistiškai ir didinti vartojimą šiandien įsipareigojimų vykdymą atidedant vėlesniam laikotarpiui, t.y. ateičiai. AB „SEB lizingas“ generalinė direktorė J. Nedzinskienė (2008) pažymėjo, kad sparčiai besiplečiantis Lietuvos transporto ir sandėliavimo sektorius bei didėjantis poreikis modernizuoti krovininio transporto parkus, skatino krovininio transporto finansavimą. O ir Lietuvoje vis didėjantis gyvenamųjų namų statybos bumai, taip pat skatino lizingo paslaugų portfelio augimą. Tai galima paaiškinti tuo, kad kuo daugiau Lietuvoje komerciniai bankai suteikė būsto paskolų, tuo daugiau buvo statoma naujų gyvenamųjų namų, o tuo pačiu didėjo ir klientų norinčių lizingo būdu įsigyti buitinės technikos, baldų, šildymo ar vėdinimo įrenginių ir pan. Spartus vidaus paklausos augimas skatino įmonėms plėsti gamybos apimtis, todėl gerėjantys įmonių finansiniai rezultatai ir ženkliai padidėjusi apyvarta, lėmė verslo klientams suteiktų lizingo paslaugų augimą (Lietuvos ekonomikos perspektyvos, 2007).

Tačiau, atlikta šių dviejų Lizingo bendrovių lizingo paslaugų analizę parodė, kad nuo 2009 m. finansavimas lizingo būdu ženkliai sumažėjo tiek AB „SEB lizinge“, tiek AB „DNB lizinge“. Tai įtakojo pablogėjusi ekonominė šalies padėtis. Lizingo apimties mažėjimą įtakojo pasiūlos ir paklausos pokyčiai, griežtesnis klientų vertinimas forminant lizingo sandorius. Šalyje prasidėjus ekonomikos nuosmukiui gyventojų ir privataus sektoriaus veikloje atsiradęs neapibrėžtumas dėl ateities prisiimant papildomus įsipareigojimus, nenoras didinti savo skolos našta, visa tai sąlygojo lizingo paklausos pokyčius. O tuo tarpu lizingo pasiūlos pokyčius sąlygojo sugriežtėjusios skolinimosi sąlygos. Ekonomikos svyravimai skirtingai veikia atskirų ekonominės veiklos šakų įmones, pvz. statybos, nekilnojamojo turto, transporto sektoriaus yra jautrus ekonomikos svyravimams, o tuo tarpu žemės ūkio ir miškininkystės, maisto pramonės, medicininių paslaugų įmonės ne taip jautriai reaguoja į šiuos svyravimus. LBA prezidento S. Kropo (2009) teigimu; „kredituojant įmones, pirmiausia vertinama įmonės finansinės būklės ir pardavimo stabilumas. Todėl kredito gali tikėtis gamybos, apdirbamosios pramonės sektorių įmonės ir ypač įmonės, tiesiogiai nesusijusios su rizikingais nekilnojamojo turto ir statybų sektoriais“. Lietuvos vartojimo lizingo ir kredito asociacijos direktorius P. Gerulis (2011) pažymi, kad įmonės teikiančios vartojimo kredito ir lizingo paslaugas vertina ne tik skolininko pajamas, finansinius įsipareigojimus, bet ir siekia, kad lizingo paslaugą gaunantys asmuo neprisiimtų įsipareigojimų, kurių tikėtina, negalės įvykdyti.

Taigi, galima teigti, kad neigiami ekonomikos pokyčiai įtakojo lizingo paslaugų portfelio pokyčius, privertė, siekiant sumažinti rizikos atsiradimo galimybę, imtis kruopštus skolininkų įvertinimo, taip sumažinant santykį tarp besikreipiančių į AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ ir skolininkų, kuriems buvo suteiktos lizingo paslaugos. Atlikus dviejų stambiausių lizingo rinkoje dominuojančių lizingo bendrovių portfelio dinamikos retrospektyvinę analizę, galima teigti, kad 2007-2008 m. laikotarpiu vyravęs ekonomikos augimas ženkliai padidino šių dviejų bendrovių lizingo portfelį, o nuo 2009 m. prasidėjęs lizingo rinkos traukimas, nors ir 2010 m. išryškėjusi šalies ekonomikos stabilizacija, o 2011 m. augantis eksportas teigiamai veikė transporto sektorių, bei tais pačiais metais atsigaunantis vidaus vartojimas – individualių automobilių pardavimus, analizuojamų Lizingo bendrovių lizingo paslaugų teikimas mažėjo iki pat 2011 m.

2.5. Lizingo bendrovių kredito (paslaugų) rizikos vertinimas

Kaip jau buvo minėta anksčiau, kredito rizika Lizingo bendrovėje įvardijama, kaip rizika patirti nuostolius dėl laikino ar visiško skolininko nemokumo, kuri galėjo įtakoti ekonominės, politinės ar net asmeninės priežastys. Todėl kiekvienos Lizingo bendrovės pagrindinis tikslas yra išlaikyti tokią lizingo paslaugų portfelio struktūrą ir kokybę, kuri užtikrintų pelno maksimizavimą. Siekiant išvengti gresiančios rizikos, atliekamas nuolatinis ir kiek įmanoma tikslesnis kiekvieno skolininko įvertinimas. Kadangi lizingo paslaugų portfelio kokybę ir patiriamus kredito rizikos nuostolius lemia šalies ekonomikos raida ir atitinkamai skolininkų finansinė būklė, todėl suteiktų lizingo paslaugų vertinimo ir uždelstų ir nuvertėjusių įmokų (kurioms sudaryti spec. atidėjimai) nuostolių nustatymo principai pagrįsti esama skolininkų finansine būkle ir gebėjimais grąžinti skolą. Todėl specialių atidėjimų sudarymas parodo Lizingo bendrovės priimtą kredito rizikos bei galimų nuostolių susidarymo išraišką. Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio kokybę apibūdinama analizuojant pradelstų įmokų, nuvertėjusių įmokų ir specialiųjų atidėjimų santykį su suteiktomis lizingo paslaugomis.

2.5.1. AB „SEB lizingas“ kredito rizikos vertinimas

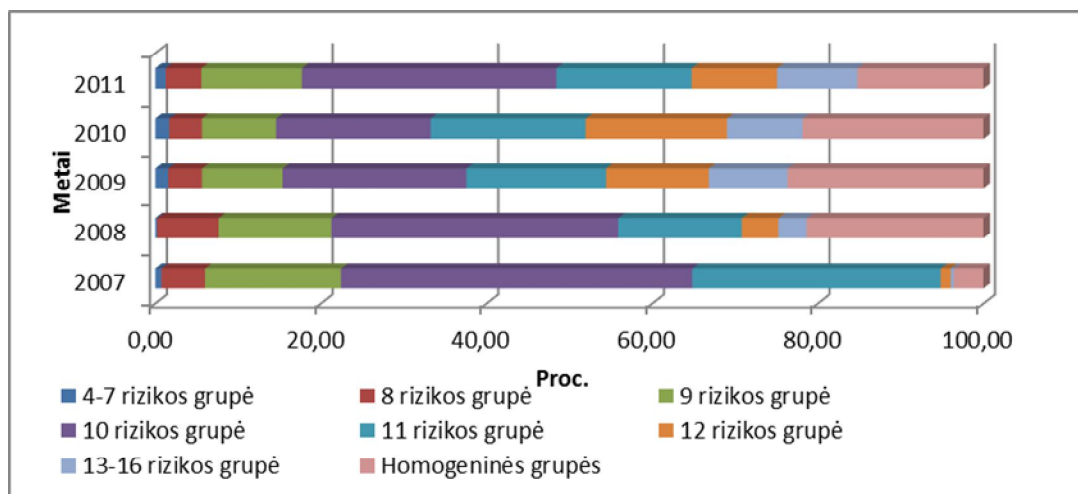
Prieš priimant reikšmingą kredito sprendimą atliekamas kredito rizikos vertinimas. Kredito rizikos valdymo pagrindas yra tinkamas kliento patikimumo įvertinimas. Kredito rizikos vertinimas remiasi skolininko galimybe mokėti lizingo įmokas bei palūkanas, padengiant verslo ir finansinę riziką. Atliekant rizikos vertinimą AB „SEB lizinge“ palyginami finansiniai rodikliai ir atitinkamos verslo grupės. AB „SEB lizingas“ vertindamas fizinių asmenų riziką taiko paraiškos vertinimo balais modelį, pagal kurį įvertinama skolininko (įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė – PD) ir paskolos (nuostolio įsipareigojimų neįvykdymo atveju – LGD) rizika. Asmuo norintis gauti prekinį

kreditą, turi užpildyti paraišką atsakydamas į Lizingo bendrovei tokius rūpimus klausimus, kaip: amžius, išsilavinimas, šeimyninė padėtis, pajamos, darbovietė, įsipareigojimai kitiems kreditoriams ir k. t.

AB „SEB lizingas“ siekdamas valdyti lizingo paslaugų portfelio kokybę ir kredito riziką, verslo klientų vertinimui naudoja 16 rizikos grupių skalę klasifikuojant kredito riziką, kai 1 - mažiausia įsipareigojimų nevykdymo rizika, 16 - įsipareigojimų nevykdymas. Rizikos grupės 1 - 7 yra laikomos „investicijų klase“, o įsiskolinimai, patenkantys į 1 - 10 vertinimo grupę, yra traktuojami kaip įprastos verslo paskolos. Klientų įsiskolinimai esantys 11 - 12 grupėje, traktuojami atitinkamai kaip „apribotas verslas“ ir „specialiai peržiūrimas“, o jau įsiskolinimai grupėje 13 - 16 yra apibūdinami kaip „stebimų sąrašas“. Apibendrintas rizikos grupių išskyrimas pateikiamas 7 priede.

Rizikos grupės yra naudojamos kaip svarbūs parametrai kreditų politikoje, kreditų patvirtinimo procese, kreditų vertinime ir valdyme, stebėjime ir kredito rizikos ataskaitose. Skolininkų kredito rizika yra reguliariai peržiūrima bent vieną kartą į metus, priklausomai nuo skolininkui suteiktos rizikos grupės. Didelės rizikos skolininkai yra peržiūrimi dažniau. Šios peržiūros tikslas yra iš anksto nustatyti kredito riziką, atsirandančią dėl padidėjusios nuostolių tikimybės, bei kartu su skolininku surasti tokius konstruktyvius sprendimus, kurie leistų Lizingo bendrovei sumažinti ar išvengti kredito nuostolių.

2.12 paveiksle pateikiami duomenys apie AB „SEB lizingas“ gautinų lizingo įmokų pasiskirstymą pagal nustatytos grupės riziką 2007-2011 m. Lizingo suteikimas įkeičiant nekilnojamąjį turtą, vartojimo kreditai, lizingo paslaugos mažoms įmonėms bei kredito kortelių kreditai AB „SEB lizinge“ priskiriami prie homogeninės grupės.

2.12 pav. AB „SEB lizingas“ gautinų lizingo įmokų pagal rizikos grupes struktūra 2007 -2011 m. (proc.).

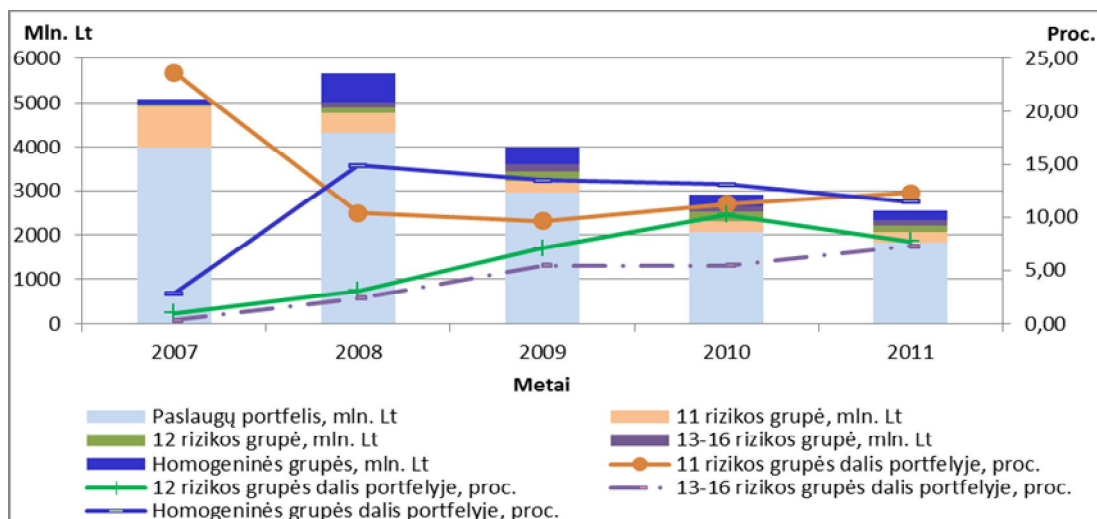
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „SEB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

2.12 pav. pateikiamas AB „SEB lizingas“ gautinų lizingo įmokų pasiskirstymas, kurių mokėjimai nėra uždelsti ir jų vertė nesumažėjusi. Analizuojant gautinų lizingo įmokų struktūros

kitimą, 2.12 pav. matoma, kad 2007-2008 m. laikotarpiu daugiausia buvo 10 rizikos grupės gautinų įmokų, kurios įvardijamos kaip įprasto verslo prekinis kreditas, ir 2007 m. sudarė 42,43 proc., o 2008 m. – 34,64 proc. visų gautinų lizingo įmokų. Blogėjant ekonominei situacijai šalyje 2009-2010 m. laikotarpiu daugiausia įmokų buvo priskiriama homogeninės grupės rizikai (vartojimo kreditai, kredito kortelės, lizingo paslaugos mažoms įmonėms), vidutiniškai sudarė 22,73 proc. visų gautinų lizingo įmokų. Šios grupės gautinos įmokos visu analizuojamu laikotarpiu didėjo, ir 2011 m. padidėjo 87,70 proc. lyginant su 2007 m. Visu analizuojamu laikotarpiu mažiausiai buvo, kaip AB „SEB lizingas“ įvardija „investicijų klasei“ t. y. 4 - 7 rizikos grupei priskiriamų skolininkų įsiskolinimų Lizingo bendrovei, kurios vidutiniškai sudarė 1,09 proc., bei visu analizuojamu laikotarpiu sumažėjo 24,81 proc., nuo 23,18 mln. Lt (2007) iki 17,43 mln. Lt (2011).

Didžiausių įsipareigojimų nevykdymo rizikai (13 - 16 rizikos grupė) priskiriamų Lizingo bendrovės gautinų lizingo įmokų didžiausias pokytis pastebimas, 2009 m. kuomet lyginant su prieš tai buvusiu laikotarpiu padidėjo 6,11 proc. p. ir sudarė 9,51 proc. bendrame gautinų lizingo įmokų skaičiuje. O 2010 m. gerėjant šalies ekonomikai pastebimas šios rizikos grupės 0,38 proc. p. mažėjimo pokytis, ir atininkamai sudarė 9,13 proc. gautinų įmokų. Nors 2011 m. Lizingo bendrovės skolininkų įsiskolinimai analizuojant šios rizikos grupės dinamiką 0,58 proc. p. padidėjo, tačiau nesiekė 2009 m. lygio, kai sudarė 160,11 mln. Lt.

2.13 pav. pateikiami duomenys apie tai kokią dalį 11-12, 13-16 rizikos grupės ir homogeninės grupės gautinos lizingo įmokos sudaro visame lizingo paslaugų portfelyje.

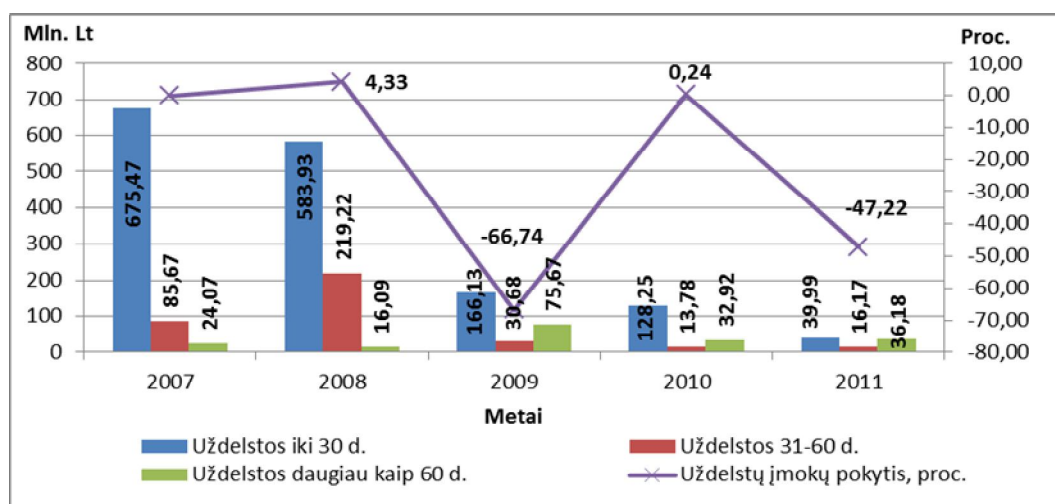
2.13 pav. 11-12, 13-16 rizikos grupės ir homogeninės grupės gautinų lizingo įmokų dalis bendrame AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje 2007-2011 m. (proc.).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „SEB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

2.13 pav. pateikti duomenys apie skolininkams suteiktas lizingo paslaugas, kurios priskiriamos rizikos grupėms, kurios yra specialiai peržiūrimos ir nuolat stebimos. Aukštos rizikos kreditų dalis bendrame lizingo paslaugų portfelyje parodo lizingo portfelio kokybę. Kuo šių probleminių kreditų

dalį mažesnė, tuo mažesni galimi lizingo bendrovės nuostoliai dėl lizingo negrąžinimo. Analizuodami rizikingų gautinų lizingo įmokų dalies pasiskirstymą bendrajame AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje, galime teigti, kad didžiausią lyginamąjį svorį sudaro homogeninės rizikos grupei priskirtos iš smulkių klientų gautinos sumos (vidutiniškai 13,23 proc.), kurios 2009 m. ženkliai (12,05 proc. p.) padidėjusios, nuo 2009 m. tendencingai mažėja. 11 ir 12 rizikos grupei priskiriamų skolininkams suteiktos lizingo paslaugos vidutiniškai sudaro 13,44 proc. ir 5,83 proc. bendrojo lizingo paslaugų portfelio, bei nuo 2009 m. kasmet didėja, išskyrus 2011 m. kuomet 12 rizikos grupei priskirtų gautinų įmokų dalis sumažėjo 2,50 proc. p. O didžiausios 13-16 rizikos grupės dalis, nors ir visu analizuojamu laikotarpiu tendencingai didėja, užima mažiausią lizingo bendrovės portfelio dalį (vidutiniškai kasmet 4,17 proc.). Vertinant gautinų lizingo įmokų, priskirtų įsipareigojimų nevykdymo rizikai, lyginamąjį svorį AB „SEB lizingas“ portfelyje, galima teigti, kad kredito rizikos valdymas šioje bendrovėje nėra sėkmingas, probleminių kreditų dalis lyginant su paslaugų portfeliu nėra didelė, tačiau pastebimas tendencingas kredito rizikos didėjimas, kurį įtakoja sulėtėjus šalies ekonomikai blogėjanti gyventojų ir įmonių finansinė padėtis. Vis dėlto, 2008 - 2009 m. pastebėtas sėkmingas gautinų lizingo įmokų priskirtų 11 rizikos grupei valdymas, kuomet 2007 m. įmokų vertė sudarė 940,83 mln., Lt, o 2009 m. buvo sumažinta 69,82 proc. iki 283,98 mln. Lt. ir sudarė 9,64 proc. viso lizingo paslaugų portfelio.

AB „SEB lizingas“ vertindamas kredito riziką gautinas lizingo įmokas, kurios yra uždelstos bet nenuvertėjusios skirsto pagal uždelstų dienų skaičių į: uždelstos iki 30 d., nuo 31-60 d. ir uždelstos daugiau kaip 60 dienų. 2.14 pav. pateikiami duomenys apie uždelstų lizingo įmokų pasiskirstymą 2007-2011 m.

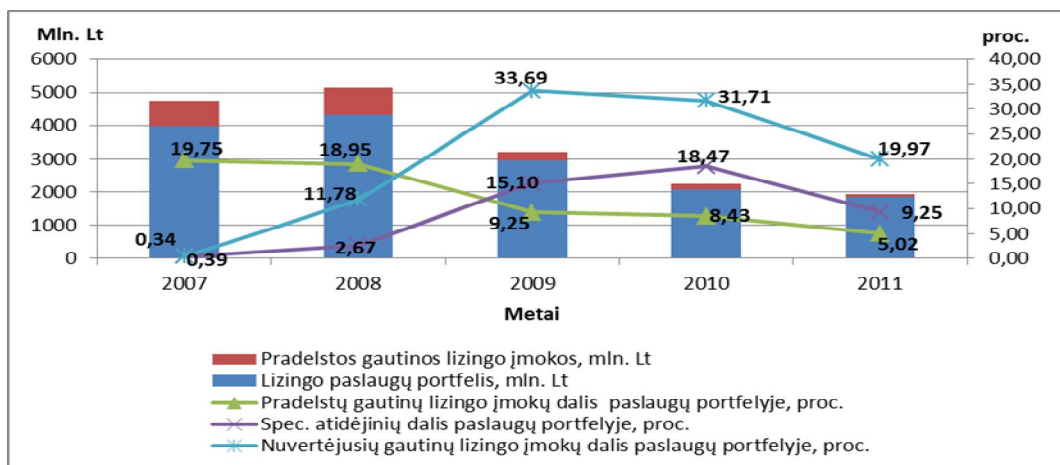
2.14 pav. Uždelstos gautinos lizingo įmokos AB „SEB lizingas“ 2007-2011 m. (mln. Lt).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „SEB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Vertinant 2007-2011 m. uždelstas gautinas lizingo įmokas lizingo bendrovėje, galima teigti, kad didžioji dalis uždelstų įmokų sudaro uždelstos iki 30 d. ir vidutiniškai kasmet 66,98 proc. visų

uždelstų įmokų. 2008 m. uždelsti mokėjimai padidėjo 4,33 proc., o nuo 2009 m. pastebimas tendencingas jų mažėjimas. 2011 m. lyginant su 2008 m. kai uždelstų lizingo įmokos buvo didžiausios, uždelstų kreditų suma sumažėjo 88,73 proc., nuo 819,24 mln. Lt (2008) iki 92,34 mln. Lt (2011). 2007 - 2008 m. mažiausiai buvo uždelsta virš 60 d., o 2009 - 2011 m. – buvo uždelsta 31 - 60 dienų laikotarpyje.

Prisiimos kredito rizikos bei galimų nuostolių susidarymą parodo specialių atidėjimų sudarymas. Dėl vis daugėjančių savo įsipareigojimų nevykdančių skolininkų (vėluoja daugiau nei 90 d.) AB „SEB lizingas“ formuoja specialiuosius atidėjimus. 2.15 pav. pateikiami lizingo paslaugų portfelio kokybę apibūdinantys bei kredito riziką įvertinantys rodikliai: pradelstų įmokų ir lizingo paslaugų portfelio santykis, nuvertėjusių įmokų ir lizingo paslaugų portfelio santykis ir specialiųjų atidėjimų ir paslaugų portfelio santykis.

2.15 pav. Pradelstų gautinų lizingo įmokų ir jų dalies, nevertėjusių gautinų lizingo įmokų ir specialiųjų atidėjimų dalies AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje dinamika 2007-2011 m. (proc.).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „SEB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

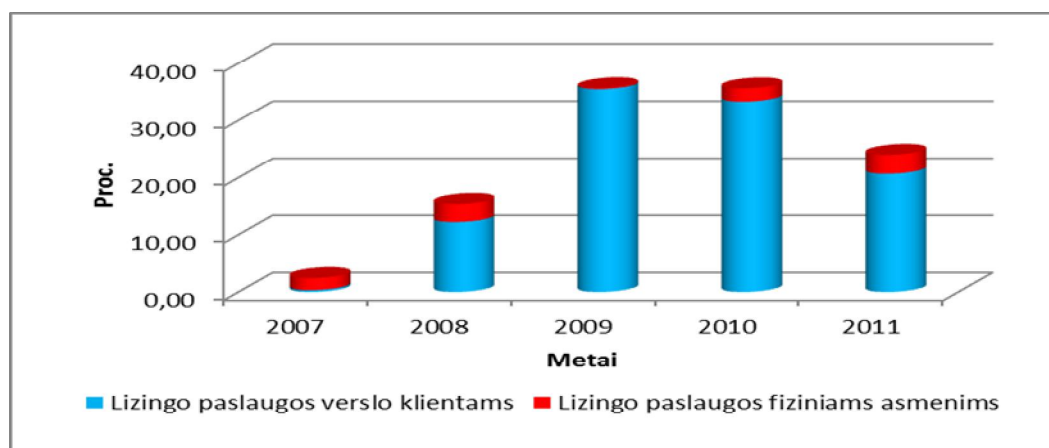
Remiantis 2.15 pav. pateiktais duomenis galima teigti, kad per visą analizuojamą 2007 - 2011 m. laikotarpį pastebimas ženklus pradelstų gautinų lizingo įmokų ir jų dalies AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje sumažėjimas (sumažėjo 14,73 proc. p.), vien per 2009 m. lyginant su 2008 m. sumažėjo 9,70 proc. p., ir sudarė 9,25 proc. lizingo portfelio, o 2011 m. pradelstos įmokos sudarė 5,02 proc., kai tuo tarpu 2007 m. jos užėmė net 19,75 proc. bendrojo lizingo paslaugų portfelio.

Nuo 2008 m. lėtėjant ekonomikos augimui, išaugus nedarbui, sumažėjus darbo užmokesčiui, didėjant įmonių bankrotų skaičiui bei išaugus skolininkų kredito rizikai, AB „SEB lizingas“ reikėjo itin daug dėmesio skirti paslaugų portfelio valdymui bei didinti kapitalo rezervus skirtus kredito rizikos bei galimų nuostolių mažimui. Todėl suprantama, kad ekonominio nuosmukio laikotarpiu paslaugų portfelio kokybę apibūdinantys rodikliai blogėjo. 2007 - 2010 m. specialiųjų atidėjimų dalis bendrame lizingo portfelyje padidėjo 18,14 proc. p., ir didžiausia dalis specialiųjų atidėjimų lizingo paslaugų portfelyje buvo 2010 m. (18,47 proc.) ir sudarė 444,7 mln. Lt. Nuvertėjusių

gautinų lizingo įmokų dalis lizingo portfelyje 2007 - 2009 m. laikotarpiu ženkliai padidėjo (padidėjo 33,30 proc. p.) nuo 0,39 proc. iki 33,69 proc., ir 2009 m. nuvertėjusios įmokos sudarė 992,43 mln. Lt.

Pastebint pirmuosius ekonomikos atsigavimo ženklus 2010 m. nuvertėjusių įmokų dalis paslaugų portfelyje ima mažėti nors ir nežymiai (sumažėjo 1,98 proc. p.) tik iki 31,71 proc., o jau 2011 m. paslaugų portfelio dar labiau gerėjo ir nuvertėjusių įmokų dalis sudarė 367,45 mln. Lt, arba 19,97 proc. ir palaipsniui artėja iki 2008 m. buvusio lygio. O tuo tarpu lizingo bendrovei skolininkus priskiriant mažesnės rizikos grupėms, mažėjant uždelstų įmokų sumai, specialiųjų atidėjimų suma mažėja tik 2011 m. AB „SEB lizingas“ specialiųjų atidėjimų suma sumažėjo 55,62 proc. (nuo 383,53 mln. Lt iki 170,21 mln. Lt) ir sudarė 9,25 proc. viso lizingo paslaugų portfelio, o lyginant su 2010 m. sumažėjimas sudarė 9,22 proc. p.

2.16 pav. pateikiamas nuvertėjusių gautinų lizingo įmokų pasiskirstymas pagal pirkėjams suteiktas lizingo paslaugas 2007-2011 m. Nuvertėjusių įmokų dalis atitinkame lizingo paslaugų portfelyje parodo esamą lizingo portfelio kokybę.

2.16 pav. Nuvertėjusių gautinų lizingo įmokų dalis atitinkamame AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelyje 2007-2011 m. (proc.).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „SEB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Analizuojant 2.16 pav. duomenis galime teigti, kad AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčius labiausiai lėmė lizingo paslaugų suteikimas verslo klientams, kadangi didžioji nuvertėjusių įmokų dalis buvo šiame portfelyje, ir 2007 - 2009 m. laikotarpiu ši dalis nuo 0,32 proc. padidėjo iki 33,51 proc. (padidėjo 35,19 proc. p.). Šį ženklų didėjimą įtakojo šalyje prasidėjęs ekonomikos lėtėjimas, kuris tiesiogiai įtakojo verslo sektoriaus veiklos rezultatus ir finansinius pajėgumus vykdyti savo įsipareigojimus Lizingo bendrovėms. Tačiau nuo 2010 m. pastebimas nuvertėjusių įmokų dalies verslo klientams suteiktų lizingo paslaugų portfelyje mažėjimas, ir 2011 m. fiksuojamas žymus (sumažėjo 14,84 proc. p.) lyginant su 2009 m. kuomet jis buvo didžiausias, ir sudarė nuvertėjusios įmokos sudarė 364,95 mln. Lt arba tuo laikotarpiu 20,68 proc. verslo klientams suteiktų lizingo paslaugų. Tuo tarpu nuvertėjusių įmokų fiziniams asmenims suteiktų lizingo

paslaugų portfelyje fiksuojama santykiniai mažai, nesiekė net 5 proc. ribos, ir svyravo nuo 2,10 iki 3,33 proc. ribos. Nuvertėjusios įmokos mažiausios buvo 2009 m., kai sudarė 0,22 mln. Lt.

2.5.2. AB „DNB lizingas“ kredito rizikos vertinimas

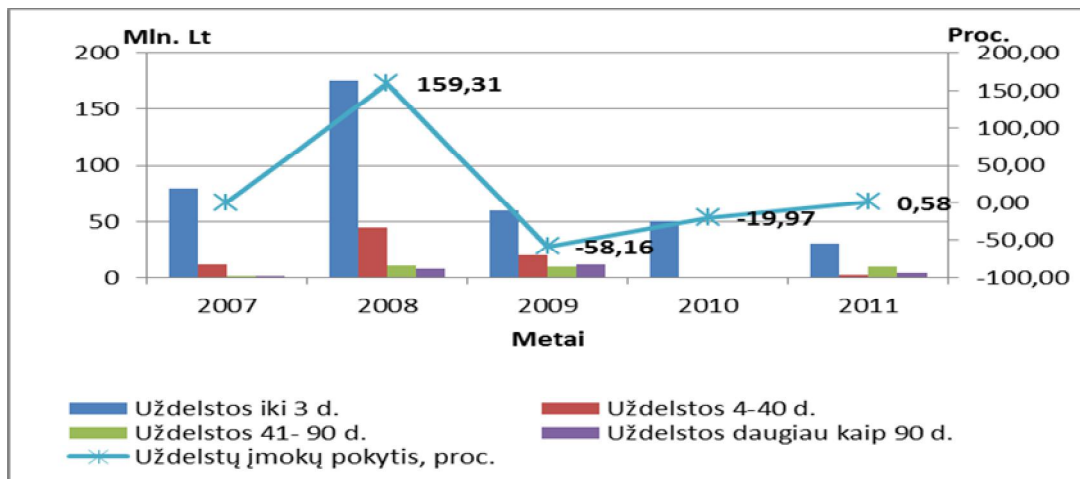
AB „DNB lizingas“ vadovaujantis kreditavimo politika, pagrindiniu savo veiklos tikslu pateikia turėti tokį lizingo portfelių, kurio kokybė ir struktūra užtikrintų bendrovės pelningumą trumpu ir ilgu laikotarpiu, todėl siekiama, kad lizingo portfelio kredito rizikos lygis būtų tarp žemo ir vidutinio. Kredito rizika valdoma atliekant išsamią kliento analizę prieš suteikiant jam paskolą bei stebint ją po paskolos išdavimo. Visi klientai, kuriems suteikta paskola, turi būti priskiriami konkrečiai rizikos grupei kiekvieną kartą, kai paskola yra atnaujinama arba, jei nenumatyta kitaip, bent vieną kartą per metus. Šioje Lizingo bendrovėje kredito rizika yra įvertinama naudojant kliento / produkto segmento vertinimo balais (angl. *scoring*) ir reitingavimo priemones, skirtas šioms homogeninėms klientų grupėms:

- ✓ didelėms įmonėms;
- ✓ smulkioms ir vidutinėms įmonėms (SVĮ);
- ✓ individualioms įmonėms;
- ✓ veiklą pradedančioms įmonėms;
- ✓ privatiems asmenims;
- ✓ juridinių asmenų nekilnojamojo turto projektams.

Kredito rizikos vertinimas AB „DNB lizinge“ atliekamas taip kaip ir prieš tai išanalizuotoje lizingo bendrovėje, atliekant skolininkų vertinimą naudojant paraiškos vertinimo balais modelį, t.y. pateikiant užpildyti paraišką lizingo gavimui. Įvertinus visus paraiškoje įvardytus faktorius skolininkui suteikimas įvertinimas nuo A+ iki D, kur A+ apibūdinamas aukščiausiu įvertinimu. O esant B ir žemesniam įvertinimui, iš skolininko reikalaujamos užtikrinimo priemonės (laidavimas, vekselis ir pan.). O skolininkas įvertinamas raide D, prašymai dėl lizingo paslaugų suteikimo dažniausiai nėra tenkinami.

Kredito rizikos valdymo požiūriu paskolos privatiems asmenims, kurios nėra nei pradelstos, nei nuvertėjusios, laikomos standartinės rizikos kreditais. Priimant sprendimą dėl paskolų išdavimo individualiems klientams, paskolos yra vertinamos remiantis vertinimo balais priemonėmis. Reitingai lizingo bendrovėje yra susieti su nemokumo tikimybėmis vienerių metų laikotarpiui, kai yra, kad per vienus metus po reitingo nustatymo skolininkas taps nepajėgiu vykdyti savo finansinius įsipareigojimus lizingo bendrovei. Žemos rizikos reitingo kategorijoms (nuo 1 iki 4) nemokumo tikimybė yra intervale 0,00 - 0,75 proc., vidutinės rizikos reitingo kategorijoms (nuo 5 iki 7) ji yra 0,75 - 3,00 proc., aukštos rizikos (nuo 8 iki 12) – daugiau kaip 3,00 proc.

Tačiau AB „DNB bankas“ savo metinėse finansinėse ataskaitose nepateikia duomenų apie gautinų lizingo įmokų kvalifikavimo pagal rizikos rūšis, todėl atlikti skolininkų įsiskolinimų priskyrimo rizikos grupei analizės neįmanoma. Todėl 2.17 pav. pateikiami duomenys apie uždelstas gautinas lizingo įmokas 2007-2011 m.

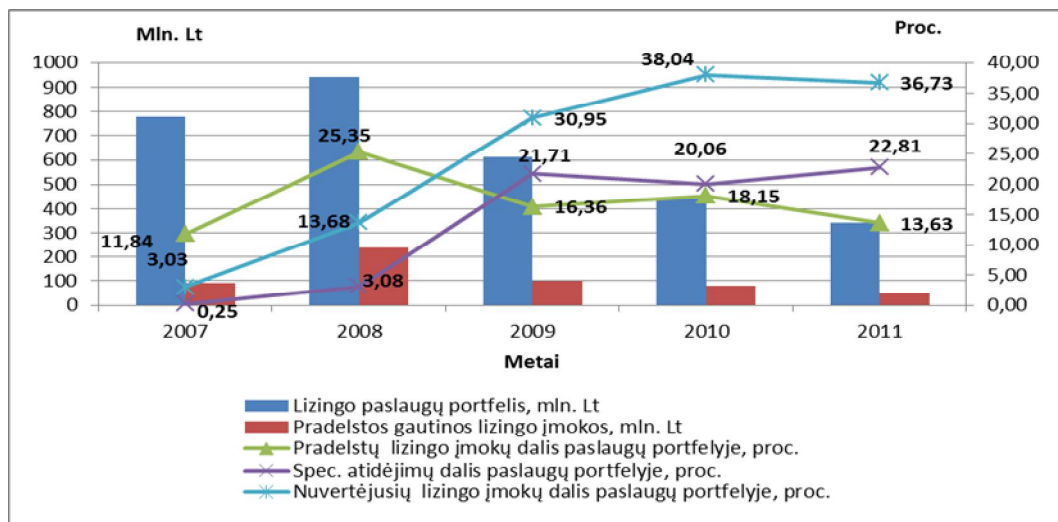

2.17 pav. Uždelstos gautinos lizingo įmokos AB „DNB lizingas“ 2007-2011 m. (mln. Lt).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „DNB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

AB „DNB lizingas“ uždelstos gautinos lizingo įmokos skirstomos skirstoms į: uždelstos iki 3 d., uždelstos 4-40 d., uždelstos 41-90 d., bei uždelstos daugiau nei 90 d. Didžioji dalis uždelstų įmokų sudaro uždelstos iki 3 d. ir vidutiniškai kasmet 69,24 proc. visų uždelstų lizingo įmokų. Tai galima paaiškinti tuo, kad skolininkų įmokų mokėjimų terminai buvo nustatyti paskutinę metų darbo dieną ir dėl nedarbo dienų buvo atidėtas dalies skolininkų įmokų įskaitymas. 2008 m. pastebimas ženklus, net 2,6 karto uždelstų lizingo įmokų padidėjimas, nuo 91,99 mln. Lt (2007) iki 238,54 mln. Lt (2008). Kadangi ši Lizingo bendrovė būdama mažesnio kapitalo orientuojasi į mažmeninio verslo finansavimą, tai prasidėjęs ekonominis nuosmukis, kuris labiausiai paveikė šalies gyventojų ir smulkaus verslo atstovų finansinius pajėgus vykdyti savo finansinius įsipareigojimus, įtakojo uždelstų lizingo įmokų didėjimą 159,31 proc. Tačiau nuo 2009 m. pastebimas tendencingas šių uždelstų įmokų mažėjimas. 2011 m. lyginant su 2008 m. sumažėjo 80,45 proc. Mažiausioji dalis pradelstų, bet nenuvertėjusių gautinų lizingo įmokų visu analizuojamu laikotarpiu yra uždelstos daugiau kaip 90 dienų.

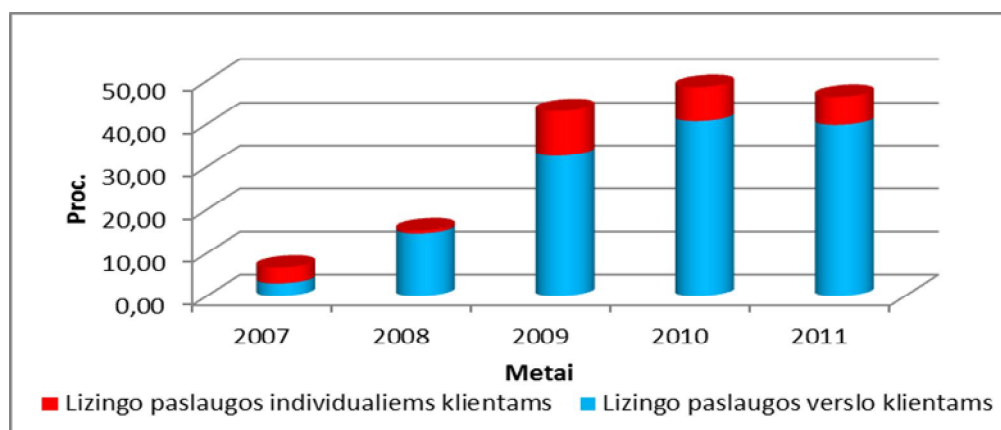
2.18 pav. pateikiami pradelstų, nuvertėjusių įmokų ir specialiųjų atidėjimų rodikliai ir jų kitimas 2007-2011 m. laikotarpiu.

2.18 pav. Pradelstų gautinų lizingo įmokų ir jų dalies, nevertėjusių gautinų lizingo įmokų ir specialiųjų atidėjimų dalies AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelyje dinamika 2007-2011 m. (proc.).
 Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „DNB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Vertinant 2.18 pav. pateiktus duomenis galima teigti, kad analizuojamu 2008 - 2011 m. laikotarpiu pastebimas tendencingas pradelstų gautinų lizingo įmokų ir jų dalies AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelyje sumažėjimas (sumažėjo 11,72 proc. p.), ir 2011 m. sudarė 13,63 proc. lizingo paslaugų portfelio, o kai tuo tarpu 2007 m. jos užėmė net 25,35 proc. bendrojo lizingo portfelio.

Ekonomikos lėtėjimo laikotarpiu specialiųjų atidėjimų dalis bendrame lizingo portfelyje 2007-2009 m. laikotarpiu didėjo (padidėjo 21,46 proc. p.) ir didžiausia specialiųjų atidėjimų dalis pastebima 2009 m. kai sudarė 21,71 proc. 2010 m. sumažėjus šių atidėjimų vertei, 2011 m. lyginant su prieš tai buvusiu laikotarpiu nors ir nežymiai, tačiau padidėjo 2,75 proc. p. Tuo tarpu nuvertėjusių gautinų lizingo įmokų dalis paslaugų portfelyje ženkliai padidėjo iki 2010 m. ir padidėjo 35,01 proc. p. arba 143,82 mln. Lt, ir tik 2011 m. gerėjant ekonominiai šalies padėčiai 1,31 proc. p. sumažėja.

2.19 pav. Nuvertėjusių gautinų lizingo įmokų dalis atitinkamame AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelyje 2007-2011 m. (proc.).
 Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „DNB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Nagrinėjant 2.19 pav. pateiktus duomenis apie AB „DNB lizingas“ nuvertėjusių įmokų pasiskirstymą paslaugų portfelyje pagal pirkėjus, matoma, tapati tendencija kaip ir AB „SEB lizinge“, daugiausia nuvertėjusių gautinų lizingo įmokų fiksuojama verslo klientams suteiktų lizingo paslaugų portfelyje, bei šių įmokų dalis viršijo 40 proc. Nuvertėjusios verslo klientų įmokos iki 2010 m. kasmet didėjusios, tik 2011 m. 0,88 proc. p. sumažėjo ir sudarė 39,85 proc. portfelio. O nuvertėjusių individualių klientų lizingo įmokų dalis 2007-2011 m. laikotarpiu kito 3,69 – 6,53 proc. ribose. Didžiausia šių įmokų dalis buvo 2009 m. - 10,45 proc., o mažiausia 2008 m. 0,69 proc.

2.5.3. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kredito (paslaugų) rizikos vertinimo palyginimas

AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kredito riziką valdo atlikdami visapusišką skolininko analizę tiek prieš priimant sprendimą dėl lizingo paslaugų suteikimo, tiek ir stebint jį po finansavimo suteikimo, t. y. stebimas skolininko mokumas bei analizuojama lizinguojamo turto vertė. Šiose Lizingo bendrovėse kredito rizika yra vertinama naudojant paraiškos vertinimo balais modelį, penkių „C“ vertinimo kriterijus, o AB „DNB lizinge“ individualiems klientams suteiktų lizingo paslaugų kredito rizika vertinama taikant ir kliento/produkto segmento vertinimą balais (*scoring*) ir reitingavimo sistemą. Skolininkų kredito rizika klasifikuojama naudojant rizikos grupes: AB „SEB lizingas“ išskiria 16 rizikos grupių skalę (1 – mažiausia, 16 - didžiausia įsipareigojimų nevykdymo tikimybė), o AB „DNB lizingas“ rizikos reitingo kategorijas, išskirdamas žemos, vidutinės ir aukštos rizikos reitingo kategorijas. Tačiau AB DNB bankas neinformuoja apie lizingo paslaugų pasiskirstymą pagal rizikos grupes. Analizuojant AB „SEB lizingas“ gautinų lizingo įmokų pasiskirstymą pagal rizikos grupes, nustatyta, kad labiausiai rizikingų lizingo sandorių priskiriama 10 grupės, t.y. įprasto verslo prekinis kreditas ir homogeninės grupės (vartojimo kreditai, kredito kortelės, lizingo paslaugos mažoms įmonėms) rizikai (žr. 2.12 pav.). 2007 – 2008 m. laikotarpiu daugiausia buvo 10 rizikos grupės gautinų įmokų, o blogėjant ekonominei situacijai šalyje 2009 – 2010 m. laikotarpiu daugiausia homogeninės grupės rizikai.

Vertinant AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ uždelstų įmokų struktūrą bei jos kitimą galima teigti, kad 2007 – 2008 m. laikotarpiu pastebimas uždelstų gautinų lizingo įmokų didėjimas ir AB „DNB lizinge“ uždelstos įmokos padidėjo net 159,31 proc., o 2009-2011 m. laikotarpiu jų vertė kasmet mažėjo. AB „SEB lizinge“ daugiausia uždelsta mokėti iki 30 d., o mažiausiai vėluojama mokėti virš 60 d., ir tokios uždelstos įmokos vidutiniškai kasmet sudaro 7,05 proc. bendrojo lizingo portfelio šioje Lizingo bendrovėje. O AB „DNB banke“ didžioji dalis uždelstų įmokų susidaro 3 dienų laikotarpyje, kaip jau buvo minėta anksčiau, dėl mokėjimo terminų

nustatymo paskutinę metų darbo dieną ir susidarius nedarbo dienoms, buvo atidėtas kai kurių skolininkų įmokų užskaitymas.

Analizuojant AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo portfelio kokybę apibūdinančių bei kredito riziką įvertinančių rodiklių (pradelstų, nuvertėjusių ir specialių atidėjimų dalis lizingo portfelyje) dinamiką, galima teigti, kad 2008 m. sulėtėjus ekonomikos augimui, išaugus nedarbiui, sumažėjus darbo užmokesčiui, didėjant įmonių bankrotų skaičiui lizingo portfelio kokybė blogėjo.

2.1 lentelė

AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kredito rizikos vertinimo rodikliai 2007-2011 m.

Kredito rizikos vertinimo rodikliai	AB „SEB lizingas“					AB „DNB lizingas“				
	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
Pradelstų lizingo įmokų dalis paslaugų portfelyje, proc.	19,75	18,95	9,25	8,43	5,02	11,84	25,35	16,36	18,15	13,63
Spec. atidėjimų dalis paslaugų portfelyje, proc.	0,34	2,67	15,10	18,47	9,25	0,25	3,08	21,71	20,06	22,81
Nuvertėjusių lizingo įmokų dalis paslaugų portfelyje, proc.	0,39	11,78	33,69	31,71	19,97	3,03	13,68	30,95	38,04	36,73

Saltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis AB „SEB bankas“ ir AB „DNB bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Iš 2.1 lentelėje pateiktų duomenų matoma, kad specialieji atidėjimai AB „SEB lizinge“ didėjo iki 2010 m., o AB „DNB lizinge“ iki 2009 m, tačiau 2011 m. lyginant su prieš tai buvusiu vėl išaugo. AB „SEB lizingas“ didžiausia dalis specialiųjų atidėjimų paslaugų portfelyje buvo 2010 m. kai sudarė 444,7 mln. Lt, o AB „DNB lizingo“ didžiausia specialiųjų atidėjimų vertė buvo 132,45 mln. Lt (2009). AB „DNB lizingas“ turėdamas mažesnę kapitalą, bendrovės lizingo paslaugų portfelis nesiekė 1 mlrd. Lt, kai priešingai nagrinėjamoje AB „SEB banko“ dukterinėje bendrovėje 2008 m. jis viršijo 4,2 mlrd. Lt, tai natūralu, kad suformuotų specialiųjų atidėjimų vertė lyginant su AB „SEB lizingu“ ženkliai mažesnė. Nuvertėjusios lizingo įmokos analizuojamose lizingo bendrovėse užima gana didelę dalį ir ekonominio nuosmukio laikotarpiu viršija 30 proc. ribą, AB „DNB lizinge“ 2010 m. nuvertėjusios įmokos sudarė 38,04 proc. portfelio. Daugiausia nuvertėjusių įmokų fiksuojama verslo klientų paslaugų portfelyje, bei šių įmokų dalis AB „SEB lizinge“ viršijo 35 proc. , o AB „DNB lizinge“ net 40 proc. ribą.

Apibendrinant galima teigti, kad ekonomikos lėtėjimo laikotarpiu lizingo bendrovėse blogėjo paslaugų portfelio kokybė bei didėjo kredito rizika. Visa tai patvirtina pradelstų, nuvertėjusių lizingo įmokų bei specialių atidėjimų dalies bendrame lizingo bendrovės paslaugų portfelyje didėjimas. O labiausiai padidėjo nuvertėjusių lizingo įmokų dalis ir analizuojamose lizingo bendrovėse ekonominio nuosmukio laikotarpiu viršijo 30 proc. ribą, AB „DNB lizinge“ 2010 m. nuvertėjusios įmokos sudarė 38,04 proc. portfelio. Daugiausia nuvertėjusių įmokų fiksuojama

verslo klientų paslaugų portfelyje, bei šių įmokų dalis AB „SEB lizinge“ viršijo 35 proc. , o AB „DNB lizinge“ net 40 proc. ribą.

2.6. Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio ir jį lemiančių veiksnių tarpusavio priklausomybės vertinimas

Atlikus Lietuvoje veikiančių ir Lietuvos bankų asociacijai priklausančių Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio 2007- 2011 m. retrospektyvinę analizę, AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ veiklos (lizingo paslaugų, kredito rizikos vertinimo) palyginamąją analizę nustatyta, kad ekonomikos augimo laikotarpiu buvo aktyviai plėtojamas lizingo paslaugų suteikimas, o šalyje prasidėjus ekonominiam nuosmukiui lizingo srautas 2009 – 2011 m. laikotarpiu sumažėjo 52,87 proc. ir nagrinėjant kitimo tendencijas, pastebima, kad šalies makroekonominiai rodikliai tiesiogiai įtakoja lizingavimo procesą.

Todėl tikslinga išsiaiškinti kokie veiksniai įtakojo AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčiumi.

2.6.1. AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelį lemiančių veiksnių analizė

Tiriant lizingo paslaugų portfeliui įtaką turinčius veiksnius, pasirinkti šie makroekonominiai rodikliai: infliacija (SVKI), nedarbo lygis, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, įmonių investicijos, namų ūkio vartojimo išlaidos, vidutinė palūkanų norma ir įmonių bankrotas. Siekiant nustatyti, kaip šių nepriklausomų kintamųjų pokyčiai paveikė AB „SEB lizingas“ lizingo portfelio pokyčius 2007- 2011 m. laikotarpiu, bei koks statistinis ryšys tarp priklausomojo kintamojo, buvo taikoma porinė koreliacinė ir regresinė analizė. Šios analizės pagalba atskleidžiama kiek glaudžiai susijusios Lizingo bendrovės lizingo portfelio ir nepriklausomų kintamųjų (makroekonominių rodiklių): infliacijos (SVKI), nedarbo lygio, vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, įmonių investicijų, namų ūkio vartojimo išlaidų, vidutinės palūkanų normos bei įmonių bankrotų skaičiaus, laiko eilutės. Siekiant tikslesnės analizės rezultatų naudojami 2007 – 2011 m. ketvirtiniai duomenys, kurie pateikiami 9 priede. Atliktos AB „SEB lizingas“ lizingo portfelio porinės koreliacinės analizės rezultatai pateikiami 2.2 lentelėje.

Lizingo paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų porinė koreliacinės analizės rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	Porinės koreliacinės analizės rezultatai	Išvada
Infliacijos (SVKI) pokytis (X_1)	$r = 0,750$ $t_{fakt} = 4,817$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir infliacijos (SVKI) pokyčio egzistuoja stiprus ryšys. Kadangi $4,817 > 2,101$, tai H_0 atmetama.
Nedarbo lygis (X_2)	$r = -0,746$ $t_{fakt} = -4,752$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir nedarbo lygio egzistuoja stiprus ryšys. Kadangi $ -4,752 > 2,101$, tai H_0 atmetama.
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokeskis (X_3)	$r = 0,211$ $t_{fakt} = 0,916$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ryšys neegzistuoja. Kadangi $0,916 < 2,101$, tai H_0 neatmetama.
Įmonių materialinės investicijos (X_4)	$r = 0,709$ $t_{fakt} = 4,266$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir įmonių materialinių investicijų egzistuoja stiprus ryšys. Kadangi $4,266 > 2,101$, tai H_0 atmetama..
Vidutinė palūkanų norma (X_5)	$r = 0,925$ $t_{fakt} = 10,306$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir vidutinės palūkanų normos egzistuoja labai stiprus ryšys. Kadangi $10,306 > 2,101$, tai H_0 atmetama.
Įmonių bankrotai (X_6)	$r = -0,807$ $t_{fakt} = -5,798$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir įmonių bankrotų egzistuoja stiprus ryšys. Kadangi $ -5,798 > 2,101$, tai H_0 atmetama.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Pagal 11 priede ir 2.2 lentelėje pateikiamus duomenimis galima teigti, kad reikšmingiausi veiksniai, turintys įtakos AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčiams yra infliacijos (SVKI), nedarbo lygio, įmonių materialinių investicijų, įmonių bankrotų skaičiaus (stiprūs ryšys) ir vidutinės palūkanų normos (labai stiprus ryšys), pokyčiai. Tuo tarpu tarp paslaugų portfelio ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio reikšmingo ryšio nenustatyta.

Lyginant AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčių priklausomybę nuo nepriklausomų kintamųjų: infliacijos (SVKI), įmonių materialinių investicijų ir vidutinės palūkanų normos, matyti, kad egzistuoja tiesioginė priklausomybė. Vadinasi, didėjant inflacijai, įmonių materialinėms investicijoms, didėja lizingo paslaugų apimtis ir atvirkščiai, mažėjant šiems rodikliams, mažėja ir paslaugų poreikis. Didėjant vidutinei palūkanų normai (bankuose), didėja ir lizingo paslaugų portfelio apimtis. Didėjant palūkanų normai, skolinimasis iš bankų tampa vis mažiau patrauklus, kadangi didelės palūkanų normos trukdo verslui uždirbti pakankamai pelno, galinčio padengti didelę dalį skolinto kapitalo kainos (Dudzevičiūtė, 2005). Tai gali sukelti ir pavojų, kad skolinimosi kaina gali tapti didesnė už įmonės rentabilumą, todėl didėjančios palūkanų normos bankuose, skatina verslo įmones ir šalies gyventojus ieškoti kitų alternatyvių finansavimo šaltinių, t. y.

Naudotis bankų dukterinių bendrovių teikiama paslauga – lizingu. Tuo tarpu tarp lizingo paslaugų portfelio bei nedarbo lygio ir įmonių bankrotų skaičiaus, pastebima atvirkštinė priklausomybė. Bankrutuojant įmonėms didėja nedarbas, mažėja šalies gyventojų gaunamos pajamos, tuo pačiu mažėja ir lizingo bendrovių skolininkų galimybės mokėti lizingo įmokas. Todėl suprantama, kad šių veiksnių didėjimas, mažina paslaugų portfelio apimtį ir atvirkščiai, mažėjimas – didina lizingo paslaugų portfelį.

Atlikus porinę koreliacinę analizę ir nustatius skirtingą ryšio stiprumą tarp nepriklausomų kintamųjų ir lizingo paslaugų portfelio bei norint rasti tinkamiausią veiksnių kombinaciją, kuri tiksliausiai paaiškina AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčius analizuojamu laikotarpiu, Helvigo metodo pagalba buvo sudarytos visos galimos nepriklausomų kintamųjų kombinacijos (žr. 11 priedą) ir nustatyta, kad geriausia yra keturiasdešimt trečioji regresijos lygtis, apimanti infliacijos (SVKI) pokyčio (x_1), vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio (x_3), įmonių materialinių investicijų (x_4) ir vidutinės palūkanų normos pokyčius (x_5), kadangi šio derinio H_k didžiausias (7,160). Tačiau įvertinus, kad įmonių materialinių investicijų ir vidutinės palūkanų normos pokyčiai tarpusavyje stipriai koreliuoja ($r = 0,819$), siekiant išvengti multikolinerumo problemos, tolimesnės analizės metu bus naudojami x_1 , x_4 , x_5 atrinkti kintamieji.

Nustačius tinkamiausią analizuoti derinį, tikslinga atlikti duomenų su išskirtimis nustatymą bei regresijos modelio prielaidų tikrinimą: autokoreliacijos, multikolinerumo diagnostikos vertinimą. Net ir vienas labai nuo kito besiskiriantis stebėjimas gali radikaliai pakeisti regresijos modelio parametrų įverčius. Siekiant iširti, ar laiko eilutėse nėra išskirčių, kurios gali iškraipyti analizės rezultatus, buvo atlikta išskirčių analizė taikant 3 metodus: skaičiuojant stebėjimo įtakos indeksą (h_j), standartizuotą liekaną (e_i) ir Kuko matą (D_i). Apskaičiuota standartizuota kintamųjų liekana ($|e_j| < 3$) bei apskaičiuotas stebėjimo įtakos indeksas ($h_j=0,4$), ir Kuko matas ($D_j > F_{0,5(3;18)} = 0,819$) parodė, kad išskirčių nėra (žr. 12 priedą).

Autokoreliacija buvo atlikta naudojantis Durbin – Watson testo rezultatais, kai tikrinamas 95 proc. reikšmingumo lygmuo. Remiantis atliktu Durbin – Watson testu nustatyta ($d = 1,410$ $d_u = 1,410$, $d_l = 0,774$ ir tenkinama sąlyga $d_l \leq d \leq d_u$), kad jokių statistinių išvadų daryti negalime, bet naudoti modelį galime (žr. 13 priedą). Multikolinerumo diagnostika atliekama remiantis nykščio taisykle, teigiančia, kad jei porinės koreliacijos koeficientas didesnis už 0,8, tada yra teigiama, kad tarp kintamųjų (x) yra didelis multikolinerumas (priklausomybė), bei skaičiuojant dispersijos mažėjimo daugiklį (VIF). Kintamųjų multikolinerumui nustatyti buvo skaičiuotas dispersijos mažėjimo daugiklis (VIF). Kadangi gauti VIF < 4 (VIF infliacijos (SVKI) pokyčio – 2,398, VIF vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio – 1,218, o VIF vidutinės palūkanų normos – 2,153), galima daryti išvadą, kad kintamieji nėra multikolinerūs (žr. 13 priedą).

Lizingo paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų dauginės regresinės analizės rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	Standartizuotas Beta koeficientas	t	Koreliacijos koeficientas	Koreguotas determinacijos koeficientas
Infliacijos (SVKI) pokytis	0,138	1,011	0,935	0,852
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	0,142	0,074		
Vidutinė palūkanų norma	0,817	6,302		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

2.3 lentelėje pateiktas AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčius veikiančių veiksnių daugialypės regresijos modelis. Gautas daugialypės koreliacijos koeficientas ($r = 0,935$) rodo, kad ryšys tarp kintamųjų yra labai stiprus. Koreguotasis determinacijos koeficientas leidžia teigti, jog atrinkti nepriklausomi kintamieji (infliacija, įmonių materialinių investicijų, vidutinė palūkanų norma) paaiškina 85,20 proc. lizingo paslaugų portfelio sklaidos, vos 14,80 proc. – likę neįvertinti kintamieji. Apskaičiuoti standartizuoti beta koeficientai parodė, jog tarp paslaugų portfelio ir analizuojamų kintamųjų yra tiesioginis ir atvirkštinis ryšys. Didėjant inflacijai, darbo užmokesčiui ir vidutinei palūkanų normai AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelis turėtų taip pat didėti. Nagrinėjant kintamųjų reikšmingumą, galima teigti, kad reikšmingiausias vidutinės palūkanų normos (bankuose) pokytis, o mažiausiai – infliacijos pokyčiai.

Apibendrinant galima teigti, kad AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčiams įtakos turi inflacijos (SVKI), vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir bankinės palūkanų normos pokyčiai. Reikšmingiausiu veiksniu galima išskirti vidutinės palūkanų normos pokytį, nes didėjant skolinimosi kainai bankuose tikėtinas lizingo paslaugų portfelio augimas.

2.6.2. AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelį lemiančių veiksnių analizė

Šiame poskyryje atliekama AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų: inflacijos (SVKI), nedarbo lygio, vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, įmonių investicijų, vidutinės palūkanų normos bei įmonių bankrotų skaičiaus, porinė koreliacinė analizė, gauti rezultatai pateikiami 2.4 lentelėje.

Lizingo paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų porinė koreliacinės analizės rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	Porinės koreliacinės analizės rezultatai	Išvada
Infliacijos (SVKI) pokytis (X_1)	$r = 0,693$ $t_{fakt} = 4,080$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir infliacijos (SVKI) pokyčio egzistuoja pastebimas ryšys. Kadangi $4,080 > 2,101$, tai H_0 atmetama.
Nedarbo lygis (X_2)	$r = -0,579$ $t_{fakt} = -3,006$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir nedarbo lygio egzistuoja pastebimas ryšys. Kadangi $ -3,006 > 2,101$, tai H_0 atmetama.
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (X_3)	$r = 0,392$ $t_{fakt} = 1,807$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ryšys neegzistuoja. Kadangi $1,807 < 2,101$, tai H_0 neatmetama.
Įmonių materialinės investicijos (X_4)	$r = 0,557$ $t_{fakt} = 2,845$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir įmonių materialinių investicijų egzistuoja pastebimas ryšys. Kadangi $2,845 > 2,101$, tai H_0 atmetama.
Vidutinė palūkanų norma (X_5)	$r = 0,862$ $t_{fakt} = 7,315$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir vidutinės palūkanų normos egzistuoja stiprus ryšys. Kadangi $7,315 > 2,101$, tai H_0 atmetama.
Įmonių bankrotai (X_6)	$r = -0,809$ $t_{fakt} = -5,839$ $t_{teor} = 2,101$	Tarp lizingo paslaugų portfelio ir įmonių bankrotų egzistuoja stiprus ryšys. Kadangi $ -5,839 > 2,101$, tai H_0 atmetama.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Labiausiai nepriklausomi kintamieji, veikiantys AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčius: infliacija (SVKI), palūkanų norma ir šių kintamųjų pokytis pasižymi tiesiogine priklausomybe, kai tuo tarpu įmonių bankrotai turi atvirkštinę priklausomybę, t. y. didėjant bankrutavusių įmonių skaičiui, mažėja paslaugų portfelio apimtis. Ir tarp kitų nepriklausomų kintamųjų: nedarbo lygio ir įmonių materialinių investicijų, ir lizingo portfelio pokyčių, pastebimas ryšys, tačiau jis silpnas. Nors tarp vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio (taip kaip ir AB „SEB lizingas“) – ryšio nėra, tačiau Helvigo metodo pagalba pasirinkta keturiasdešimt trečioji veiksnių kombinacija ($H_{43} - 6,9031$) parodė, kad geriausiai AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio tendencijas paaiškina tie patys veiksniai (x_1, x_3, x_4, x_5) kaip ir prieš tai nagrinėtoje lizingo bendrovėje (žr. 15 priedą).

Atlikus duomenų su išskirtimis analizę nustatyta, kad pasirinktas regresijos modelis su atrinktais kintamaisiais (infliacijos (SVKI) pokytis, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis ir vidutinė palūkanų norma) išskirčių neturi, visa tai parodė trijų naudotų metodų rezultatai: stebėjimo įtakos indekso ($h_j < 0,4$), standartizuotos liekanos ($e_i < 3$) ir Kuko mato ($D_j < 0,819$) (žr. 16 priedą).

AB „DNB lizingas“ atliktos autokoreliacijos analizė naudojantis Durbin – Watson testą, esant 95 proc. reikšmingumo lygmeniu, nustatyta ($d=1,326$ $d_u=1,410$, $d_l=0,774$ ir tenkinama sąlyga

$d_l \leq d \leq d_u$), statistinių išvadų daryti negalime, bet toliau naudoti šį modelį galima (žr. 14 priedą). Multikolinerumu šis modelis (kaip ir AB „SEB lizingas“) nepasižymi, nes infliacijos, vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir vidutinės palūkanų normos pokyčių dispersijos mažėjimo daugiklis (VIF) mažesnis už 4 (žr. 17 priedą).

AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčius veikiančių veiksnių daugialypės regresijos modelio rezultatai pateikiami 2.5 lentelėje.

2.5 lentelė

Lizingo paslaugų portfelio ir nepriklausomų kintamųjų dauginės regresinės analizės rezultatai

Nepriklausomi kintamieji	Standartizuotas Beta koeficientas	t	Koreliacijos koeficientas	Koreguotas determinacijos koeficientas
Infliacija (SVKI) pokytis	0,013	0,082	0,915	0,807
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	0,304	2,778		
Vidutinė palūkanų norma	0,841	5,683		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Pagal apskaičiuotą daugialypės koreliacijos koeficientas ($r = 0,915$) galima teigti, kad ryšys tarp kintamųjų yra labai stiprus. Koreguotasis determinacijos koeficientas leidžia teigti, jog atrinkti nepriklausomi kintamieji (infliacija, įmonių materialinių investicijų, vidutinė palūkanų norma) paaiškina 80,70 proc. lizingo paslaugų portfelio sklaidos, o likę neįvertinti kintamieji – 19,30 proc. Apskaičiuoti standartizuoti beta koeficientai parodė, kad nepriklausomiems kintamiesiems (inflacijai, darbo užmokesčiui ir vidutinei palūkanų normai) didėjant, turėtų didėti ir lizingo paslaugų portfelis. Reikšmingiausiu veiksniu galima išskirti - vidutinės palūkanų normos bankuose pokyčius, mažiausiu – infliacijos (SVKI) kitimą.

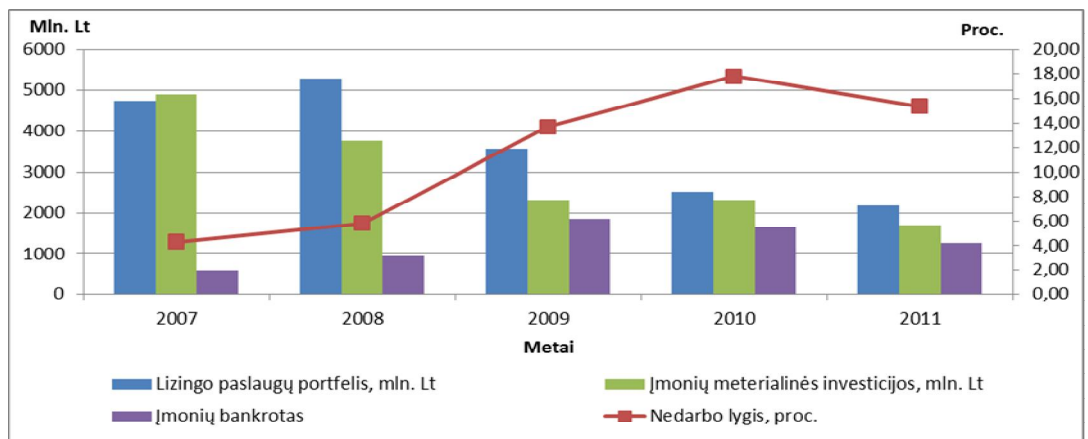
Apibendrinant galima teigti, kad AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčiams įtakos turi tie patys veiksniai, kaip ir AB „SEB lizingas“: infliacijos (SVKI), vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir vidutinės palūkanų normos pokyčiai, tačiau stiprus koreliacinis ryšys pastebimas tik tarp lizingo paslaugų portfelio ir vidutinės palūkanų normos pokyčių.

2.6.3. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelį lemiančių veiksnių palyginimas

Atlikus AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelį lemiančių veiksnių analizę, galima teigti, kad didžiausią poveikį lizingo rinkai turi šie veiksniai: infliacija (SVKI), nedarbo lygis, įmonių materialinės investicijos, vidutinė palūkanų norma ir įmonių bankrotų skaičius. Tiriant

šių veiksnių ir lizingo portfelio ryšį, atliktos porinės koreliacinės analizės rezultatai parodė, kad tarp AB „SEB lizingas“ lizingo portfelio ir infliacijos (SVKI), nedarbo lygio, įmonių materialinių investicijų, įmonių bankrotų skaičiaus egzistuoja stipri priklausomybė, tarp vidutinės palūkanų normos - labai stipri priklausomybė. Tuo tarpu AB „DNB lizingas“ stiprus ryšys egzistuoja tarp lizingo portfelio ir vidutinės palūkanų normos (tiesioginė priklausomybė) ir įmonių bankrotų (netiesioginė priklausomybė) skaičiaus pokyčių, o tarp likusių veiksnių – pastebima priklausomybė. Palūkanų normos ir įmonių bankrotų skaičiaus pokyčiai, atitinkamai paaikškina 84,70 proc. ir 63,20 proc. AB „SEB lizingas“, o 73,40 proc. ir 63,50 proc. AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio sklaidos. Kalbant apie vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio pokyčius, galima teigti, kad 9 proc. paaikškina AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio sklaidos, ir 10,7 proc. – AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio sklaidos.

Svarbiausių, AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio apimties ir jį lemiančių veiksnių: infliacijos (SVKI) pokyčio, nedarbo lygio, įmonių materialinių investicijų, vidutinės palūkanų normos ir įmonių bankrotų skaičiaus kitimo tendencijos, pateikiamos 2.20 ir 2.21 paveiksluose. Lizingo paslaugų portfelis pateikiamas, sujungus AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelius bendrai.

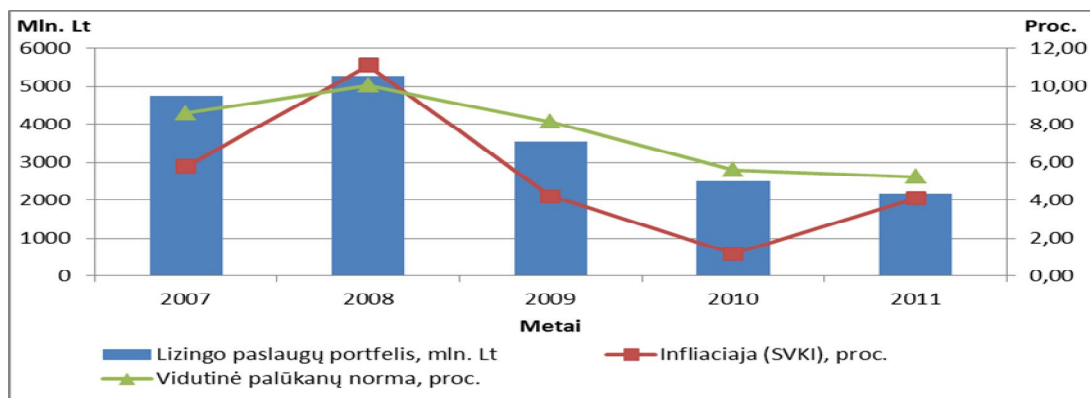

2.20 pav. Lizingo paslaugų portfelio (mln. Lt) ir įmonių materialinių investicijų (mln. Lt), įmonių bankrotų bei nedarbo lygio (proc.) kitimo tendencijos 2007-2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento ir LBA duomenimis.

Iš 2.20 pav. duomenų matyti, kad nuo 2007 iki 2009 m. įmonių materialinės investicijos mažėjo, įmonių bankrotų skaičius didėjo, tik 2010 m. pasirodžius pirmiesiems ekonomikos atsigavimo signalams, rodiklių tendencijos gerėjo, tačiau 2007 m. lygio nesiekė. Tuo tarpu šalyje nedarbo lygis iki 2010 m. kasmet didėjo, 2007 m. kai sudarė 4,3 proc., 2010 m. jis padidėjo 13,5 proc. p. ir nedarbo lygis buvo 17,8 proc. Natūralu, kad dėl prastėjančios ekonominės situacijos dalis įmonių bankrutavo ar buvo priverstos optimizuoti savo veiklą, prasidėjo masiniai atleidimai, mažėjo galimybės įsidarbinti. Mažėjantis darbo užmokestis, augantis nedarbo lygis, skatino gaunamų

pajamų mažėjimą ar net jų praradimą, o tuo pačiu ir skolinimosi įpročius bei skatino Lizingo bendroves imtis konservatyvesnių skolinimo priemonių, mažinančių lizingo paslaugų apimtį.

2.21 pav. Lizingo paslaugų portfelio (mln. Lt) ir infliacijos (SVKI) pokyčio (proc.), vidutinės palūkanų normos (proc.) kitimo tendencijos 2007-2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento ir LBA duomenimis.

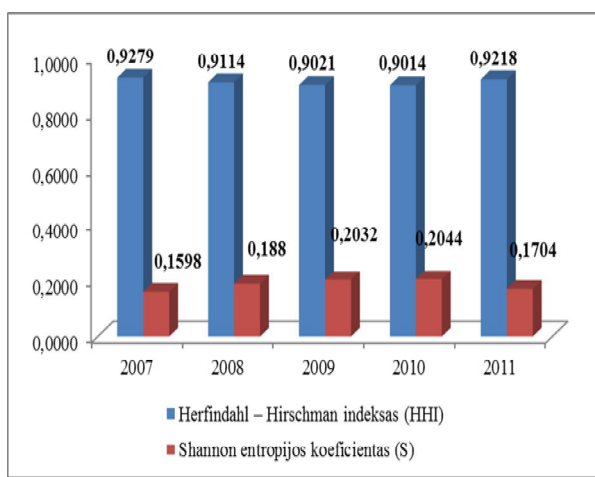
Analizuojamo laikotarpio pradžioje augusi infliacija nuo 2009 m. pradėjo mažėti ir visu analizuojamu laikotarpiu mažiausią tašką pasiekė 2010 m. kai sudarė 1,2 proc. o dėl 2011 m. pakilusių maisto ir energijos kainų, infliacija vėl buvo gana didelė ir siekė 4,1 proc. Kaip matyti iš 2.21 pav. duomenų, 2007 - 2008 m. 1,47 proc. p. išaugusi ir siekusi 10,08 proc. vidutinė palūkanų norma, nuo 2009 m. tendencingai pradėjo mažėti (sumažėjo 4,82 proc. p.) ir 2011 m. pasiekė 5,26 proc. Nors ir ženkliai sumažėjusi palūkanų norma didina lizingo paslaugų paklausą, tačiau dėl kitų veiksnių didesnio poveikio paslaugų portfelis nors ir artėjo iki 2010 m. buvusio, bet 2008 m. lygio dar nesiekė.

Apibendrinant galima teigti, kad AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčiams įtakos turi infliacijos (SVKI), nedarbo lygis, įmonių materialinės investicijos, vidutinės palūkanų normos ir įmonių bankrotų skaičiaus pokyčiai. Tarp šių veiksnių pokyčių ir lizingo paslaugų portfelio egzistuoja glaudi priklausomybė, tačiau veiksnių įtakos stiprumas šiose lizingo bendrovėse skiriasi. Vertinant bendrojo (SEB ir DNB) lizingo portfelio pokyčius įtakojančių veiksnių kitimo tendencijas, nustatyta, kad įmonių materialinės investicijos bei įmonių bankrotų skaičius ima mažėti, vidutinė palūkanų norma vis dar išlieka žema, infliacija (SVKI) 2010 m. pasiekusi 1,2 proc. vėl ima didėti, o nedarbo lygis nors ir 2011 m. sumažėjo 2,4 proc. p., vis dar išlieka aukšto lygio.

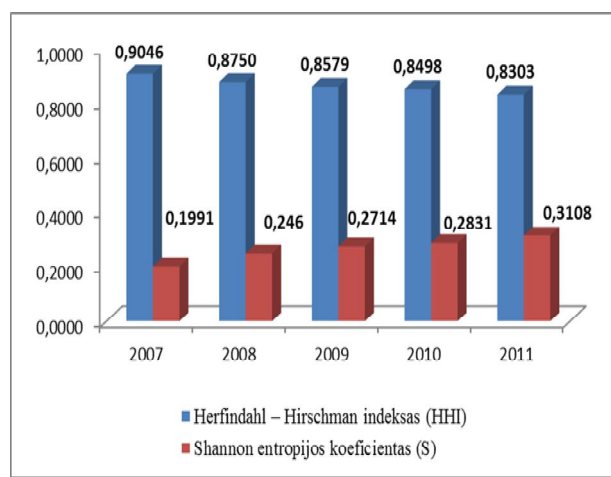
2.6.4. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio diversifikavimo analizė, vertinant kredito riziką

Kredito (paslaugų) rizika gali būti vertinama analizuojant lizingo paslaugų portfelio diversifikaciją. Analizuojant AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ lizingo paslaugų struktūrą ir

dinamiką pastebėta, kad šios lizingo bendrovės skolininkams suteiktų lizingo paslaugų portfelius skirsto pagal kliento grupę į suteiktas lizingo paslaugas verslo ir individualiems klientams. Verslo ir individualių klientams suteiktų lizingo paslaugų apimtys 2007 – 2011 m. laikotarpiu pateiktos 6 priede, o lizingo paslaugų portfelio diversifikavimas pagal kliento grupę pateikiamas 18 priede. Analizuojamų lizingo bendrovių paslaugų portfelio diversifikavimo efektyvumas įvertinamas taikant koncentracijos rodiklius: Herfindahl – Hirschman indeksą (HHI) ir Shannon entropijos koeficientą (S), (žr. 2.1 skyrių). AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelių, diversifikuojamų pagal kliento grupę, gautos HHI ir S koeficientų reikšmės pateikiamos 2.22 a ir b paveiksluose.

a)

b)

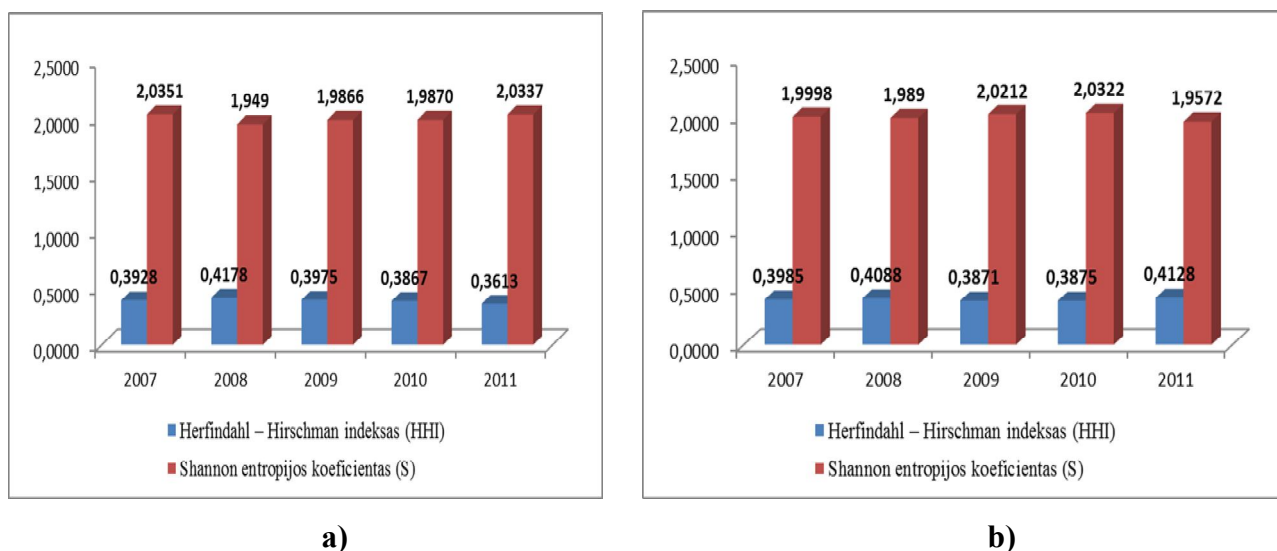
2.22 pav. AB „SEB lizingas“ (a) ir AB „DNB lizingas“ (b) paslaugų portfelio diversifikavimo pagal kliento grupę koncentracijos rodikliai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Analizuojant 2.22 pav. pateiktus koncentracijos rodiklių reikšmės, galima teigti, kad analizuojamos lizingo bendrovės diversifikuodamos paslaugų portfelį pagal lizingo paslaugų suteikimą individualiems ir verslo klientams, kredito rizika išskaidoma gerai, kadangi vertinant HHI rodiklio reikšmės intervalą, kurio apatinis rėžis yra 0,5 ($1/n$, kur n - diversifikavimo kriterijų skaičius), šiuo atveju abiejų lizingo bendrovių rodiklio reikšmė kinta 0,5 – 1. Visu analizuojamu laikotarpiu lizingo paslaugų portfelio koncentracija kito tolygiai, nuo 2008 m. pastebimas tendencingas koncentracijos mažėjimas, HHI koeficiento reikšmės mažėjimas. Tačiau reikia pažymėti, kad AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio diversifikavimas, pagal šiuos du diversifikavimo kriterijus, lyginant su kita analizuojama lizingo bendrove, yra daug efektyvesnis, kadangi 2011 m. HHI rodiklis (SEB lizingas), iki tol tendencingai mažėjęs, padidėjo ir beveik siekė 2007 m. buvusią reikšmę. Todėl galima teigti, kad toks portfelio diversifikavimo būdas AB „SEB lizinge“ nebėra efektyvus, nes pageidaujamos kuo mažesnės HHI rodiklio reikšmės.

O tuo tarpu Shannon entropijos koeficiento reikšmės, priešingai nei HHI, turi būti kuo didesnės. Todėl, vertinant šio rodiklio pokyčius, pastebėta, kad 2007 – 2011 m. laikotarpiu koeficiento reikšmė tendencingai didėjo, tačiau AB „SEB lizingas“ 2011 m. Shannon entropijos koeficientas sumažėjo. Šios lizingo bendrovės diversifikavimo efektyvumo sumažėjimą įtakojo, dėl pasiūlos ir paklausos pokyčių, griežtesnio klientų vertinimo lizingo paslaugų portfelio sumažėjimas 11,37 proc. ir labiausiai 30,56 proc. sumažėjęs individualių klientų finansavimas.

Lizingo bendrovėse lizingo paslaugų portfelis diversifikuojamas ir pagal ekonominės veiklos šakas. Todėl tikslinga įvertinti lizingo paslaugų portfelio diversifikavimo efektyvumą analizuojant suteiktų lizingo paslaugų skirstymą pagal septynias ekonominės veiklos šakas: didmeninė ir mažmeninė pramonė, pramonė, nekilnojamas turtas, transporto sektorius, žemės ūkis ir miškininkystė, statyba ir kitos ekonominės veiklos rūšys. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelių, diversifikuojamų pagal minėtas ekonominės veiklos šakas, Herfindahl – Hirschman indekso ir Shannon entropijos koeficiento reikšmės pateikiamos 2.23 pav. a ir b dalyse.

2.23 pav. AB „SEB lizingas“ (a) ir AB „DNB lizingas“ (b) paslaugų portfelio diversifikavimo pagal ekonominės veiklos šaką koncentracijos rodikliai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Remiantis 2.33 pav. pateikta informacija ir lyginant diversifikavimą pagal ekonominės veiklos šakas su prieš tai nagrinėtu lizingo paskolų diversifikavimu, pagal klientų grupę, galima teigti, kad pastarasis kredito rizikos valdymo būdas daug efektyvesnis. Kadangi, atsižvelgiant į septynis diversifikavimo kriterijus, HHI koeficiento apatinė reikšmė yra 0,143 ir 2007 -2011 m. laikotarpiu, analizuojamų lizingo bendrovių, lizingo paslaugų portfelio koncentracijos rodiklis (HHI) nesiekė 0,5 ir tik vos viršijo 0,4. Tačiau šiuo atveju 2009 m. pastebimas HHI reikšmės padidėjimas tiek SEB, tiek ir DNB lizingo bendrovėse, o AB „DNB lizingas“ 2010 - 2011 m. laikotarpiu šio koncentracijos rodiklio reikšmė ir toliau augo. Vertinant AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio

diversifikavimą pagal ekonominės veiklos šakas, galima teigti, kad nuo 2009 m. iki pat 2011 m. portfelio diversifikavimas tapo daug efektyvesnis, dėl tuo laikotarpiu pasižymėjusio Herfindahl – Hirschman indekso mažėjimo.

Tuo tarpu, pažvelgus į Shannon entropijos koeficiento reikšmes, matoma, kad jos daug didesnės nei diversifikuojant lizingo paslaugų portfelį pagal du diversifikavimo kriterijus (lizingo paslaugas individualiems, ir lizingo paslaugos verslo klientams) ir siekė net 2,03. 2007 – 2008 m. laikotarpiu šio koeficiento reikšmės mažėjo, o 2009 m. tendencingai didėjo, išskyrus AB „DNB lizingas“, kai 2011 m. iš 2,03 rodiklio reikšmė nukrito iki 1,96.

Apibendrinant paslaugų portfelio diversifikavimo analizę, galima teigti, kad kredito (lizingo paslaugų) portfelio rizika priklauso nuo paties paslaugų portfelio diversifikacijos lygio pagal atskiras ekonominės veiklos šakas. Vertinant apskaičiuotus koncentracijos rodiklius, pastebėta, kad paslaugų portfelio diversifikavimas pagal ekonominės veiklos šakas (pagal septynis diversifikavimo kriterijus) geriau prisitaiko prie ekonomikos pokyčių ir daug efektyvesnis kredito (paslaugų) vertinimo būdas.

3. KREDITO (PASLAUGŲ) RIZIKOS LIZINGO BENDROVĖJE TESTAVIMAS NEPALANKIAUSIOMIS SALYGOMIS

Atlikus kredito rizikos įvertinimą lizingo bendrovėse, nustatyta, kad nuostoliai atsirandantys dėl kredito rizikos ypatingai pastebimi ekonomikos nuosmukio periodu. Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu pasikeitusi lizingo paslaugų portfelio struktūra ir kokybė bei lizingo paslaugų portfelio diversifikacijos lygis, įtakojo kredito rizikos atsiradimą lizingo bendrovėse. Natūralu, kad kredito rizikos atsiradimą nulemia didėjantis skolininkų nemokumo lygis bei mažėjantis jų finansinis pajėgumas. J. Pridoknienės (2011) teigimu, skolininko finansinį pajėgumą nulemia vidiniai verslo veiksniai (įmonės vadovų ir darbuotojų veikla, kompetencija, reagavimas į aplinkos pokyčius, verslo krizė, bankrotas) bei išorinės aplinkos veiksniai (makroekonominiai rodikliai, nusakantys šalies ekonominį ir finansinį stabilumą bei pajėgumą). Atlikus veiksmų, t. y. Makroekonominių rodiklių, įtakos koreliacinę ir regresinę analizę, nustatyta, kad kredito rizikos lygis lizingo bendrovėse išaugo atrinktų rodiklių ekonomikos nuosmukio neigiamoje įtakoje. Lizingo bendrovių paslaugų portfelio pokyčiams įtakos turi infliacijos, nedarbo lygio, įmonių materialinių investicijų ir įmonių bankrotų skaičiaus pokyčiai, tačiau reikšmingiausiu veiksmu, geriausiai paaiškinančiu paslaugų portfelio kitimą, galima išskirti – vidutinės palūkanų normos (bankuose) pokyčius, o mažiausiu – vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio dinamiką.

3.1. Kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis metodika

Kredito rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis atliekamas siekiant įvertinti, ar įvykus nepalankiems makroekonominės aplinkos pokyčiams, lizingo bendrovėse pakaks kapitalo, dėl pradelstų ir nuvertėjusių lizingo gautinų įmokų bei specialiųjų atidėjinių augimo, atsiradusiems nuostoliams padengti. Kredito rizikos testavimas atliekamas naudojant makroekonominio scenarijaus analizės metodą, kuris leidžia atlikti keleto vienu metu vykstančių rizikos veiksnių pokytį ir jų tarpusavio priklausomybės įvertinimą bei įvertinti šių pokyčių įtaką lizingo bendrovės skolininkų finansinei būklei ilguoju laikotarpiu. Lietuvos bankas (2008) pažymi, kad testavimas nepalankiomis sąlygomis ypač vertingas norint įvertinant paslaugų portfelio pažeidžiamumą esant nestabiliai arba krizinei šalies situacijai finansų sektoriuje. Lietuvoje kredito rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis, atliekamas remiantis M. A. Segoviano Basurto (2006) modeliu, kuris pagrįstas sąlyginės nuostolio tikimybės (CoPoD) ir suderintos informacijos daugiamačio tankio pasiskirstymą optimizuojančiu (CIMDO) metodais. Šie du metodai leidžia efektyviau negu kiti

statistiniai ar ekonometriniai metodai įvertinti galimą makroekonominių rodiklių poveikį lizingo paslaugų portfelio kredito rizikai, numačius įvairius testavimo scenarijus.

Sąlyginės nuostolio tikimybės metodas (CoPoD) modeliuoja nuostolių tikimybės (PD) empirinius dažnius, apskaičiuodamas juos kaip makroekonominių ir finansinių kintamųjų funkcija (Segoviano Basurto, Padilla, 2006). Nemokumo tikimybių modeliavimas naudojant CoPoD metodą, patobulino makroekonominių rodiklių įtakos skaičiavimą, vertinant nuostolio tikimybę kredito rizikai. Nustačius pagrindinius makroekonominius (nepriklausomus) kintamuosius, labiausiai įtakojusius nemokumo tikimybę, identifikuojami šių kintamųjų parametrai ir gaunama lygtis, leidžianti prognozuoti nuostolių tikimybę esant įvairiems makroekonominiams testavimo scenarijams [55].

Lietuvos bankas (2008) pažymi, kad nepriklausomai nuo nustatyto minimalaus kapitalo, kiekviena kredito įstaiga turi turėti pakankamo dydžio kapitalo rezervą, nenumatytų nuostolių dengimui. Todėl turi būti apskaičiuojamas kapitalo rezervų dydis, kuris reikalingas tam tikros tikimybės nuostoliams padengti, kitaip tariant ekonominis kapitalas. Ekonominis kapitalas nustatomas iš paslaugų portfelio nuostolių skirstinio, kuris sumodeliuojamas naudojant viso lizingo paslaugų portfelio daugiamatį tankį. Portfelio nuostolių skirstinys parodo, kokio dydžio nuostolį lizingo bendrovė gali patirti esant tam tikrai nemokumo tikimybei. Paslaugų portfelio tikėtinas nuostolis apskaičiuojamas pagal tokią formulę:

$$EL = \sum_{n=1}^N [PoD_n \cdot EX_n \cdot LGD_n] \quad (3.1)$$

Čia: N – paskolos portfelį sudarančių paslaugų skaičius, PoD – nemokumo tikimybė, EX – lizingo paslaugos pozicija, LGD – nuostolio dėl skolininko įsipareigojimų neįvykdymo ir pozicijos vertės, esant įsipareigojimų neįvykdymui, santykis.

Lietuvos bankas (2008) finansinio stabilumo apžvalgos priede pažymi, kad netikėtų nuostolių padengimui laikomas ekonominis kredito įstaigos kapitalas (lizingo bendrovėje privalomasis rezervas). Todėl lyginant apskaičiuotą ekonominį kapitalą su kapitalo rezervu, įvertinamas lizingo bendrovės gebėjimas padengti nuostolius įvykus nepalankiems makroekonominiams pokyčiams.

3.2. Kredito rizikos vertinimas nepalankiausiomis sąlygomis ir kapitalo pakankamumo vertinimas

Atlikus Lizingo bendrovių paslaugų portfelio analizę ir įvertinus atsiradusią kredito riziką, galima teigti, kad makroekonominių rodiklių, tokių kaip infliacijos, nedarbo lygio, vidutinio bruto darbo užmokesčio, įmonių bankrotų skaičiaus ir kitų rodiklių neigiami pokyčiai, didina lizingo

bendrovių skolininkų nemokumo tikimybę bei skatina kredito rizikos atsiradimą. Kredito rizikos vertinimas testuojant nepalankiausiomis sąlygomis atliekamas siekiant įvertinti lizingo bendrovės prisiimtą kredito riziką ir kapitalo pakankamumą susidarius nepalankiausiomis sąlygoms šalyje. Vertinant teorinėje dalyje pateiktus veiksnius, kurie gali įtakoti nemokumo tikimybę ir kredito rizikos pokyčius bei remiantis M. A Segoviano Basurto ir P. Padilla (2006) modeliu, atliktas AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kredito rizikos testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Siekiant atrinkti didžiausią įtaką nemokumo tikimybei turinčių kintamųjų derinį, buvo atlikta koreliacinė analizė, kurios rezultatai pateikti 3.1 lentelėje. Nemokumo tikimybė buvo įvertinta kaip pradelstų lizingo įmokų ir lizingo paslaugų santykis (žr. 3.1 lent.)

3.1 lentelė

Nemokumo tikimybės ir makroekonominių rodiklių koreliacijos koeficientai

Nemokumo tikimybė (priklausomas kintamasis)	Nepriklausomi kintamieji					
	Inflacijos (SVKI) pokytis, proc.	Nedarbo lygis, proc.	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	Įmonių materialinės investicijos, mln. Lt	Vidutinė palūkanų norma, proc.	Įmonių bankrotas
	AB „SEB lizingas“					
	0,468	-0,610	0,084	0,802	0,650	-0,465
AB „DNB lizingas“						
	0,195	-0,027	0,537	0,249	0,325	-0,279

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atliktais skaičiavimais.

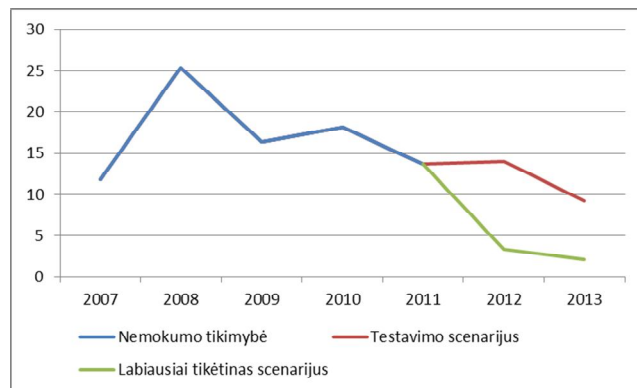
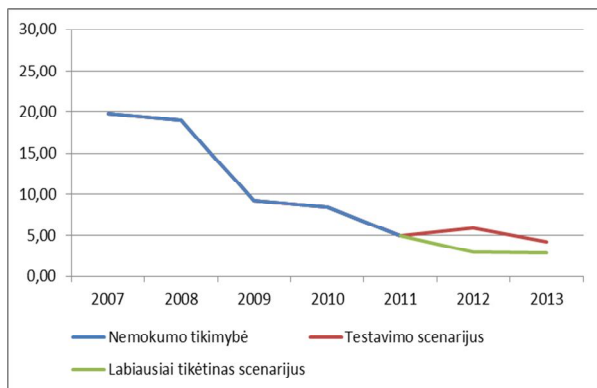
Kadangi nemokumo tikimybės ir nepriklausomų kintamųjų koreliacijos koeficientų reikšmės nėra didelės, tai reikšmingais laikomi tie kintamieji, kurių koreliacijos koeficientai, remiantis AB „SEB lizingas“, didesnis už 0,6. O laikantis prielaidos, kad makroekonominių rodiklių pokyčiai turėtų vienodai įtakoti abi lizingo bendroves, nors AB „DNB lizingas“ kintamųjų koreliacijos koeficientai nesiekia numatyto dydžio, tolimesnei analizei naudojami tie patys nepriklausomi kintamieji, kaip ir AB „SEB lizingas“. Todėl, remiantis 3.1 lentelės ir 19 ir 20 priedų duomenimis, galima teigti, kad didžiausią įtaką, nemokumo tikimybei (pradelstų lizingo įmokų dalis paslaugų portfelyje) ir paslaugų portfelio kokybei, analizuojamose lizingo bendrovėse daro: nedarbo lygio, įmonių materialinių investicijų ir vidutinės palūkanų normos pokyčiai. Nedarbo lygio pokytis turi atvirkštinės priklausomybės pradelstų įmokų dalies procentiniam augimui lizingo bendrovių paslaugų portfelyje, o likusių nepriklausomų kintamųjų pokyčiai pasižymi tiesiogine priklausomybe - didėjant įmonių materialinėms investicijoms ir vidutinei palūkanų normai, turėtų didėti ir nemokumo tikimybė lizingo bendrovėje.

Remiantis testavimo nepalankiausiomis sąlygomis metodika atliekamas tolesnis testavimo nepalankiomis sąlygomis etapas, kurio metu sąlyginės nuostolio tikimybės (CoPoD) metodo

pagalba kuriami, didžiausią įtaką darančių makroekonominių rodiklių scenarijai ir jų šokai (procentinis pokytis palyginti su labiausiai tikėtiniu), taip įvertinant tikėtinų pradelstų lizingo įmokų dydį. Pagal kuriamų scenarijų gaunamus rezultatus galima nustatyti reikalingo kapitalo apimtį, kad būtų galima apsisaugoti nuo galimų nuostolių atsiradimo įvykus nepalankiems makroekonominės aplinkos pokyčiams. Kredito rizikos lizingo bendrovėse testavimas nepalankiausiomis sąlygomis buvo atliktas remiantis 2011 m. makroekonominių rodiklių (nedarbo lygis, įmonių materialinės investicijos ir vidutinė palūkanų norma) kitimo tendencijomis. 2012 m. testavimui buvo taikomas 2 proc. p. nedarbo lygio ir palūkanų normos padidėjimas ir 14,19 proc. įmonės materialinių investicijų sumažėjimo sukrėtimas lyginant su 2011 m., o 2013 m. – lyginant su 2013 m. numatomomis perspektyvomis. 21 priede pateikiami trys pagrindiniai testavimo scenarijai.

Auganti infliacija neigiamai veikia šalies ekonominį aktyvumą, o augantis nedarbo lygis, didelė paskolų gražinimo našta ir sumažėjusios pajamos neigiamai įtakoja lizingo bendrovių skolininkų lizingo sutarčių sąlygų vykdymo galimybes. AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ kredito testavimo nepalankiausiomis sąlygomis buvo pasirinkti 21 priede pateikti ekonominiai sukrėtimai, darant prielaidas, kad 2012 m. nedarbo lygis 3,6 proc. p., vidutinė palūkanų norma 3,12 proc. p. būtų didesnė, o bei įmonių materialinės investicijos 22,69 proc. mažesnės, negu Lietuvos banko, įvairių ekspertų (Swedbank, DBN analitikai) numatytuose 2012 m. prognozėse, ir tokiu būdu yra numatomas pesimistiškesnį rezultatas negu yra labiausiai tikėtinas.

Siekiant įvertinti pasirinktų testavimo scenarijų įtaką 2012-2013 m. nemokumo tikimybei, šiuo atveju pradelstų lizingo įmokų procentui AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelyje, CoPoD metodo pagalba įvertinus makroekonominių rodiklių parametrus, buvo gaunamos lygtys, išreiškiančios nemokumo tikimybių dinamiką. AB „SEB lizingas“ pradelstų įmokų dalis paslaugų portfelyje prognozuojama naudojant tokią lygtį: $Y = -27,320 + 0,939x_2 + 0,007x_4 + 0,853x_5$, o AB „DNB lizingas“ - $Y = -42,860 + 1,789x_2 + 0,006x_4 + 2,218x_5$. Kredito rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis gauti rezultatai pateikiami 3.1 pav. a ir b dalyse.

3.1 pav. AB „SEB lizingas“ (a) ir AB „DNB lizingas“ (b) kredito (paslaugų) testavimas nepalankiausiomis sąlygomis.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atliktais skaičiavimais.

Kredito (paslaugų) rizikos testavimo nepalankiausiomis sąlygomis lizingo bendrovėse rezultatai parodė, kad kylančios vidutinės palūkanų normos, augantis nedarbo lygis bei mažėjančios įmonių materialinės investicijos gali daryti didelę įtaką kredito rizikos augimui lizingo bendrovėse bei lizingo paslaugų portfelio kokybei. Vidutinei palūkanų normai ir nedarbo lygiui pakilus 2 proc. p. bei įmonių materialinių investicijų sumai sumažėjus 14,19 proc., o kitoms sąlygoms nekintant - pradelstų lizingo įmokų dalis paslaugų portfelyje gali reikšmingai padidėti. AB „SEB lizingas“ nemokumo tikimybė gali sudaryti 5,92 proc. (170,63 mln. Lt) paslaugų portfelio 2012 m., arba 4,2 proc. (101,68 mln. Lt) -2013 m, o AB „DNB lizingas“ net 13,99 proc., t.y. 192,44 mln. Lt (2012) ir 160,27 mln. Lt (9,22 proc.) – 2013 m. Tačiau atsižvelgiant į Lietuvos banko bei kitų komercinių bankų analitikų pateikiamas ekonominės raidos perspektyvas, t. y. makroekonominės prognozes be jokių patiriamų šokų, nustatyta, kad pradelstos lizingo įmokos AB „SEB lizingui“ gali sudaryti 25,94 mln. Lt (2012) ir 72,63 mln. Lt AB „DNB lizinge“, ir lyginant su 2011 m. būtų 71,91 proc. mažesnės SEB lizinge, ir 55,76 proc. p. didesnės AB DNB lizinge.

Padidėjus nedarbo lygiui, vidutinei palūkanų normai ir sumažėjus įmonių materialinių investicijų apimčiai, 2012 – 2013 m. išaugus lizingo bendrovių skolininkų kredito rizikai, didėja ir nenumatytų nuostolių tikimybė. Vertinant 2011 m. privalomojo rezervo dydį lizingo bendrovėse nustatyta, kad įvykus nepalankiems makroekonominiams scenarijams, numatyto kapitalo rezervo neužtektų padengti tikėtinus 2012-2013 m. prognozuojamus nuostolius, apskaičiuotus 23 priede. Todėl norint padengti su kredito rizikos padidėjimu atsiradusius 1010,84 mln. Lt nuostolius, AB „SEB lizingas“ turėtų papildomai pritraukti 817,02 mln. Lt, o 2013 m. lyginant su 2012 m., procentinei nemokumo tikimybei sumažėjus 1,72 proc. p., būtų reikalingas 233,23 mln. Lt papildomas kapitalo rezervas. Vis dėlto labiausiai tikėtino scenarijaus atveju lizingo bendrovė sugebėtų padengti atsiradusius nuostolius. Tuo tarpu analizuojant AB „DNB lizingas“ gebėjimą dengti netikėtus nuostolius, pastebima, kad kapitalo rezervas sudaro tik 200 tūkst. Lt, ir 2010 m. padarius pervedimą iš rezervo susidariusių nuostolių dengimui, ir iki 2011 m. pabaigos jis nebuvo padidintas. Todėl šiai lizingo bendrovei, net ir stabilios šalies ekonominės raidos atveju, reikėtų pritraukti -237,41 mln. Lt (2012 m.) ir 175,95 mln. Lt – 2013 m. O testavimo nepalankiausiomis sąlygomis atveju iki 2012 m. ir 2013 m. turėtų būti pritraukta, atitinkamai 2692,15 mln. Lt, ir 1478,27 mln. Lt papildomo kapitalo.

3.3. Veiksnių, įtakojančių lizingo bendrovės paslaugų portfelio pokyčius, testavimas nepalankiausiomis sąlygomis

Atlikus, geriausiai kredito rizikos atsiradimą paaškinančių, numatytų makroekonominių rodiklių 2012-2013 m. pokyčių kiekybinius prognostinius vertinimus, galima įvertinti ir 2012 -

2013 m. lizingo bendrovių paslaugų portfelio pokyčius. Atlikus makroekonominių veiksnių įtakos AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio pokyčiams vertinimą ir remiantis Helvigo metodu, tyrimo metu, nustatyta, kad lizingo bendrovių paslaugų portfelio pokyčiai labiausiai priklausė nuo šių veiksnių: infliacijos (SVKI) (x_1) pokyčio, vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio (x_3) ir vidutinės palūkanų normos (x_5). Veiksnių, įtakojančių lizingo paslaugų portfelio pokyčius testavimo nepalankiausiomis sąlygomis įvertinimui buvo pasirinkta daugialypė regresinė analizė (žr. 2.6.1. ir 2.6.2. poskyrius), ir gauti tokie regresiniai modeliai:

$$\checkmark \text{ AB „SEB lizingas“ - } Y = -1319,014 + 33,504x_1 + 0,882x_3 + 381,065x_5;$$

$$\checkmark \text{ AB „DNB lizingas“ - } Y = -932,433 - 0,714x_1 + 0,43x_3 + 87,389x_5.$$

Vertinant gautus bei analitinėje dalyje pateiktus rezultatus, galima teigti, kad atrinkti nepriklausomi kintamieji (infliacija, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, vidutinė palūkanų norma) paaiškina 85,20 proc. AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio sklaidos, o AB „DNB lizingas“ – 80,70 proc. lizingo paslaugų portfelio sklaidos, likę 14,80 proc. ir 19,30 proc. likę neįvertinti kintamieji.

Remiantis gautais daugialypės regresijos modeliais bei įvairių ekspertų bei Finansų ministerijos pateiktais prognostiniais vertinimais buvo sudaryta 2012 – 2013 m. laikotarpio lizingo bendrovių paslaugų portfelio pokyčio optimistinė (5 proc. gerėjimas), pesimistinė (5 proc. blogėjimas) ir labiausiai tikėtina (numatyta projekcija) prognozė. Finansų ministerija, įvertindama Lietuvos ūkio būklę ir raidos tendencijas, tarpininkaudama su Lietuvos banko, šakinių ministerijų, Statistikos departamento, įvairių mokslinių tyrimų institutų ekspertais, rengia makroekonomikų rodiklių projekcijas.

Atrinkti makroekonominiai rodikliai (x_1 , x_3 , x_5) yra pateikti 24 priede, 3.2 pateikti gauti lizingo paslaugų portfelio rezultatai. Laisvosios rinkos institutas (2012) Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis prognozuoja, kad 2012 m. Lietuvos ekonomika, lyginant su 2011 m. augs lėčiau, o 2013 m. ekonomikos augimas išliks panašus ir sieks 3 proc. Šio instituto ekspertų teigimu, „optimistiškiausiai nusiteikę apklausos dalyviai nedrįsta prognozuoti didesnio nei 4 proc. Lietuvos ekonomikos augimo 2013-aisiais“[45].

Ekonomikos augimo laikotarpiu Lietuvoje nedarbo lygis, sparčiai mažėjęs, šiandien nuolat didėja. DNB banko analitiko M. Jurgelio (2012) teigimu, nors darbo rinkoje pastebimas nemenkas pagerėjimas, tačiau nedarbo rodiklis Lietuvoje išlieka vienu aukščiausių Europos Sąjungoje. Nors ir Finansų ministerija pateikiamoje 2012 m. pagrindinių makroekonominių rodiklių projekcijoje bei DNB banko analitikai prognozuoja, kad 2012 m. nedarbo lygis sumažės iki 13 proc., M. Jurgelis (2012) pažymi, kad dėl artimiausiais metais prognozuojamo lėto šalies ūkio augimo, spartesniu tempu didėjantis darbo našumas neskatina nedarbo mažėjimo, net gi atvirkščiai, ekonomikai plečiantis lėčiau nei didėja darbuotojų našumas, nedarbo lygis gali didėti. Laisvosios rinkos

institutas (2012) prognozuoja, kad nedarbas mažės lėtai, 2012 m. nedarbo lygis Lietuvoje 2012 m. sieks 13,7 proc., o 2013 m. – tikėtina 13 proc. darbo jėgos neturės darbo. M. Jurgelis (2012) pabrėžia, kad aukštą nedarbo lygį šalyje lemia neatitikimas tarp darbuotojų paklausos bei pasiūlos, nelankstus darbo rinkos reguliavimas ir žemos kvalifikacijos darbuotojams mokami maži atlyginimai, kurie dažnai yra per menki, kad iš viso skatintų dirbti. O ir įmonėse pastebimas, vis didėjantis polinkis darbuotojus samdyti ne pilnai darbo dienai (Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos, 2012). Finansų ministerija skelbia, kad vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio (įskaitant individualiąsias įmones) augimas 2012 m. paspartės 0,4 procentinio punkto ir bus 2102,9 Lt, o vidutinė metinė infliacija (pagal suderintą vartotojų kainų indeksą) sudarys 3,1 proc.

3.2 lentelė

**AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“ paslaugo portfelio prognozės
2012-2013 m. (mln. Lt)**

Metai	AB „SEB lizingas“			AB „DNB lizingas“		
	Optimistinė	Labiausiai tikėtina	Pesimistinė	Optimistinė	Labiausiai tikėtina	Pesimistinė
2012	2311,44	2309,40	2283,32	369,13	367,28	317,12
2013	2524,91	2509,97	2509,85	453,62	424,51	398,88

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis atliktais skaičiavimais.

Kaip jau buvo minėta, reikšmingiausias, lizingo paslaugų portfelio pokyčius, įtakojantis veiksnys yra palūkanų normos pokyčiai. Tai vienas iš pagrindinių veiksnių lemiančių paskolų paklausos formavimąsi bankuose, o mažėjant palūkanų normai banke, lizingo bendrovės skatinamos konkurencijos bei siekdamos pritraukti potencialių klientų, taip pat priverstos mažinti palūkanų normas. P. Čiuladas (2012) pastebi, kad palūkanų mažėjimas įgauna pagreitį, ir 6 mėn. trukmės tarpbankinių paskolų litais ir eurais palūkanos siekia žemiausią istorijoje lygį. Laisvosios rinkos instituto ekspertai (2012) tikisi, kad 2012 m. skolinimo kaina ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui sumažės iki 5,4 proc., o 2013 m. net iki 5,2 proc. E. Fuks (2012) pažymi, kad palūkanų normos pasiekusios rekordines žemumas, turėtų išlikti ir artimiausiu metu, todėl manoma, kad neturėtų brangti tiek nauji, tiek ir esami kreditai.

Atlikus lizingo bendrovių paslaugų portfelio 2012-2013 m. testavimą nepalankiausiomis sąlygomis, nustatyta, kad prognozuojamu laikotarpiu numatomas paslaugų portfelio augimas, ir labiausiai apie 26 proc. AB „SEB lizingas“, tačiau tarpusavyje lyginant optimistines, pesimistines ir labiausiai tikėtinas prognozes, didelių augimo ar mažėjimo tempų nepastebima. Labiausiai tikėtino testavimo metu, tikimasi, kad infliacijai (SVKI) sumažėjus 1 proc. p., darbo užmokesčiui padidėjus 2,8 proc. ir vidutinei palūkanų normai nukritus iki 4,5 proc., AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio vertė turėtų padidėti 25,51 proc. nuo 1840 mln. Lt (2011) iki 2309 mln. Lt, o AB „DNB lizingas“

7,39 proc. Analizuojant lizingo paslaugų rinkos optimistines perspektyvas, numčius 5 proc. infliacijos (SVKI) mažėjimą bei vidutinės palūkanų normos kritimą ir 5 proc. darbo užmokesčio augimą, paslaugų portfelis turėtų išaugti 27,13 mln. Lt (DNB lizingas) ir net 1371,44 mln. Lt AB „SEB lizinge“. Tuo tarpu tikintis, ne taip ženkliai gerėjančių makroekonominių rodiklių ir infliacijai pakilus iki 4,3 proc., darbo užmokesčiui sumažėjus iki 1943,60 Lt, o vidutinei palūkanų normai nukritus iki 4,7 proc. AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio vertė lyginant su 2011 m. sumažėtų 7,28 proc. iki 317,12 mln. Lt, o AB „SEB lizingas“ portfelis esant nepalankioms sąlygoms išaugtų 1,24 karto, t.y. iki 2283,32 mln. Lt. Todėl galima, teigti, kad numatomos nepalankios makroekonominės sąlygoms, labiausiai paveiktų mažesnio kapitalo bendrovę. Tačiau remiantis Lietuvos bankų asociacijos pateikiamais 2012 m. IV ketv. duomenimis, galima teigti, kad AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio vertė jau 1,90 proc. viršija pesimistinio testavimo rezultatus ir sudaro 323 mln. Lt., tačiau lyginant su 2011 m. 5,56 proc. vertė mažesnė. Tuo tarpu AB „SEB lizingas“ paslaugų portfelio vertė LBA duomenimis, yra 1690 mln. Lt, t.y. 8,15 proc. mažesnė už 2011 m. buvusią portfelio vertę ir net nesiekia pesimistiniame testavime numatytos vertės.

Analitinėje dalyje buvo ištirta, kad palūkanų normos bankuose pokytis, labiausiai įtakoja lizingo paslaugų portfelio pokyčius, todėl didėjant palūkanų normai banke, ūkio subjektai ieško alternatyvesnių verslo finansavimo šaltinių ir dažniau kreipiamasi į lizingo bendroves. 2012 m. numatomas perspektyvas jau galima pastebėti lizingo rinkoje. LBA prezidentas S. Krapas (2012 m. spalio mėn.) pranešime pažymi, kad pamažu lizingo rinka grįžta į augimo kelią, visa tai rodo naujai pasirašytų lizingo sutarčių finansuojamos sumos augimas 19 proc. Jo teigimu, „lizingo rinka įdomi tuo, kad parodo ne tik investicijų lygio į vertės kūrimo įrankius kitimo tendencijas, bet ir signalizuoja apie poreikį atnaujinti jau naudojamą pagrindines priemones“. Šiuo metu gana sparčiai atnaujinami sunkvežimių ir puspriekabių parkai, pastebėtas 25 proc. traktorių įsigijimo lizingo būdu augimas, taip pat augo miško apdirbimo technikos lizingo portfelis (35 proc.).

Tuo tarpu 2013 m. tikintis nedidesnio nei 4 proc. ekonomikos augimo bei vertinant tiek pesimistines, optimistines ir labiausiai tikėtinas lizingo paslaugų portfelio perspektyvas, portfelio vertė prognozuojamu laikotarpiu, lyginant su 2012 m. padidės vidutiniškai 9 proc. (SEB lizingas) ir 21 proc. – AB „DNB lizingas“. Net ir laikantis pesimistinio varianto, kuriuo remiantis daroma prielaida, kad vertinamų makroekonominių rodiklių pokyčiai klostysis blogesne linkme, negu yra tikimasi, analizuojamų lizingo bendrovių paslaugų portfelis viršys 2011 m. buvusią vertę, ir tai sudarys 16,63 proc. (DNB) ir 36,40 proc. AB „SEB lizingas“.

Atlikus kredito rizikos testavimą nepalankiausiomis sąlygomis ir įvertinus galimų makroekonominių sukrėtimų (šokų) įtaką pradelstų lizingo įmokų vertei, galima teigti, kad esant testavimo scenarijui 2012 m. kredito rizika padidėtų 0,36 proc. p. AB „DNB lizinge“ ir 0,90 proc. p. AB „SEB lizinge“ ir atitinkamai nemokumo tikimybė sudarytų 192,44 mln. Lt ir 170,63 mln. Lt,

o 2013 m. lyginant su 2011 m. rezultatais sumažėtų, tačiau lyginant su tikėtiniu scenarijumi būtų 2 kartus didesnė AB „SEB lizinge“ ir 4,3 AB „DNB lizinge“. Vertinant lizingo bendrovių gebėjimą padengti nuostolius, 2 proc. p. padidėjusius nedarbo lygiu ir vidutinei palūkanų normai bei 14,19 proc. sumažėjus įmonių materialinių investicijų apimčiai, galima teigti, kad AB „SEB lizingas“ privalėtų pritraukti 4,2 (2012) ir 2,2 karto (2013) daugiau papildomo kapitalo, o AB „DNB lizingas“ išskyla būtinybę didinti savo privalomo kapitalo rezervą, kadangi net ir labiausiai tikėtinų perspektyvų atveju turimo kapitalo neužtektų nuostolių dengimui. O veiksmų, įtakančių Lizingo bendrovės paslaugų portfelio pokyčius, testavimas nepalankiausiomis sąlygomis, parodė, kad tikimasi lizingo rinkos atsigavimo, kadangi 2012 m. testavimo rezultatai parodė abiejų lizingo bendrovių paslaugų portfelio augimą, ir 2012-2013 m. laikotarpiu bendra paslaugų portfelio vertė gali sudaryti apie 2652,57 mln. Lt. Lizingo paslaugų augimą leidžia įvertinti ir 2012 m. trijų ketvirčių duomenys, nurodantys, kad naujai pasirašytų lizingo sutarčių finansuojamos sumos, lyginant su 2011 m. tuo pačiu laikotarpiu, išaugo 19 proc., o ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio vertė jau 1,90 proc. viršijo 2012 m. numatytas pesimistines perspektyvas, kuomet tikimasi šios lizingo bendrovės paslaugų portfelio vertės sumažėjimo žemiau 2011 m. lygio.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Atlikus kredito rizikos vertinimo Lizingo bendrovėse teorinių šaltinių analizę ir empirinį tyrimą nustatyta, kad:

Lizingas, vienijantis ilgalaikės nuomos ir kreditavimo elementus, įvardijamas, kaip netradicine finansavimo forma. Lizingas, kaip kreditas prekių ir paslaugų forma, nutolsta nuo kredito, kaip bankinės paskolos, koncepcijos, tačiau finansine prasme lizingo paslaugos yra labai artimas kreditavimui ir ekonominiu požiūriu suprantamos kaip ilgalaikis kreditas prekine forma, kai išnuomos priemonės savininkas už suteiktą daiktinį kreditą gauna iš anksto numatytas palūkanas. Todėl kreditas lizingo bendrovėje turi būti suprantamas ne kaip tiesioginis (piniginis) kreditas, bet kaip kredito substitutas arba lizingo paslaugos. Kiekviena lizingo bendrovė nusprendusi suteikti lizingo paslaugą prisiima tam tikrą riziką patirti nuostolius dėl nemokių skolininkų atsiradimo. Kredito rizika suprantama, kaip tikimybė, kad dėl tam tikrų priežasčių kredito gavėjas negrąžins kredito ar nemokės palūkanų. Todėl kredito rizikos įvertinimas, valdymas bei tinkamas metodų parinkimas yra būtinas pelningam kredito įstaigos veiklos palaikymui. Vienas iš pagrindinių kredito rizikos valdymo būdų – kliento finansinės būklės įvertinimas, naudojant skolininko finansinės būklės vertinimo kriterijus, penkių „C“ metodą bei santykinių rodiklių analizę. Svarbu lizingo bendrovės kliento finansinę būklę įvertinti atsižvelgiant ir į papildomus kriterijus, tokius kaip: ūkio šakos ir konkretaus kliento veiklos padėtį ir perspektyvas, reputaciją ir verslo patirtį bei produkto (paslaugos) paklausą rinkoje, realizacijos galimybes ir konkurencinę aplinką. Mokslinės literatūros šaltinių analizė atskleidė, kad Lietuvoje prasidėjęs ekonominis nuosmukis vienas iš pagrindinių veiksnių, įtakojuusių esminius pokyčius kreditavimo sektoriuje ir tapo dideliu iššūkiu Lietuvos gyventojams ir verslo įmonėms. Šalies ekonominė raida ir skolininkų finansinė būklė, lemia paslaugų portfelio kokybės pokyčius bei patiriamus kredito rizikos nuostolius. Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu lizingo paslaugų portfelio pokyčiams bei kredito rizikos didėjimui įtakos daro darbo užmokesčio mažėjimas, nedarbo lygio bei palūkanų normos, infliacijos didėjimas bei įmonių materialinių investicijų bei bankrutavusių įmonių skaičiaus pokyčiai.

Remiantis, atlikta Lietuvoje veikiančių Lizingo bendrovių lizingo paslaugų portfelio retrospektyvos analize, galima teigti, kad ekonomikos nuosmukio laikotarpiu (2009-2011 m.) paslaugų portfelis mažėjo daugiau nei penktadaliu (52,87 proc.). Lietuvoje didžiausią lizingo rinkos dalį užima stipriausių Lietuvoje veikiančių komercinių bankų (SEB bankas, Swedbank, DNB bankas) dukterinės bendrovės. Remiantis dviejų stambiausių lizingo rinkoje dominuojančių lizingo bendrovių (AB „SEB lizingas“ ir AB „DNB lizingas“) portfelio dinamikos retrospektyvinės analizės rezultatais, galima teigti, kad 2007-2008 m. laikotarpiu vyravęs ekonomikos augimas ženkliai padidino šių dviejų bendrovių paslaugų portfelį, o nuo 2009 m. prasidėjo lizingo rinkos

traukimasis, nors ir 2010 m. išryškėjusi šalies ekonomikos stabilizacija ir 2011 m. augantis eksportas, teigiamai veikė transporto sektorių, bei atsigaunantis vidaus vartojimas – individualių automobilių pardavimus, lizingo paslaugų teikimas mažėjo iki pat 2011 m. Ženklių finansavimo mažėjimą įtakojo mažėjančios gyventojų pajamos, lėtėjanti šalies ekonomika, nekilnojamojo turto kainų nuosmukis, sugriežtėjusios skolinimo sąlygos, visa tai privertė imtis kruopštus skolininkų įvertinimo, taip sumažinant santykį tarp besikreipiančių į lizingo bendroves ir skolininkų, kuriems buvo suteiktos lizingo paslaugos.

Atlikta lizingo bendrovių kredito (paslaugų) rizikos vertinimo 2007-2011 m. analizė leidžia teigti, kad ekonomikos lėtėjimo laikotarpiu lizingo bendrovėse blogėjo paslaugų portfelio kokybė bei didėjo kredito rizika. Visa tai patvirtina pradelstų, nuvertėjusių lizingo įmokų bei specialių atidėjimų dalies bendrame lizingo bendrovės paslaugų portfelyje didėjimas. Labiausiai padidėjo nuvertėjusių lizingo įmokų dalis ir ekonominio nuosmukio laikotarpiu viršijo 30 proc. ribą, AB „DNB lizinge“ 2010 m. nuvertėjusios įmokos sudarė net 38,04 proc. portfelio. Daugiausia nuvertėjusių įmokų fiksuojama verslo klientų paslaugų portfelyje, ir šių įmokų dalis AB „SEB lizinge“ viršijo 35 proc., o AB „DNB lizinge“ net 40 proc. ribą. Reikšmingas ir specialių atidėjimų dalies paslaugų portfelyje augimas ir AB „SEB lizingas“ suformuoti atidėjimų 2007-2011 m. laikotarpiu padidėjo 8,91 proc. p., o AB „DNB lizingas“ net 22,55 proc. p. Tačiau 2011 m. lyginat su 2010 m, jau pastebimos kredito rizikos vertinimo rodiklių mažėjimo tendencijos.

Lizingo bendrovių paslaugų portfelio pokyčius lemiančių veiksnių poveikis įvertinimas atliktus dauginės regresijos analizę. Helvigo metodo pagalba pasirinkta tinkamiausia veiksnių kombinacija (H_{43} – 6,9031 (DNB lizingas) ir 7,160 (SEB lizingas)), kuri parodė, kad geriausiai paslaugų portfelio tendencijas paaiškina infliacijos (SVKI), vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir vidutinės palūkanų normos pokyčiai. Dauginės regresinės analizės metu gauti daugialypės koreliacijos koeficientai (r) 0,935 (SEB lizingas) ir 0,915 (DNB lizingas), rodo, kad tarp atrinktų nepriklausomų kintamųjų (infliacija, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, vidutinė palūkanų norma) ir priklausomojo (lizingo paslaugų portfelis) egzistuoja labai stiprus ryšys, o koreguotasis determinacijos koeficientas (R^2) leidžia teigti, kad šie nepriklausomi kintamieji paaiškina 85,20 proc. AB „SEB lizingas“, o AB „DNB lizingas“ – 80,70 proc. paslaugų portfelio sklaidos, o likę 14,80 proc. ir 19,30 proc. - neįvertinti kintamieji. Reikšmingiausiu veiksnium galima išskirti - vidutinės palūkanų normos bankuose pokyčius, mažiausiu – infliacijos (SVKI) kitimą. Lizingo bendrovių paslaugų portfelio diversifikavimo efektyvumas įtakojo kredito (lizingo paslaugų) portfelio riziką, kuri tiesiogiai priklauso nuo paties paslaugų portfelio diversifikacijos lygio pagal atskiras ekonominės veiklos šakas. Tam apskaičiuoti koncentracijos rodikliai: Herfindahl – Hirschman indeksas (HHI) ir Shannon entropijos koeficientas (S), kurie parodė, kad paslaugų portfelio diversifikavimas pagal ekonominės veiklos šakas (pagal septynis diversifikavimo

kriterijus) geriau prisitaiko prie ekonomikos pokyčių ir daug efektyvesnis kredito (paslaugų) vertinimo būdas, nes HHI koeficiento apatinė reikšmė yra 0,143 ir 2007-2011 m. laikotarpiu, analizuojamų lizingo bendrovių, paslaugų portfelio koncentracijos rodiklis (HHI) nesiekė 0,5 ir tik vos viršijo 0,4. Tačiau vertinant paslaugų portfelio diversifikaciją pagal kliento grupę (individualūs ir verslo klientai) 2011 m. HHI rodiklis AB „SEB lizingas“, iki tol tendencingai mažėjęs, padidėjo ir beveik siekė 2007 m. buvusią reikšmę (0,9218), galima teigti, kad toks portfelio diversifikavimo būdas lizingo bendrovėje nebėra efektyvus.

Remiantis M. A. Segoviano Basurto (2006) modeliu, naudojant CoPoD ir CIMDO skaičiavimo metodologijas atliktas kredito rizikos lizingo bendrovėje testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Atlikus kredito rizikos testavimą ir įvertinus galimų makroekonominių sukrėtimų įtaką pradelstų lizingo įmokų vertei, teigtina, kad esant testavimo scenarijui 2012 m. kredito rizika padidėtų 0,36 proc. p. AB „DNB lizinge“ ir 0,90 proc. p. AB „SEB lizinge“ ir atitinkamai nemokumo tikimybė sudarytų 192,44 mln. Lt ir 170,63 mln. Lt, o 2013 m. lyginant su 2011 m. rezultatais sumažėtų, tačiau atsižvelgiant į tikėtino scenarijaus rezultatus - būtų 2 kartus didesnė AB „SEB lizinge“ ir 4,3 karto AB „DNB lizinge“. Vertinant lizingo bendrovių gebėjimą padengti nuostolius, 2 proc. p. padidėjusius nedarbo lygiu ir vidutinei palūkanų normai bei 14,19 proc. sumažėjus įmonių materialinių investicijų apimčiai, galima teigti, kad AB „SEB lizingas“ privalėtų pritraukti 4,2 (2012) ir 2,2 karto (2013) daugiau papildomo kapitalo, o AB „DNB lizingas“ išskyla būtinybę didinti savo privalomo kapitalo rezervą, kadangi net ir labiausiai tikėtinų perspektyvų atveju, turimo kapitalo neužtektų nuostolių dengimui. O veiksnių, įtakančių Lizingo bendrovės paslaugų portfelio pokyčius, testavimas nepalankiausiomis sąlygomis, parodė, kad tikimasi lizingo rinkos atsigavimo, kadangi 2012 m. testavimo rezultatai parodė abiejų lizingo bendrovių paslaugų portfelio augimą, dėl atsigaujančios ekonomikos, mažėjančio nedarbo lygio, didėjančio darbo užmokesčio, ir 2012-2013 m. laikotarpiu bendra paslaugų portfelio vertė gali sudaryti apie 2652,57 mln. Lt. Lizingo paslaugų augimą leidžia įvertinti ir 2012 m. trijų ketvirčių duomenys, nurodantys, kad naujai pasirašytų lizingo sutarčių finansuojamos sumos, lyginant su 2011 m. tuo pačiu laikotarpiu, išaugo 19 proc., o ir AB „DNB lizingas“ paslaugų portfelio vertė jau 1,90 proc. viršijo 2012 m. numatytas pesimistines perspektyvas, kuomet tikimasi šios lizingo bendrovės paslaugų portfelio vertės sumažėjimo žemiau 2011 m. lygio.

Atlikus kredito rizikos vertinimą Lizingo bendrovėse, galima pateikti tokias rekomendacijas:

- ✓ Lizingo bendrovės turėtų diversifikuoti paslaugų portfelį išskiriant daugiau diversifikavimo kriterijų, ypač reikėtų išplėsti paslaugų portfelio skaidymą atsižvelgiant į kliento grupę.
- ✓ Greta nuolatinių lizingo bendrovės patiriamų rizikų vertinimo skaičiavimų, siūloma atlikti kredito rizikos testavimą nepalankiausiomis sąlygomis ir standartinio, galimo ir blogiausio scenarijaus analizės pagalba išsamiai įvertinti kapitalo rezervo pakankamumą bei numatyti jo

poreikį neįprastų nuostolių atlyginimui. Dėl vis besitęsiančio ekonominio nuosmukio, testavimas nepalankiausiomis sąlygomis turėtų būti atliekamas dažniau nei kartą metuose.

✓ Lizingo bendrovėse turėtų būti skiriama daugiau dėmesio vidinio skolinimo tvarkai, kai skolinama su lizingo bendrove susijusiems asmenims, numatant tam tikrą limitų dydį, kad taip būtų galima išvengti galimos kredito rizikos.

LITERATŪRA

1. Ahmed, A., Kays, B. Amornsawadwatana, S. (2007). A review of techniques for risk management in projects . *An International Journal*. Vol. 14. No. 1.
2. Adamonienė, A., Makutėnienė, D., Trifonova, J. (2008). Smulkaus ir vidutinio verslo kaimo vietovėse finansavimo galimybės ir ypatumai. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-01]. Prieiga per internetą: < <http://baitas.lzuu.lt/~mazyllis/julram/14/5.pdf>>.
3. Angelini, E., Tollo, G., & Roli, A. (2008). A Neural Network Approach for Credit Risk Evaluation. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-09-01]. Prieiga per internetą: <http://www.dec.unich.it/workingPaper/2006/___022006.pdf>.
4. Aniūnas, P., Nedzveckas, J., Krušinskas, R. (2009). Variance-Covariance Risk Value Model for Currency Market, *Inžinerinė Ekonomika*, (1): 18–27.
5. Baltrukonytė, Ž. (2000). Nekilnojamojo turto lizingas: problemos ir perspektyvos. *Verslas, vadyba ir studijos 2000*, 12-17.
6. Baršauskas, P., Šarapovas, T., Cvilikas A. (2007). Kredito rizikos pasireiškimo lizingo sektoriuje specifika ir vertinimo problemos. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 41, 20-34.
7. Bessis, J. (1998). Risk management in banking. John Willey & Sons. Inc.
8. Boguslauskas, V., Mileris, R. (2009). Estimation of credit risk by artificial neural networks models. *Inžinerinė ekonomika*, 4, 7-14.
9. Braendeland, G., Refsdal, A., Stolen, K. (2010). Modular analysis and modeling of risk scenarious with dependencies. *The Journal of Systems and Software*. No. 83.
10. Brazaitis, Z., Subačienė, R. (2006). Naujai apie įmonių veiklos analizę. *Ekonomika*. Nr. 73, p. 111 – 113.
11. Bikas, E., Čepienė, I., Jasienė, M. (2007). *Pinigai. Kreditas. Valstybė finansai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
12. Block, S. B., Hirt, G. A. (2002). *Foundations of Financial Management (Tenth edition)*. International edition: The McGraw-Hill Companies, Inc.
13. Buckiūnienė, O. (2005). *Ūkio subjektų finansai*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
14. Chung, E. (2009). Buying or leasing business premises – pros and cons. *Keeping Good Companies*, t. 61, 622 – 624.
15. Citavičiūtė, A. (2005). Kreditų portfelio rizikos valdymas. Magistro darbas. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-09-01]. Prieiga per internetą: < http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2005~D_20050603_130136-54323/DS.005.0.02.ETD>.

16. Čiburienė, J., Pabijanskas, D. (2004). Neapibrėžtųjų skaičių panaudojimo galimybės finansiniam investicinių projektų vertinimui. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 31.
17. Čiulada, P. Tarpbankinių palūkanų mažėjimas toliau džiugina skolininkus [interaktyvus] [žiūrėta 2012-09-01]. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/article/2012/10/18/pinigai-skolinimuisi-pinga>>.
18. Debelle, G. (2004). Macroeconomic Implications of Rising Household Debt. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.bis.org/publ/work153.pdf>>
19. Dainauskienė, I. (1996). *Lizingas*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
20. Danys, A., Milašauskas, T. (2000). *Lizingas*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
21. DeYoung, R., Glennon, D., Nigro, P. J. (2006). Borrower - Lender Distance, Credit Scoring, and the Performance of Small Business Loans. *FDIC Center for Financial Research Working Paper No. 2006-04*.
22. DNB bankas (2012). Lietuvos ekonomikos perspektyvos [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.dnb.lt/Dokumentai/lep2012_lt.pdf>.
23. Dudzevičiūtė, G. (2006). Bankininkystės sektoriaus poveikis ekonomikos augimui: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Verslas: teorija ir praktika*. t. VII, Nr. 2., 128-135.
24. Dullmann, K., Masschelein, N. (2006). Sector Concentration in Loan Portfolio and Economic Capital. Deutsche Bundesbank. *Discussion Paper, Series 2: Banking and Financial Studies*, No. 9.
25. Džikevičius, A. (2005). Valiutinių pozicijų portfolio rinkos rizikos vertinimo metodų lyginamoji analizė. *Tiltai*. Nr. 2.
26. Hübner, G. (2004). The Credit Risk Components of a Swap Portfolio. *Wiley Periodicals, Inc*, t. 1, 93-95.
27. Fuks, E. Pinigai pigūs kaip niekada [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-20]. Prieiga per internetą: <<http://verslas.delfi.lt/verslas/pinigai-pigus-kaip-niekad.d?id=59463679#ixzz2F6OFbvY>>.
28. Freitakas, E. (2006). *Įmonių kreditingumo vertinimas*. Kaunas, p. 6.
29. Freitakas, E., (2010). The impact of the banking system on the economic growth. *Tiltai*, 2, 41-48.
30. Gagilaitė, N. (2008). Duomenų gavybos technologijų taikymas, sudarant kredito rizikos vertinimo modelius [interaktyvus] [žiūrėta 2012-09-01]. Prieiga per internetą: <http://www.vgtu.lt/upload/leid_konf/galilaite_334-340.pdf>.
31. Gallo, C., Letizia, C., Stasio, G. (2006). Artificial neural networks in financial modelling. *Research Gate*, 1-21.

32. Garškaitė, K. (2008). Įmonių bankroto prognozavimo modelių taikymas. *Verslas: teorija ir praktika*, 9(4): 281–294.
33. Giesecke, K. (2004). Credit Risk Modeling and Valuation: an Introduction // Credit Risk: Models and Management, Vol. 2.
34. Girdžiūtė, L., Slavickienė, A. (2011). Žemės ūkio rizikos ir jų vertinimo modeliai. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2011. Nr. 3 (27). Research papers.
35. Greuning, H., Bratanovic, S. B. (2000). Analysing Banking Risk. A Framework for Assessing Corporate Governance and Financial Risk Management. *Word Bank*.
36. Gupton G. M., Stein R. M. (2002). LossCalc™: Moody's Model for Predicting Loss Given Default (LGD). Special Comment.
37. Hamerle, A., Liebig, T., Rosch, D. (2003). *Credit risk factor modeling and the Basel II IRB approach*. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-09-01]. Prieiga per internetą: <<http://epub.uni-regensburg.de/8241/1/hamerle1.pdf>>.
38. Yim, J., Mitchell, H. (2005). A comparison of corporate distress prediction models in Brazil: hybrid neural networks, logit models and discriminant analysis. *Nova Economia Belo Horizonte (1)*, 73-93.
39. Yu, L., Wang, S., & Lai, K. K. (2008). Credit Risk Assessment with a Multistage Neural Network Ensemble Learning Approach. *Expert Systems with Applications*, 34(2), 1434-1444.
40. Jasevičienė, F., Valvonis, V. (2003). Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika. *Pinigų studijos*, 1, 23-49.
41. Jasienė, M., Laurinavičius, A. (2009). Kredito rizikos valdymo įmonėse problemos ir jų sprendimo būdai. *Verslas: teorija ir praktika*. 10(1), 15–29.
42. Jones, D., Mingo, J. (1998). Industry Practices in Credit Risk Modeling and Internal Capital Allocations: Implications for a Models-Based Regulatory Capital Standard. *Economic Policy Review* 51(2).
43. Juodka, R. (2006) *Kredito rizika: teisinės jos mažinimo priemonės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
44. Jurevičienė, D. (2008). Asmeninių finansų pagrindai. Vilnius: Technika.
45. Jurevičienė, D., Čeponytė, Z. (2008). Paskolos. Finansinių paslaugų vadovas [interaktyvus] [žiūrėta 2012-11-12] Prieiga per internetą: < <http://www.vartotojai.lt/index.php?id=1551>>.
46. Kaleininkaitė, L., Trumpaitė, I. (2007). Verslo rizikos valdymas ir jo tobulinimas. *Verslas: teorija ir praktika*, 3, 176–181.

47. Kamienas, I., Valvonis, V. (2004). Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti. *Pinigų studijos*, 1, 5-30.
48. Kancerevyčius, G. (2004). *Finansai ir investicijos*. Kaunas: Smaltijos leidykla
49. Kasputytė, V., Žaltauskienė, N. (2005). Lietuvos bankininkystės sistemos problemos [interaktyvus] [žiūrėta 2012-07-30]. Prieiga per internetą: < http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2004/Finansai/Kasputyte_Vita.htm> .
50. Katkus, V. (2000). *Šiuolaikinės bankininkystės principai*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
51. Kausteklienė, I. (2006). Įmonės investicijų projektų rizikos vertinimo metodų taikymo galimybių .51. tyrimai. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-08-01]. Prieiga per internetą: < http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2006/finansai/inxex.html>.
52. Koch, T. W., MacDonald, S. S. (2008). *Bank Management*. 4th edition. – USA: The Dryden Press.
53. Kropas, S., Čiapas, L., Šidlauskas, G., Vengraitis, D. (1998). *Banko finansų valdymas*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
54. Kropas, S. (2009). Lietuvos bankininkystė: mitai ir tikrovė [interaktyvus] [žiūrėta 2012-09-01]. Prieiga per internetą: <http://www.lba.lt/go.php/lit/Lietuvos_bankininkyste_mitai_ir_tikrove/48/1> .
55. Kropas, S. (2012). Rugsėjo mėnesio bankų veiklos statistinių rodiklių komentarai [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-01]. Prieiga per internetą: < http://www.lba.lt/go.php/lit/LBA_prezidento_S_Kropo_rugsejo_menesio/508/1>.
56. Kuršelytė, D. (2012). Kredito rizikos valdymo modelis kredito unijoje. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-08-01]. Prieiga per internetą: <http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2012/JM_2012_straipsniu_rinkinys.pdf>
57. Laisvosios rinkos institutas (2012). 30-asis Lietuvos ekonomikos tyrimas [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/pranesimai_spaudai/30_asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas/6700;from_topic_id;5091>.
58. Lakštutienė, A. (2008). Correlation of the indicators of the financial system and gross domestic product in European Union countries. *Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics*(3), 7-18.
59. Lakštutienė, A., Breikerytė, A., Rumšaitė, D. (2009). Stress testing of credit risk Lithuania Banks under simulated economical crisis environment conditions. *Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics* (5), 15-25.
60. Laskienė, D. (2003). Verslo rizikos valdymo modelis. Daktaro disertacija, p. 119.

61. Leipus, R., Valužis, M. (2006). Kredito rizika kaip pasirinkimo sandoris. *Pinigų studijos*, 1, 36-59.
62. Lietuvos bankas. 2008 m. rugsėjo 25 d. Nutarimas dėl vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatų [interaktyvus] [žiūrėta 2012-08-20]. Prieiga per internetą: < http://www.lb.lt/valdyb_nutar_149_2>.
63. Lietuvos bankas (2008). Finansinio stabilumo apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-05]. Prieiga per internetą: < http://www.lb.lt/fsa_2008_2>.
64. Lietuvos bankas (2009). Finansinio stabilumo apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/fsa_2009_2>.
65. Lietuvos bankas. 2010 m. gruodžio 23 d. Nutarimas dėl testavimo nepalankiausiomis sąlygomis nuostatų patvirtinimo [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-08]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/del_lietuvos_banko_valdybos_2007_m_spalio_11_d_nutarimo_nr_133_del_testavimo_nepalankiausiomis_salygomis_bendruju_nuostatu_patvirtinimo_pakeitimo>.
66. Lietuvos bankas (2011). Finansinio stabilumo apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.lbank.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_2011>.
67. Lietuvos bankas (2012). Finansinio stabilumo apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-05]. Prieiga per internetą: < http://www.lb.lt/finansinio_stabilumo_apzvalga_2012>.
68. Lileikienė, A. (2002). Finansinių sprendimų rizikos įvertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 51-53.
69. Lisauskas, V. (1995). Finansinių institutų rizika ir kai kurie jos klasifikavimo aspektai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 1, 95-101.
70. Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė: informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas*. Vilnius: TEV leidykla. p. 181.
71. Mackevičius, J. (2006). Finansinių santykinų rodiklių skaičiavimas ir grupavimas. *Ekonomika*. Nr. 75, p. 20 – 31.
72. Mačerinskienė, I., Ivaškevičiūtė, L. (2000). Banko paskolų portfelio valdymo tyrimo metodologiniai aspektai. *Socialiniai mokslai*, 5 (26).
73. Malik, M., Thomas, L. (2006). Modelling Credit Risk of Portfolio of Consumer Loans. *Journal of the Operational Research Society*, No 61, 411-420.
74. Martinaityte, E. (2008). Globalisation and financial markets size limits: credit riskmanagement aspects. *Intelektinė ekonomika*, 2(4), 52-58.
75. Martinkus, B., Žilinskas, V. (2008). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
76. Mileris, R. (2009). Statistinių kredito rizikos vertinimo modelių efektyvumo analizė. *Ekonomika ir vadyba*, 14, 1156-1162.

77. Min, J. H., & Lee, Y. C. (2008). A Practical Approach to Credit Scoring. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-09-01]. Prieiga per internetą: <<http://iceb.nccu.edu.tw/proceedings/2004/Paper/EN152-paper.pdf>> .
78. Mizaras, V. (2000). Lizingo sutarties sampratos aiškinimas pagal Civilinį kodeksą. *Justitia*, 1-2 (43-44), 3.
79. Neuberger, D., Rätke-Döppner, S. (2012). Leasing by small enterprises. *Thünen-Series of Applied Economic Theory. Thünen-Reihe Angewandter Volkswirtschaftstheorie*, Working Paper No. 122.
80. Newbold, P., Carlson, W. L., Thome, B. M. (2003). *Statistics for Business and Economics*. USA:New Jersey.
81. Nijanike, K. (2009). The Impact of Effective Credit Risk Management of Bank Survival. *Annal Soft the University og Petrosani. Economics*, no 9 (2), 173-184.
82. Paleologo, G., Elisseff, A., & Antonini, G. (2010). Subagging for Credit Scoring Models. *European Journal of Operational Research*, 201(2), 490-499.
83. Pridoknienė, J. (2011). Prekinio kredito rizikos veiksnių vertinimas: rytų ir vakarų rinkų rizikingumas eksportuotojo požiūriu. *Ekonomika ir vadyba*: 2011.16, 273-279.
84. Purlys, Č. (2001). Įmonių bankroto prevencijos sistemos kūrimas Lietuvoje. *Ekonomika*, 53, 75–91.
85. Psillaki, M., Tsolas, I. E., & Margaritis, D. (2010). Evaluation of Credit Risk Based on Firm Performance. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-08-25]. Prieiga per internetą: <<http://195.220.190.138/Colloques/NFI/Papers/PapierOnLine/PsillakiAlii.pdf>>.
86. Ramanauskas, T. (2005). Bankų kreditų didėjimas makroekonominiu požiūriu. *Pinigų studijos*, 3, p. 78-97.
87. Ramonas, K. (2002). Komerciniai bankai ir jų priežiūros raida Lietuvoje. *Lietuvos bankas: Pinigų studijos*, 3, 5-26.
88. Ramos, J. A. S., Staking, K. B., Calle, A. A. (2000). *Finacial Risk Management. practical Approach for Emerging Markets*. Inter – American Development Bank.
89. Rasche, T. (2001). Risk Analysis Methods – a Brief Review. *The University of Queensland. Mineral Industry Safety and Health Center (MISHC)*.
90. Rugenytė, D., Menciūnienė, V., Dagilienė, L. (2010). Bankroto prognozavimo svarba ir metodai. *Verslas: Teorija ir praktika*. 2010 11(2): 143–150.
91. Rutkauskas, A. V., Dudzevičiūtė, G. (2005). Foreign Capital and Credit Market Development: the case of Lithuania. *Business Economics and Management*, No 4, Vol VI, p. 240.

92. Satchidananda, S. S., Simha, J. B. (2006). Comparing decision trees with logistic regression for credit risk analysis. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-09-01] Prieiga per Internetą: <http://www.abibasystems.com/white_paper/credit_risk.pdf>.
93. SEB bankas (2012). Lietuvos makroekonomikos apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-05] Prieiga per Internetą: <<http://www.seb.lt/pow/wcp/seblt.asp>>.
94. Summers, B., Wilson, N. (2003). Trade Credit and Customer Relationships. *Managerial and Decision Economics* 24, 439-455.
95. Schmit, M. (2003). Credit Risk in the Leasing Industry. [interaktyvus] [žiūrėta 2012-07-30] Prieiga per internetą: <http://www.leaseurope.org/pages/Studies_and_Statements/Studies/PDLGDFINAL.pdf>.
96. Shachmurove, Y. (2002). Applying Artificial Neural Networks to Business, *Economics and Finance*. Penn CARESS Working paper, 1-47.
97. Shunin, Y.N. (2005). Neural Networks Modelling Of Business Situations And Decision-Making Analysis. *Computer modeling and new technologies* (2), 17-26.
98. Smalenskas, G. (2008). *Finansai*. Vilnius: Homo liber.
99. Statistikos departamentas. Rodiklių duomenų bazė [interaktyvus] [žiūrėta 2012-10-10]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1600>>.
100. Startienė, G., Remeikienė, R. (2007). Methodology of Business Risk Analysis and its Practical Application in the Enterprises Working in the Global Market. *Inžinerinė Ekonomika*, No 3(53), 7-16.
101. Streckytė, L. (2002). Kredito rizikos valdymas komerciniame banke. Magistro darbas [interaktyvus] [žiūrėta 2012-08-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/kredito%20rizikos%20valdymas%20komerciniam%20banke%202002.pdf>>.
102. Steckytė, L., Džikevičius, A. (2003). Kredito rizika ir jos valdymas komerciniame banke [interaktyvus] [žiūrėta 2012-08-21]. Prieiga per internetą <<http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/kredito%20rizika%20ir%20jos%20valdymas%202003%20su%20LS.pdf>>.
103. Swedbank bankas (2012). Makroekonomikos apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-16]. Prieiga per internetą: <http://www.swedbank-research.com/lithuanian/ekonomikosapzvalga/2012/q1_2/swedbank_ekonomikos_apzvalga_lietuva_2012_m._balandis.pdf>.
104. Šarkinas, R. (2008). Pasaulio finansų krizės pamokos Lietuvai. *Pinigų studijos*, 2008/2, 93-96.

105. Tal, B. (2003). Background Information on Neural Network Based System of Leading Indicators. *Economics & Strategy*, 1-4.
106. Thonabauer, G., Nosslinger, B. (2004). *Rating Models and Validation: Guidelines on Credit Risk Management*. Vienna: Oesterreichische Nationalbank.
107. Treigienė, D. (2010). *Investicijos*. Vilnius: Technika.
108. Tvaronavičienė, M. (2001). Įmonių bankroto proceso ekonominio efektyvumo didinimo kryptys. *Ekonomika*, 54, 135–143.
109. Twala, B. (2010). Multiple Classifier Application to Credit Risk Assessment. *Expert Systems with Applications*, 37(4), 3326-3336.
110. Urniežius, R. (2002). *Rizika*. Vilnius: Mintis.
111. Vageris, R. (2005). *Rizikos analizės vadovas*. Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, p. 160.
112. Valvonis, V. (2004). Kredito rizikos valdymas banke. *Pinigų studijos*, 4, 57-82.
113. Valvonis, V. (2004). Kredito rizikos valdymas banke [interaktyvus] [žiūrėta 2012-07-26]. Prieiga per internetą: <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/DB/LB/LB_pinigu_studijos/Pinigu_studijos_2004_04_04.pdf> .
114. Valvonis, V. (2006). Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolos ir skolininko rizika. *Pinigų studijos*, 2006/1.
115. Vaškelaitis, V. (2003). *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas: teorija ir praktika*. Vilnius: Mokslotyros institutas.
116. Vasarevičienė, B. (2009). Rizikos šaltiniai, pagrindinės komercinių bankų veiklos vieno pinigų srauto veiksniai ir priemonės. *Verslas: teorija ir praktika*, 10 (1), 55-62.
117. Vasiliauskaitė, A., Cvilikas, A. (2008). Fuzzy sets theory adoption for credit risk assessment in leasing sector [interaktyvus] [žiūrėta 2012-08-26]. Prieiga per internetą <<http://archive.minfolit.lt/arch/16501/16676.pdf>>.
118. Zablockis, S. (2012). Verslo finansavimo būdai [interaktyvus] [žiūrėta 2012-08-01]. Prieiga per Internetą: <<http://www.rva.lt/?p=486>>.
119. Zelgalve, E. (2000). Credit risk management and credit worthiness. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 14.
120. Zelgalve, E., Romanova, I. (2009). Borrowers credit risk assessment in changing economic situation. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 2009 .3/2, 117-127.
121. Žaltauskienė, N., Novošinskienė, A. (2002). Credits Market Development in Lithuania. *Inžinerinė ekonomika*, 3(29), 59–66.

PAGRINDINIŲ SAVOKŲ ŽODYNAS

Šios sąvokos pateikiamos remiantis šiais šaltiniais:

1. Bikas, E., Čepienė, I., Jasienė, M. (2007). *Pinigai. Kreditas. Valstybė finansai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
2. Buračas, A. (1997). *Enciklopedinis bankininkystės ir komercijos žinynas*. VU, Vilnius: seimo leidykla.
3. Šatas, J. (2006). *Tarptautiniai atsiskaitymai: teisiniai pagrindai ir praktika*. Vilnius: Eugrimas.
4. Vainienė, R. (2008). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.

Apyvartinis kapitalas (*working capital*) – tai trumpalaikis turtas, likęs įmonės žinioje vykdyti visus trumpalaikius įsipareigojimus. Tai kapitalas, kuris nuolat yra įmonės apyvartoje, nuolat juda, todėl kai kurie autoriai jį vadina darbinio ar dirbančių kapitalu.

Bankas (*bank*) – sankcionuota indėlių priėmimo įstaiga, gaunanti piniginius indėlius iš visuomeninių ar kitokių įstaigų ir įsipareigojanti grąžinti juos indėlininkams, pateikus reikiamus dokumentus. Bankai yra komercinės įstaigos, kurios gauna pelną už kitaip nenaudojamų indėlių skolinimą tiems, kuriems reikia skolintis, o už paslaugą dažniausiai ima tam tikrą sumą.

Bankinis kreditas (*bank credit*) – piniginės paskolos, bankų teikiamos juridiniams ir fiziniams asmenims. Bankinio kredito naudojimo erdvė daug platesnė už komercinio, nes jis gali būti suteikiamas ne tik prekių apyvartai finansuoti, bet ir gamybai plėtoti, kapitalui kaupti.

Diversifikavimas (*diversification*) – procesas, kai firma plečiasi, siūlo daugiau įvairių prekių ir prekiauja daugelyje, o ne vienoje iš rinkų. Privalumas: rinkos perskirstymas; galimybė perorientuoti savo veiklą iš pasiekusios savo galimybių viršūnę ar žlungančios rinkos į naujas sritis, kur yra erdvės augti ir galimybė gauti didesnę pelną.

Dukterinė bendrovė (*subsidiary*) – bendrovė, esanti kitos bendrovės nuosavybė. Dukterinė bendrovė gali toliau prekiauti savo vardu, tačiau ją visiškai arba iš dalies kontroliuoja pagrindinė bendrovė.

Ekonomikos augimas (*economic growth*) - gamybos apimčių augimas, dažniausiai matuojamas bendrojo vidaus produkto padidėjimu. Ekonomikos augimas - tai įmonių ar asmenų realiųjų pajamų didėjimas.

Finansinė nuoma (*financial lease, leasing*) – ilgalaikė nuomos sutartis, kurioje numatoma, kad nuomojamas turtas nuomos laikotarpio pabaigoje pereis nuomininko nuosavybėn. Tai prekinio kredito forma, kai pirkėjas gauna prekę ir ją gali naudotis, net jei nėra už ją visiškai atsiskaitęs.

Finansinės paslaugos (*financial services*) – pagal teisės aktus Lietuvoje finansinėmis laikomos šios paslaugos: indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimas; skolinimas; finansinė nuoma; pinigų pervedimas; mokėjimo kortelių ir kitų mokėjimo priemonių išleidimas; finansiniu laidavimu ir finansinių garantijų teikimas; investicinės paslaugos; finansinis tarpininkavimas.

Kreditas (*credit*) – tai paskolos ir kitokie atidedamojo mokėjimo metodai, įgalinantys vartotojus ir firmas pirkti prekes, paslaugas, žaliavas, medžiagas ar dalis.

Kredito rizika (*credit risk*) – tikimybė, kad sandorio šalis nesugebės atsiskaityti sutartyje nustatyta tvarka

Mokumas (*solvency*) – ūkio subjekto gebėjimas įvykdyti visus įsipareigojimus nustatytais terminais, kuriam įvertinti taikomi absoliutūs, pavyzdžiui, pradelstų dienų skaičius, ir santykiniai dydžiai, koeficientai.

Paslauga (*service*) – ekonominė gėrybė, tenkinanti vartotojo poreikius, tačiau neturinti materialios formos.

Pradinė įmoka/įnašas (*down payment*) – prekės kainos dalis, kuria būtina sumokėti iš karto preke įsigyjant finansinės nuomos būdu ar imant paskolą.

Prekinis kreditas (*trade credit*) – tai prekinė paskola, kurią teikia prekių gamintojai ir pardavėjai pirkėjams, atidedami parduotų prekių apmokėjimą.

Rezervai (*reserve*) – visų banko aktyvų dalis, kurią jis laiko likvidžių aktyvų forma.

Rizika (*risk*) – galimas pavojus veiklai; nuostolis.

Specialieji atidėjimai (*special provisions*) – turto ir nebalansinių pretenzijų vertės sumažinimo dydis, atitinkantis nuostolius, tikėtinus dėl tam tikros veiklos vykdymo, pvz., avansavimo, paskolų ar garantijų teikimo.

PRIEDAI